

CIVITTA

TERVISEDENDUSE
JA REHABILITATSIOONI
KOMPETENTSIKESKUS

Lääne-Eesti märgalade tervisetoodete hetkeolukorra analüüs

LÕPPARUANNE

14.02.2020

SAARE ARENDUSKESKUS

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

SISUKORD

Sissejuhatus	4
Terminoloogia	5
1. Loodusressursside väärtusahela toimimine	6
2.1 Balneoloogiline turvas	6
2.2 Ravimuda	11
2.3 Rabamarjad	16
2.4 Rabataimed	20
2.5 Rabavesi	24
2.6 Rabajärvede vetikad	27
2. Tervisetoodete turuolukord ja potentsiaal	30
3.1 Tervisetoodete turg ja ärimudelid	30
3.1.1 Tervisetoodete turutrendid	31
3.2.2 Tervisetoodete ärimudelid	33
3.2 Eesti tervisetoodete tootjad ja nende potentsiaal	41
3.2.1 Lääne-Eesti majanduskeskkond	41
3.2.2 Majandusnäitajad	48
3.2.3 Ankeetküsitluse tulemused	52
3. Järeldused ja soovitused	61
Kokkuvõte	65
Lisad	68

Lääne-Eesti biomajanduse tegevuskava loomise käigus tuvastati märgalade ressursid, millel on potentsiaali tervisetoodete tootmises kasutamiseks. Selle lähemaks analüüsiks algatasid Lääne-Eesti maakonnad Saare Arenduskeskus SA eestvedamisel märgalade loodusressursside baasil toodetavate tervisetoodete analüüsi.

Analüüsi eesmärk on anda ülevaade Lääne-Eesti märgalade loodusressursside kasutamisest, tootmise ja turustamise väljakutsetest ning kasutamise potentsiaalset tervisetoodete tootmiseks ning võimalustest kasutamise soodustamiseks suurema lisandväärtusega toodete tootmiseks. Analüüsi viis läbi Civitta Eesti AS koostöös Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskusega (TERE KK). Analüüs viidi läbi jaanuar-veebruar 2020.

Kuigi märgaladelt on võimalik saada erinevat tüüpi ressursi, siis keskendub antud analüüs ainult tervisetoodete sisendiks ja tervise teenuste osutamiseks kasutataval toorainel. Sealhulgas on analüüsist välistatud märgalade baasil teenuse osutamine (nt räätsamatkad märgaladele vms).

Analüüs hõlmab järgmisi **märgalade ressursse**:

- Ravimuda
- Balneoloogiline turvas
- Rabamarjad
- Rabataimed
- Rabavesi
- Vetikad (rabajärvedest)

Tervisetoodetena käsitleti antud analüüsi raames ilu- ja kehahooldustooteid ja tervisetoitu (nt raviteed, nn supertoit). Lisaks olid analüüsiga hõlmatud loodusressursside baasil spaades osutatavad ravi- ja kehahooldusprotseduurid.

Kuigi analüüs hõlmas kõiki Eestis tegutsevaid tervisetoodete tootjaid, siis ressursi kättesaadavuse ja spaateenuste osutamise analüüsimisel keskenduti ennekõike Lääne-Eesti maakondadele (st Hiiumaa, Läänemaa, Pärnumaa ja Saaremaa).

Analüüsi läbiviimine hõlmas sekundaarandmete analüüsi, ekspertintervjuusid tervisetoodete väärtusahelate erinevate osapooltega ning tervisetoodete lõpptootjate ja spaade ankeetküsitlust. Tulemuste valideerimiseks, järelduste ja parendusettepanekute arutamiseks viidi läbi seminar tervisetoodete väärtusahela osapoolte ja huvirühmadega. Detailsem analüüsi meetoodika on esitatud lisas 1.

Analüüs katab järgmisi analüüsiteemasid:

- Väärtusahela osapooled ja seosed teiste valdkondadega
- Probleemid ja väljakutsed
- Kasutusel olevad tehnoloogiad
- Tööhõive
- Ärimudelid
- Tarbimine

Analüüsiraport koosneb kolmest kesksest peatükist. Esimeses peatükis on kirjeldatud loodusressursside väärtusahelad ning tegevus erinevates etappides, sh esinevad kitsaskohad. Teises peatükis on esitatud ülevaade globaalsetest turutrendidest, Eesti tervisetoodete tootjate majanduslikust olukorrast ja kasvupotentsiaalset majandusnäitajate analüüsi ja ankeetküsitluse põhjal. Sellele lisandub ülevaade üldisest valdkondlikust statistikast. Viimases ehk kolmandas peatükis võetakse kokku analüüsi käigus tuvastatud väljakutsed ja kitsaskohad ning võimalikud lahendused nende adresseerimiseks.

\ TERMINOLOOGIA

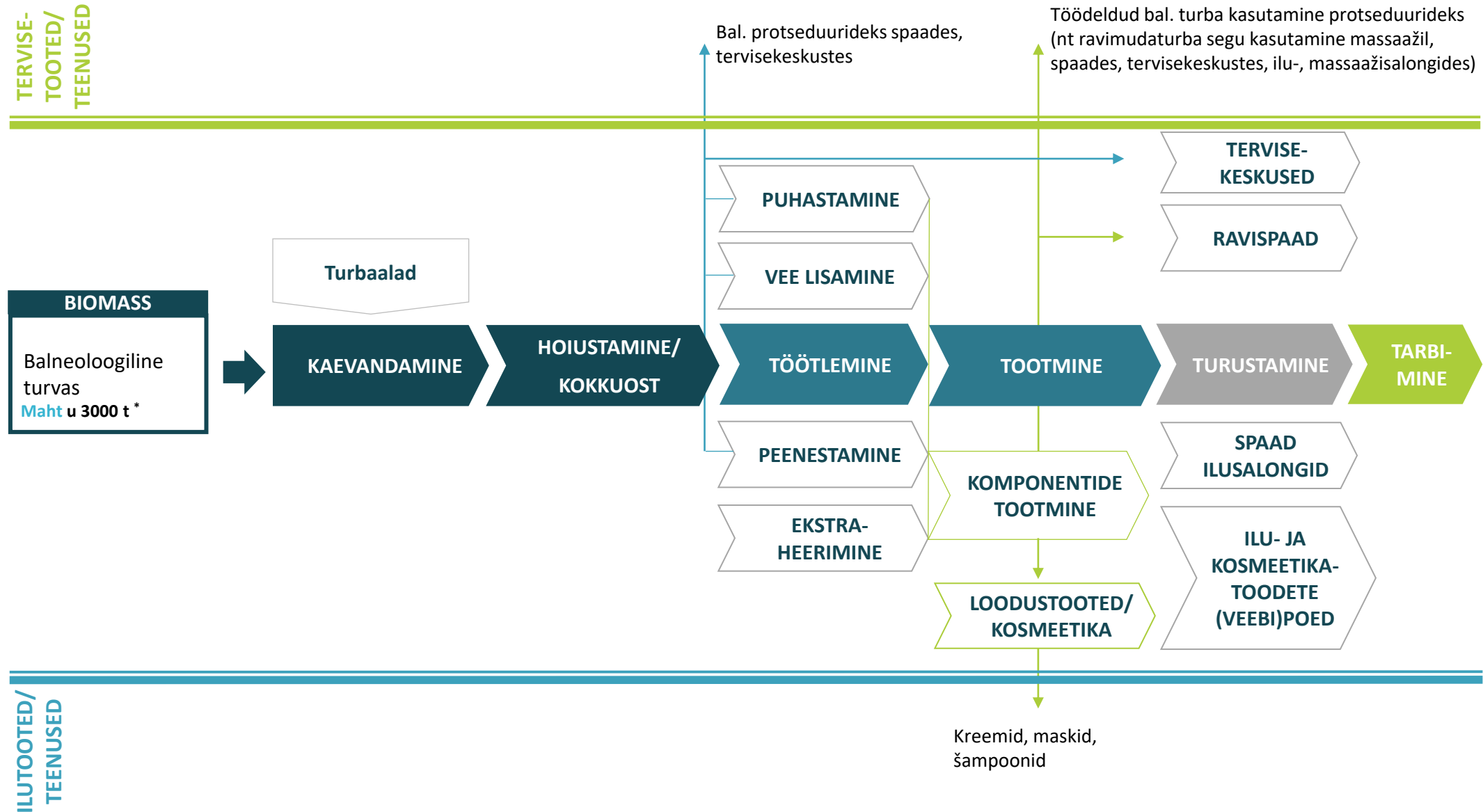
- **Balneoloogiline turvas** – balneoloogilisteks protseduurideks kasutatav hästilagunenud (vähemalt 40%) humiainete rikas looduslik turvas.
- **Balneoloogiline protseduur** – balneoloogiline protseduur on ravimuda ja turba välispidine kasutamine inimese kehapinnal enesetunde parandamise eesmärgil
- **Bioaktiivne aine** – aine/ühend, mis omab efekti organismile.
- **Droog** – taimse või loomse päritoluga ravimina või ravimi valmistamiseks kasutatav (kuivatatud) aine.
- **Funktsionaalne kosmeetika** – kosmeetika, mis omab otsest mõju organismile (nt nahka valgendav/pruunistav kreem).
- **Funktsionaalsed koostisosad** – organismile mõju omavad bioaktiivsed ained (nt vitamiinid, antioksüdandid).
- **Fütomeditsiin** – meditsiinipraktika, kus ennetavates ja terapeutilistes protsessides kasutatakse erinevaid taimseid koostisosi.
- **Loodustooted** - taimsest või loomsest toorainest valmistatud toode.
- **Ravimuda ehk peloid** – balneoloogilisteks protseduurideks kasutatav looduslik meremuda või järvemuda.
- **Supertoit ehk väetoit** (nn *superfood*) – toitainerikas (kontsentreeritud) toit/toiduaine, mis toetab tervist ja organismi talitust.
- **Toidulisand** – aine(d), mille kasutamise eesmärk on tavatoitu täiendada ning mis on inimesele toitainete või muude füsioloogilise toimega ainete kontsentreeritud allikaks.

CIVITTA

2. LOODUSRESSURSSIDE VÄÄRTUSAHELATE TOIMIMINE

2.1 BALNEOOGILINE TURVAS

BALNEOLOOGILISE TURBA VÄÄRTUSAHEL

\ BALNEOLOOGILISE TURBA KAEVANDAMINE, HOIUSTAMINE JA TÖÖTLEMINE

Eestis ei ole tänase seisuga arvel balneoloogilise turba leiukohti. Teadaolevalt leidub balneoloogilist turvast Eestis nii Tartumaal (Sangla), Lääne-Eestis (Kõverdama soo, Pärnu-Jaagupi lähedal asuv Enge kant), Harjumaal (Narvi) ja Viljandimaal (Parika).

Varasematele uuringutele tuginedes, peaks Eestis leiduva balneoloogilise turba varu olema kaevandamiseks piisav.

KAEVANDAMINE

Balneoloogilise turba kaevandamine Eestis sõltub tänasel päeval suurel määral turba kaevandamise ettevõtetest ja koostööst nendega, kuna neil on olemas turba kaevandamise luba ja kaevandamise kvoodid. Turba kaevandamiseks on vajalik taotleda vastav kaevandusluba. Balneoloogilise turba kaevandamiseks otseselt eraldi kaevandamisluba tänasel päeval ei väljastata.

Konkreetsed nõuded balneoloogilise turba kaevandajale on seotud puhtuse tagamisega, et bakterid ei satuks mh kaevandamise käigus balneoloogilisse turbasse. Tuleb kaevata loodusliku põhjavee alt (kaevandatav balneoloogiline turvas peab olema pealt loodusliku põhjaveega kaetud), kindlasti kinnastega ja väga puhtalt ja panna kaevatud balneoloogiline turvas kohe nt topelt kilekottidega nõudesse ja kilekotid tuleb kohe ka sulgeda korralikult sõlmega või hermeetiliselt.

Väljakutsed

Peamine balneoloogilise turba kaevandamisega seotud väljakutse on seotud turba kaevandamise lubadega. Kui kaevandamisloaga turbamaardlat balneoloogilise turba asukohas pole, ei tohi sealt täna kaevandada. Teine küsimus on ka ligipääsetavus balneoloogilisele turbale – sellest sõltub, kas seal kohas saaks kaevandada või mitte.

Kuna tänasel päeval puudub Eestis tehnoloogia, kuidas balneoloogilist turvast suuremates kogustes ja ka raskemini ligipääsetavates kohtades kaevandada, siis ka seetõttu on need balneoloogilise turba asukohad praegu kasutuseta. Kaevandamise mugavus sõltub mh sellest, kas ülemised kihid on juba ära võetud turbamaardla kaevandamise käigus või peab seda täiendavalt tegema. Balneoloogilise turba kaevandamine on tänasel päeval Eestis puhas käsitöö ehk labidaga kaevamine.

Riigi tasandil tuleks läbi mõelda, kuidas balneoloogilist turvast kui loodusressurssi oleks võimalik kasutada, sh kuidas ja millise loaga oleks võimalik balneoloogilist turvast kaevandada. Esimese sammuna on valmimas mais 2020 Eesti turba andmebaas, mis aitaks kõigepealt inventeerida mh ka balneoloogilise turba asukohti.

HOIUSTAMINE JA TÖÖTLEMINE

Kaevandatud balneoloogiline turvas tuleb koheselt hermeetiliselt sulgeda roostevabadesse nõudesse ning balneoloogilise turbaga nõud tuleb asetada puhtasse (hea, kui pesemist võimaldava põrandaga) jahedasse ja õhutatavasse ruumi (temp min +4 kraadi, ei tohi külmuda). Nõud peavad olema roostevabad – oluline on tagada, et hallitust ei tekiks.

Väljakutsed

Hoiustamise suurimaks väljakutseks on õige temperatuuri, puhtuse ja õhutuse tagamine hoiuruumis. Hoiustamiskohas tuleb vältida otseselt peale paistvat päikest ja ka tugevat lambivalgust. Balneoloogilise turba hoiustamisel tuleb tagada, et hoiukohad, sh hoiunõud oleksid puhtad, vältimaks mittesooitava mikrobioloogia teket ja/ või levikut hoiustamise kohas. Hoiustamispaigas tuleb võtta balneoloogilise turba igast partiist, mis on eelpeenestatud ja, mis läheb kliendile, proovid mikrobioloogilise analüüsi läbiviimiseks. Enne balneoloogilise turba müümist kliendile, tuleb tagada, et ravimuda on kvaliteetne ja inimese tervisele ohutu.

\ BALNEOLOOGILISEST TURBAST TOOTMINE

Ettevõtte Loodusmark OÜ-l on nt väljatöötatud spetsiaalne insenertehniline seade kaevandatud balneoloogilise turba eelpeenestamiseks, seda erinevate peenestusastme moodulitega. Hoiustamise paigast liigub eelpeenestatud balneoloogiline turvas kas otse pakendatult müügikohtadesse lõpptarbijale müümiseks või siis loodustoodete tootjate hoiustamiskohta.

TOOTMINE

Lisaks valmistatakse balneoloogilisest turbast erinevaid **tootekomponente** loodustoodeteks, näiteks: 1) määrg ravimuda peenestatakse desintegraatoriga ja sellele lisatakse juurde eelnevalt desintegraatoriga peenestatud balneoloogilist turvast (aluseks TERE KK ravimudasegu patent – *Ravimudasegu ja meetod selle valmistamiseks: TLÜ Patenditaotluse nr P201500002, patendikirj nr EE 05778 B1*); 2) balneoloogilisest turbast saab valmistada humiinainete ekstrakti, mida kasutada loodustoodete (nt kosmeetika) komponendina.

Väljakutsed

Tänasega on vaid mõnel ettevõtjal olemas eelpeenestusseade, millega balneoloogilist turvast töödelda. Samuti puudub ettevõtjatel võimekus ja tehnoloogia, et balneoloogilisest turbast humiinainete ekstrakti toota. Ühe lahendusena pakub Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskus (TERE KK) täna ettevõtjatele võimalust teadmuslepinguga osta sisse konkreetsele ettevõttele kohandatud lahenduste väljatöötamiseks (tehnoloogilised protsessid, lahendused ravimuda-turba toodete-teenuste väljaarendamiseks jms), ka nõustamisteenust. Lisaks pakub TERE KK ettevõtjatele teenust nt desintegraatoriga balneoloogilise turba eelpeenestatud märgmaterjali täiendavaks peenestamiseks.

Loodustoodete tootmisel lisatakse balneoloogilise turba komponente loodustoodetesse (nt kreemide, maskide, šampoonide valmistamisel). Lisaks valmistatakse loodustooteid eelpeenestatud balneoloogilise turba segamisel, näiteks, ravimudaga, õlidega, meega jne.

Loodustoodete tootmiseks vajavad ettevõtjad kosmeetika tootmiseks vajalikku sisseseadet, tehnoloogiat. Sageli on loodustooteid tootvate ettevõtjate mahud väikesed ja tootmiseks otsitakse võimalusi suurettevõtetes, kel on juba väljaarendatud nõuetele vastav kosmeetikatoodete tootmine.

Väljakutsed

Loodustoodete tootjatel puuduvad täna võimalused (tootmisruumid ja -seadmed) ja võimekus (puudub rahaline ressurss, personal) väikesemahuliseks tootmiseks. Mõni üksik ettevõtja on tänasega Eestis väljaarendanud oma loodustoodete tootmise. Üks võimalus oleks väikeste mahtudega loodustoodete tootjatel nt ühise klatri loomine ning tootearendustegevuse raames vastava tootmise väljaarendamine (EL toetuse taotlemise võimalused) – ühine tootmine (vastavad ruumid, tootmiseseadmed, personal) erinevatele ettevõtetele väiksemate mahtude tootmiseks.

Loodusressursi kasutamisel on kindlasti väljakutseks tooraine mikrobioloogia ja toote säilivusega seotud küsimused. Lahenduseks on pädev personal, pidev tootearendustegevus ja sellega seotud katsetused, toote toime määratlemiseks toimeuuringute läbiviimine. Lisaks pakub TERE KK ettevõtjatele teenuseid konkreetse ettevõtte huvist lähtuvaks tootearenduseks, samuti loodustoodete toimeuuringute läbiviimiseks (nt toote toimeuuringute läbiviimise võimalus nahaanalüsaatoriga MC1000).

\ BALNEOLOOGILISE TURBA VALDKONNA KOOSTÖÖ JA T&A

KOOSTÖÖ JA SESED TEISTE VALDKONDADEGA

Ettevõtjate vaheline koostöö loodus- ja tervisetoodete tootmise väärtusahelas toimib tänasel päeval eelkõige balneoloogilise turba kui tooraine eeltöötlemise etapis (nt Loodusmark OÜ kaevandab, hoiustab ja eelpeenestab balneoloogilist turvast teistele ettevõtjatele), lisaks toimib koostöö turunduse etapis – kasutatakse ühiseid interneti müügiplatvorme loodustoodete müümiseks.

Teistest valdkondadest võib leida ühisosa eelkõige ravimuda ja teiste loodusressurssidega loodus- ja tervisetoodete tootmisega seoses – nt tootearendused balneoloogilise turba segamisel mõne muu loodusliku toorainega. Lisaks võiks kaaluda ettevõtjad balneoloogilisest tubrast humiinainete ekstrakti tootmist loodustoodetes komponendina kasutamiseks, uute toodete- ja teenuste väljaarendamiseks.

TEADUS- ARENDUSTEgevus JA INNOVATSIOON

Balneoloogilisest turbast uuenduslike loodus- ja tervisetoodete arendamiseks saavad ettevõtjad kaasata teadmusteenu raames toote-teenuse arendustegevusse Eestis tegutsevate mitmete teadus- ja arendus-organisatsioonide, asutuste võimalusi – nt Tallinna Ülikooli Haapsalu kolledži Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskus (TERE KK, www.terekk.ee), Tallinna Ülikooli loodus ja terviseteaduste instituudi labor (Rando Tuvikene), TalTech mäeinstituudi teadmus (Mall Orru), Tartu Biotehnoloogia Park.

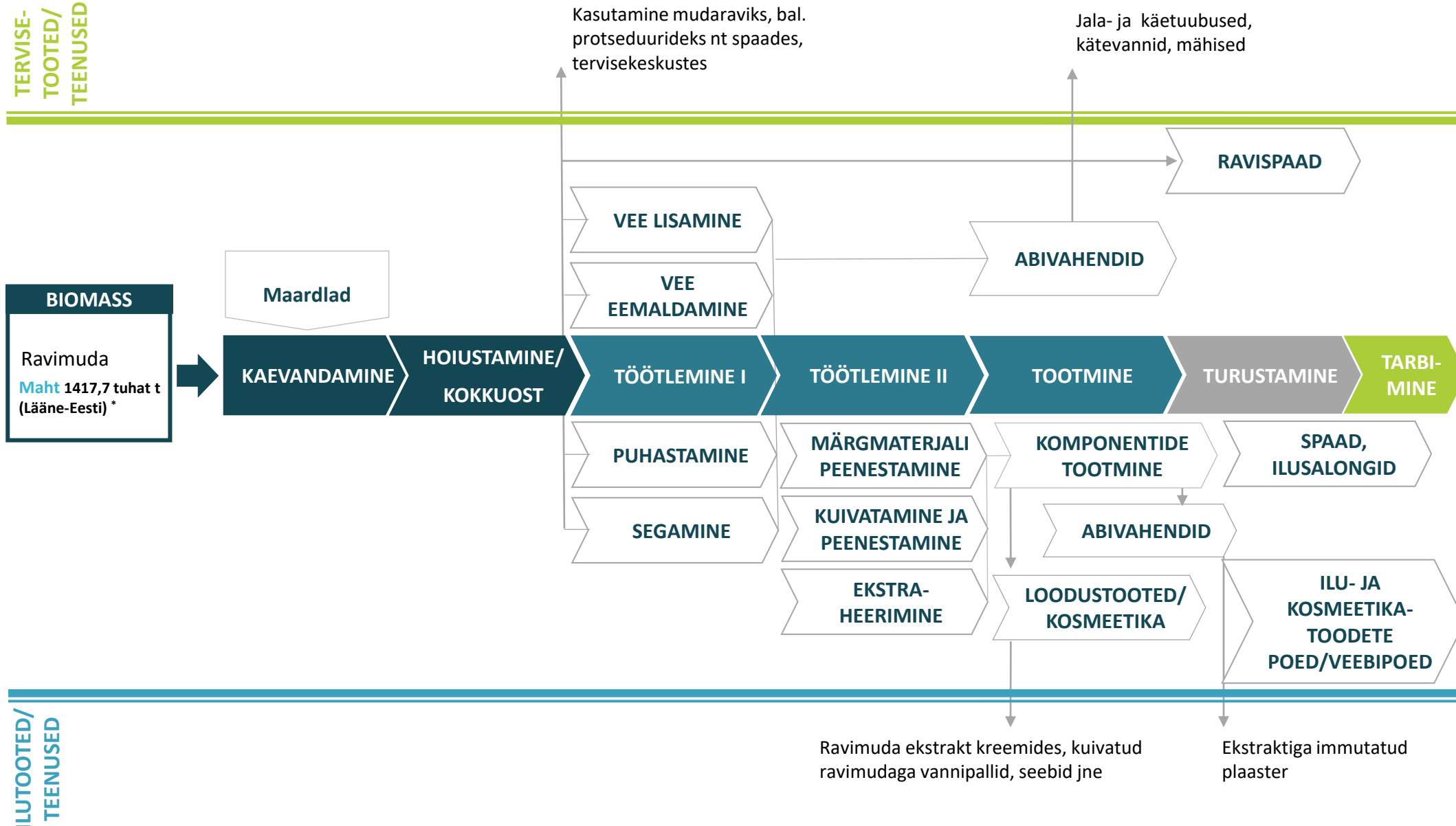
CIVITTA

2. LOODUSRESSURSSIDE VÄÄRTUSAHELATE TOIMIMINE

2.2 RAVIMUDA

RAVIMUDA VÄÄRTUSAHEL

TERVISE-
TOOTED/
TEENUSED

ILUTOOTED/
TEENUSED

\ RAVIMUDA KAEVANDAMINE, HOIUSTAMINE JA TÖÖTLEMINE

Eestis on tänase seisuga arvel viis ravimudade leiukohta – Ermistu järv, Haapsalu Tagalaht, Mullutu Suurlaht, Värska laht ja Käina laht. Tänapäevase seisuga kaevandatakse ravimuda kõikides ravimuda maardlates v.a Ermistu järv (teadaolevalt ei kaevandata Ermistu järvest ravimuda, kuivõrd selle läheduses asuv merikotka pesitsuspaik tõstab oluliselt kaevandamisega seotud kulusid).

Eesti ravimuda varu kaevandamiseks on piisav, tegemist on pika aja jooksul taastootva ressursiga.

KAEVANDAMINE

Ravimuda kaevandamiseks on vajalik taotleda vastav kaevandusluba. Ravimuda kaevandamisel tuleb arvestada mitmete nõuetega (nt Haapsalu Tagalahes kaevandades tuleb arvestada lindude pesitsusaegadega, vee erikasutustingimustega, ei kaevandata külmakraadidega).

Tehnoloogiad

Ravimuda kaevandatakse erinevaid kaevandamistehnoloogiaid kasutades – nt Haapsalu Tagalahel kaevandatakse ravimuda ravimudapraamiga (mahutavus kuni 25 tonni), samas Käina lahes kaevandatakse ravimuda pigem käsitsi ja parim aeg kaevandamiseks on kaevandaja sõnul just talveperiood. Käina lahes kaevandatavad ravimuda kogused on väikesed ~1-2 tonni aastas.

Väljakutsed

Väljakutsed on seotud peamiselt kaevandamisloaga kaasnevate tingimustega, kaevandamist mõjutavate ilmastikuoludega - mõnel aastal ei õnnestugi nt kaevandada. Kaevandajad arvestavad eeltooduga ning kaevandavad piisava varuga. Oluline on tagada, et ravimuda maardla ja seda ümbritsev keskkond ei oleks reostunud. Selleks tuleb jälgida mh mingi aja tagant analüüsida (nt 5 või 10 aasta tagant – see on veel kokku leppimisel Rahvatervise seaduse ravimuda määрусega) ravimuda koostist ja selles sisalduvate raskmetallide näitusid.

Kui ravimuda koostises on mittesoovitavaid muutusi, tuleb tagada keskkonna uuringute läbiviimised ravimudamaardla(te)s ja seda mõjutavas piirkonnas. Lisaks tuleb ravimuda kaevandamisel võtta kaevandatava ravimuda igast partiist proovid mikrobioloogilise analüüsi läbiviimiseks. Mikrobioloogilisi analüüse tehakse Eestis Terviseameti kesklaboris.

HOIUSTAMINE JA TÖÖTLEMINE

Ravimuda hoiustamine toimub vastavalt kogustele taas erinevalt. Nt Haapsalu ravimuda hoiustatakse suurtes pealt lahtistes mudabasseinides (ühe mahuti maht on ~25-30 tonni). Sadamast toodud ravimuda seisab mudahoidlas soovitatult vähemalt 3 kuud (temperatuuril +4 kuni +15 kraadi), seismise käigus eraldatakse ravimuda peale tõusnud vett, sõelutakse mehaaniliselt (eraldatakse sodi), midagi ravimudale juurde ei lisata.

Kui kogused on väikesed, hoitakse ravimuda nt väiksemates tünnes või nõudes, kuhu ravimuda peale kaevandamist paigutatakse. Oluline on ravimuda hoiukohas tagada temperatuur +4 kuni +15 kraadi. Ravimuda ei tohi hoida otse päikese käes ega tugeva valgustivalguse all. Ravimuda ei tohi ka külmuda.

Väljakutsed

Hoiustamise suurimaks väljakutseks on õige temperatuuri tagamine. Vältida tuleb otsest päikesevalgust. Ravimuda hoiustamisel tuleb tagada, et hoiubasseinid ja muud hoiukohad oleksid puhastatud, vältimaks mittesoovitava mikrobioloogia teket ja/ või levikut ravimuda hoiustamise kohas. Hoiustamispaigas tuleb võtta kaevandatava ravimuda igast hoiubasseinist/ ravimuda igast partiist proovid ja tellida mikrobioloogiline analüüs. Enne ravimuda müümist kliendile, tuleb tagada, et ravimuda on kvaliteetne ja inimese tervisele ohutu.

\ RAVIMUDAST TOOTMINE

Hoiustamise paigast liigub ravimuda kas otse pakendatud müügikohtadesse lõpptarbijale müümiseks või siis spaade hoiustamiskohta mudaravi teenuste pakkumiseks.

TOOTMINE

Lisaks valmistatakse ravimudast erinevaid **ravimuda komponente ja loodustooteid**. Näiteks: 1) märg ravimuda peenestatakse desintegraatoriga ja sellele lisatakse juurde eelnevalt desintegraatoriga peenestatud balneoloogilist turvast (aluseks TERE KK ravimudasegu patent – Ravimudasegu ja meetod selle valmistamiseks: TLÜ Patenditaotluse nr P201500002, patendikiri nr EE 05778 B1); 2) ravimuda kuivatatakse ja peenestatakse ning kasutatakse ravimudaseepide valmistamiseks või segatakse kuivatatud ravimtaimede või kuivatatud vetikatega – segu müüakse lõpptarbijale jalavannide tegemiseks; 3) ravimudast valmistatakse humiinainete ekstrakt, mida kasutatakse loodustoodete (nt kosmeetika) komponendina (nt TERE KK retsepti alusel ravimuda ekstraktiga massaažikreemi tootmine).

Väljakutsed

Tänasega on vaid mõnel ettevõtjal olemas desintegraator, millega ravimuda peenestada. Samuti puudub ettevõtjatel võimekus ja tehnoloogia, et ravimudast humiinainete ekstrakti toota. Teadaolevalt on ühel ettevõtjal (Leiger LK OÜ) võimekus ja tehnoloogia ravimudast humiinainete ekstrakti tootmiseks ning olemas tootmisliin ka väiksemas mahus loodustoodete tootmiseks. Ühe lahendusena pakub TERE KK täna ettevõtjatele võimalust teadmuslepinguga osta sisse konkreetsele ettevõttele kohandatud lahenduste väljatöötamiseks (tehnoloogilised protsessid, lahendused ravimuda-turba toodete-teenuste väljaarendamiseks jms), ka nõustamisteenust. Lisaks pakub TERE KK ettevõtjatele teenust nt desintegraatoriga ravimuda märgmaterjali ja/ või eelpeenestatud balneoloogilise turba peenestamiseks.

Loodustoodete tootmiseks vajavad ettevõtjad kosmeetika tootmiseks vajalikku sisseseadet ja tehnoloogiat. Sageli on loodustooteid tootvate ettevõtjate mahud väikesed ja tootmiseks otsitakse võimalusi suurettevõtetes, kel on juba väljaarendatud nõuetele vastav kosmeetikatoodete tootmine.

Väljakutsed

Loodustoodete tootjatel puuduvad täna võimalused (tootmisruumid ja -seadmed) ja võimekus (puudub rahaline ressurss, personal) väikesemahuliseks tootmiseks. Mõni üksik ettevõtja on tänasega Eestis väljaarendanud oma loodustoodete tootmise. Üks võimalus oleks väikeste mahtudega loodustoodete tootjatel nt ühise klatri loomine ning tootearendustegevuse raames vastava tootmise väljaarendamine (EL toetuse taotlemise võimalused) – ühine tootmine (vastavad ruumid, tootmiseseadmed, personal) erinevatele ettevõtetele väiksemate mahtude tootmiseks.

Loodusressursi kasutamisel on kindlasti väljakutseks tooraine mikrobioloogia ja toote säilivusega seotud küsimused. Lahenduseks on pädev personal, pidev tootearendustegevus ja sellega seotud katsetused ning toote toime määratlemiseks toimeuuringute läbiviimine. Lisaks pakub TERE KK ettevõtjatele teenuseid konkreetse ettevõtte huvist lähtuvaks tootearenduseks, samuti loodustoodete toimeuuringute läbiviimiseks (nt toote toimeuuringute läbiviimise võimalus nahaanalüsaatoriga MC1000).

\ RAVIMUDA VALDKONNA KOOSTÖÖ JA T&A

KOOSTÖÖ JA SEOSD TEISTE VALDKONDADEGA

Ravimudast loodus- ja tervisetoodete tootmise väärtusahelas toimib tänasel päeval endistviisi edukalt ravimuda kaevandajate ja spaade vaheline koostöö. Samas, tulenevalt klientide nõudlusest, liiguvad Eesti spaad järjest enam nn kehahoolitustega teenuste pakkumise suunas, millega kaasneb mh spaade suurem nõudlus ravimudast jt loodusressurssidest toodetud tervise- ja loodustoodete järele ja nn töötlemata ravimuda kasutus jääb samaks või pigem väheneb aastatega. Teistest valdkondadest leiab ühisosa ravimuda ja teiste Eesti loodusressurssidega (nt balneoloogiline turvas, ravimtaimed, vetikad, marjad jm) ühise loodus- ja tervisetoodete arendamise- ja tootmisega seoses ning siin näeme lähima viie aasta jooksul kasvupotentsiaali. Kindlasti on oluline, et ettevõtjate loodustoodete arendamise ja tootmise võimekus turunõudlusele järele jõuaks.

TEADUS- ARENDUSTE GEVUS JA INNOVATSIOON

Ravimuda, selle komponentide väärimdamisega tegeleb TLÜ Haapsalu kolledži Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskus (TERE KK www.terekk.ee), kes pakub ettevõtjatele nendega koostöös uusi rakenduslikke lahendusi. Lisaks saab kaasata oma ettevõtte tootearendustegevusse teadmuste ostmise kaudu ka Tallinna Ülikooli loodus ja terviseteaduste instituudi labori (Rando Tuvikene), Tartu Biotehnoloogia Pargi ja PlantValor Kompetentsikeskuse labori võimalusi (www.plantvalor.ee).

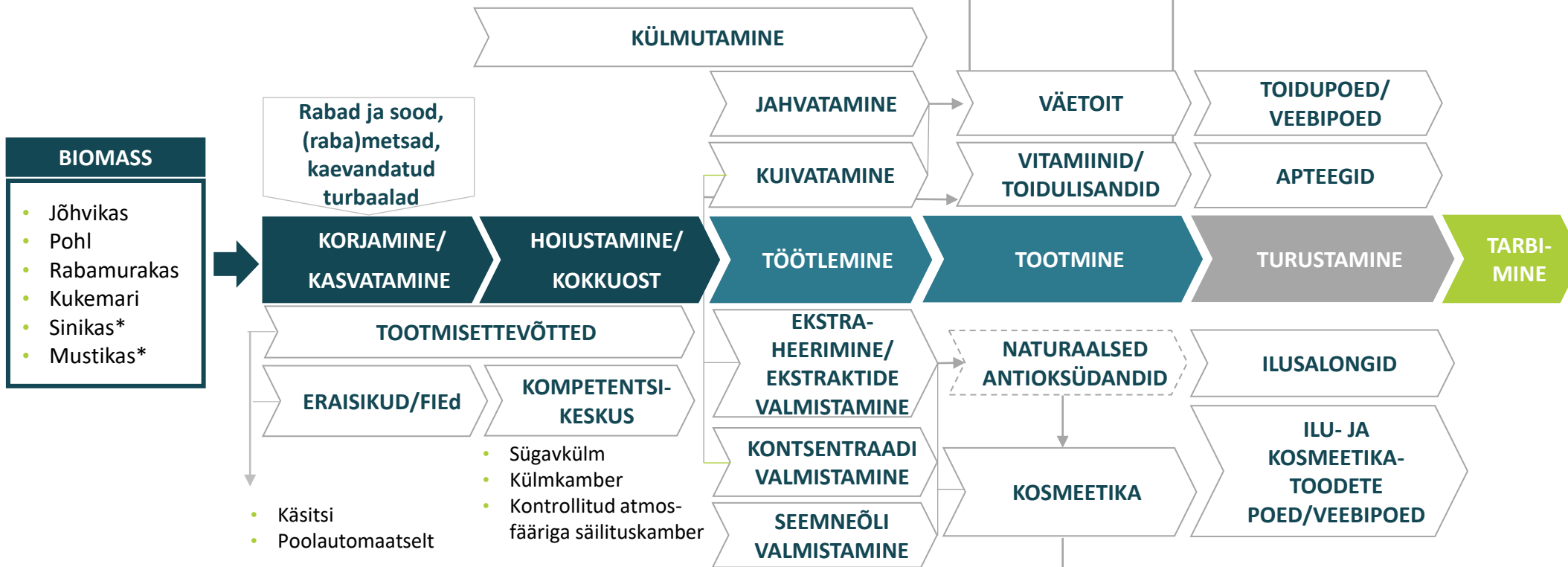
CIVITTA

2. LOODUSRESSURSSIDE VÄÄRTUSAHELATE TOIMIMINE

2.3. RABAMARJAD

RABAMARJADE VÄÄRTUSAHEL

TERVISE-
TOOTED

ILU-
TOOTED

\ RABAMARJADE KORJAMINE, HOIUSTAMINE JA TÖÖTLEMINE

KORJAMINE

Peamised soodest/rabadest kogutavad marjad on jõhvikas ja rabamurakas, soode äärest ka pohlad, mustikad, sinikad; kukemarja korjatakse vähem.

2010. a hinnati Eestis vähemalt keskmise saagikusega elupaiku järgmiselt: jõhvikal 21 000-26 000 ha ja bioloogiliseks varuks ~6000 t/a, millest korjati 15-25%; pohlal 20 000 ha ja korje hinnanguliselt kuni 250 t/a (~40%); mustikal 36 000 ha ja korje kuni 3500 t/a (30–50% mustikatest)¹. 2013 a. andmetel hinnati Lahemaa rahvusparki metsamarjade puhassaaki mustikal 240 kg/ha ja pohlal 250 kg/ha¹.

Ka kaevandatud turbaalasad saab kasutada rabamarjade kasvatuseks, nt Tartumaal paiknev Marjasoo Talu (Sümbio OÜ) on rajanud freesturbaväljadele põllud (13 ha), kus kasvatatakse kultuurmustikaid ja sordijõhvikad².

Rabataimede suuremahuline korje toimub eraisikute/FIE-de poolt, kes müüvad kokkuostjatele või on kokkuostjatel/hulgimüüjatel/tootjatel enda palgatud korjajad.

Põllumajandusameti poolt väljastatud korjajate nimekirja „Saaduste korjamine mitteharitavatelt aladelt 2016.a“ kuulub 53 ettevõtet/eraisikut, kellest 8 asub Saaremaal, 3 Hiiumaal, 1 Läänemaal. Pärnumaal registreeritud ettevõtteid nimekirjas pole³. Nende 53 ettevõtte seas on 9, kes on märkinud korje saadustena rabamarjad ning 9, kes tegeleb ka rabataimede korjega. Nendele lisaks on 10 ettevõtet, kes korjavad nii rabataimi kui ka –marju. Nende 28 hulgast paiknevad huvi all olevates maakondades 5 (Saaremaal 4 ja Hiiumaal 1)³.

Enamus metsamarjade korje, kokkuostu ja müügiga tegelevate ettevõtete marjavalikus (sh järgnevalt toodud ettevõtted) on nii mustikad, jõhvikad, pohlad kui ka murakad. Eestis tegeleb korje, kokkuostu ja müügiga nt Tartumaal AS Saarek Productions, Marjaveski OÜ ja Martella OÜ, Valgamaal PURE FOREST OÜ, Põlvamaal Figuraata OÜ ja E-Sahver OÜ.

Tehnoloogiad

Marju korjatakse käsitsi ja lihtsamaid abivahendeid kasutades nt mustika käsikombain/reha.

Et taimi mitte kahjustada, siis suuremaid kombaine/abivahendeid üldjuhul ei kasutata (v.a marjakasvatustes, kus rakendatakse nt jõhvikakombaini)⁴.

HOIUSTAMINE JA TÖÖTLEMINE

Enamik ettevõtetest müüb marju värskelt (hooajaliselt) või külmutatuna (aastaringselt) ning esmane marjade hoiustamine ja töötlemine hõlmab suuresti vaid külmutamist, nt AS Saarek Productions omab külmhoonet pindalaga ca 6000 m², millele lisaks suudetakse marju ka kiirkülmutada võimsusega kuni 150 t ööpäevas⁵. Kokku töötleb AS Saarek aastas 6000 t marju.⁵

Värsked või külmutatud marjad müüakse koduturul või eksporditakse, nt Martella OÜ ekspordib marju alates 2006 aastast⁶.

Mõningad ettevõtted teostavad ka marjade edasist töötlust, nt AS Saarek Productions toodab ka marjalisandeid ja –täidiseid⁵; Marjaveski OÜ teostab marjade külmuivatust ja toodab ka marjajahusid⁷.

Üldjuhul omavad marjade kokkuostjad töötlemis- ja hoiustamistehnoloogiat ning marjade hoiustamist/töötlemist teenusena pakuvad vaid vähesed ettevõtted, nt pakuvad töötlemisteenust (pressimine, kuivatamine, jahvatamine, püreestamine, pastöriseerimine, jm) Cider Mill OÜ⁸.

Samuti tehakse koostööd valdkonna kompetentsikeskustega – väikesemahuliselt saab marju töödelda ja säilitada Teadmispõhiste tervise- ja loodustoodete kompetentsikeskuses PlantValor⁹. PlantValor pakub teenusena nt ekstraktide valmistamist, samuti infrapuna-, pihustus- ja külmuivatust, homogeniseerimist ja segamist, bioaktiivsete ühendite ekstraheerimist, seemneõlide, mahlade ja kontsentratsioonide valmistamist⁹.

Tehnoloogiad

Marjade töötlemis- ja hoiustamistehnoloogiate alla kuuluvad nt marjade puhastusliinid, toorme eelpesu-purustus-pressimismasinad, töötlemisliinid nagu püreestaja, segaja, toidukuivati/külmuivati ja jahvati, kiirkülmuti, pastöriseerija, villija, filtrid ja kontsentratorid, ekstraktorid, säilitus- ja külmkambrid jpm.

\ RABAMARJADE VALDKONNA KOOSTÖÖ JA TA&I

Enamik nendest on nii PlantValor-is kui ka Cider Mill OÜ-s olemas. Viimane tegeleb lisaks ka töötlemis- ja tootmistehnoloogia seadmete müügiga.

TOOTMINE

Marjadest toodetakse komponente nii kosmeetikatoodetele kui ka tervise-toitudele. Intervjuude käigus selgus, et marjade mahlapressimise jääkidest toodetakse marjajahusid, mida saab kasutada ka smuuti pulbersegude, batoonide, n-ö väetoidu jm tervisetoidu või toidulisandite valmistamiseks. Eestimaise päritoluga jõhvikat ja pohla kasutatakse ka Eesti ettevõtte Be More Superfoods OÜ väetoidu toodetes¹⁰. Sarnaselt toodetakse marjapulbrit Soome raba marjadest¹¹.

Lisaks kasutatakse marjaekstrakte ja mahlu ravimites jm tervisetoodetes. Näiteks vereloomet toetav raviirup sisaldab jõhvikamahla¹², mustika ja mustika lehtede ekstrakti leidub silmavitamiinide koostisest¹³ ja pohla ekstrakti kasutatakse immuunsust tugevdavates preparaatides¹⁴.

Kosmeetika tootmiseks kasutatakse enim marjade ekstrakte ja seemneõlisid. Näiteks Soome kosmeetikatootja Lumene kasutab nii muraka, pohla, kukemarja kui ka mustikaekstrakti näohooldusvahendites ja –kreemides. Kuigi ka marjadest saadud seemneõlid on väga hinnatud kosmeetikatööstuses (nt jõhvika ja mustikaseemneõli), siis meie rabades kasvavast jõhvikast (*Vaccinium oxycoccos*) saab seemneõli vähe, mistõttu jõhvikaseemne õli tootmiseks kasutatakse rohkem suureviljalise jõhvika liiki *Vaccinium macrocarpon*. Küll aga kasutab *V. oxycoccos* seemneõli Lumene, samuti leiab nende toodetest murakaseemneõli ja selle ekstrakti¹⁵. Ka Eesti kosmeetikatootjad Turbliss¹⁶ ja Joik¹⁷ kasutavad muraka- ja jõhvikaseemneõli/ekstrakti.

KOOSTÖÖ JA SEOSD TEISTE VALDKONDADEGA

„Rabamarjad -> tervisetoit ja ilutooted“ väärtusahela seos on kõige suurem „rabamarjad -> toiduained“ väärtusahelaga, kus biomass, selle korje, hoiustamine ja edasimüük tootjale on suuresti kattuv, sh tööjõud.

Rabamarju kasutatakse eelkõige toiduainetetööstuses naturaalsena (külmutatud marjad), töödelduna toiduainetes (moos, mahl) ja toiduainete maitsestamisel, marjalisandina (jäätis, jogurt). Uurimustöö kohaselt on võimalik rabamarjadest eraldatud komponente, näiteks antioksidante, kasutada peale kosmeetikatööstuse ka toiduainete säilitamiseks, asendamaks sünteetilisi säilitusaineid¹⁸.

TEADUS- ARENDUSTEGEVUS JA INNOVATSIOON

Mitmed erinevate sektorite esindajad teevad teadus- ja tootearenduseks koostööd Tartu Ülikooli Farmaatsia Instituudi teadlastega, samuti Polli teadmispõhiste tervise- ja loodustoodete kompetentsikeskusega.

Intervjuudest selgus, et Eesti tervise- ja ilutoodete tootjad teevad teadus- ja tootearendust pigem vähe, eelkõige tootja informatsiooni/oskuste puudumise ja protsessi kalliduse tõttu. Väikeettevõtjad viivad TA&I üldjuhul läbi toetuste kaasabil. Samas aitaks TA&I tegevus luua tugeva konkurentsieelise. Samuti loovad laboratoorsed tõenduskatsed toote positiivsest mõjust turunduseelise. Näiteks võiksid ka TA&I uuringud keskenduda marjade(st) saadud bioaktiivsete ühendite koosmõjule, nt nõokreemi lisatud mitme erineva marja ekstrakti koosmõju nahale.

Marjades sisalduvad kõrge väärtusega bioaktiivsed ühendid nagu antioksidandid (nt askorbiinhape) ja fenoolhappeühendeid (fenoolhapped, flavonoidid nagu antotsüaniinid ja flavonoolid ning tanniinid)¹⁹, mille omadusi saab rakendada nii tervisetoodetes, marjade haigust ennetavate ja ravi toetavate omaduste tõttu, kui ka kosmeetikatoodetes, kus need ained aitavad näiteks kaitsta ja parandada nahastruktuuri.

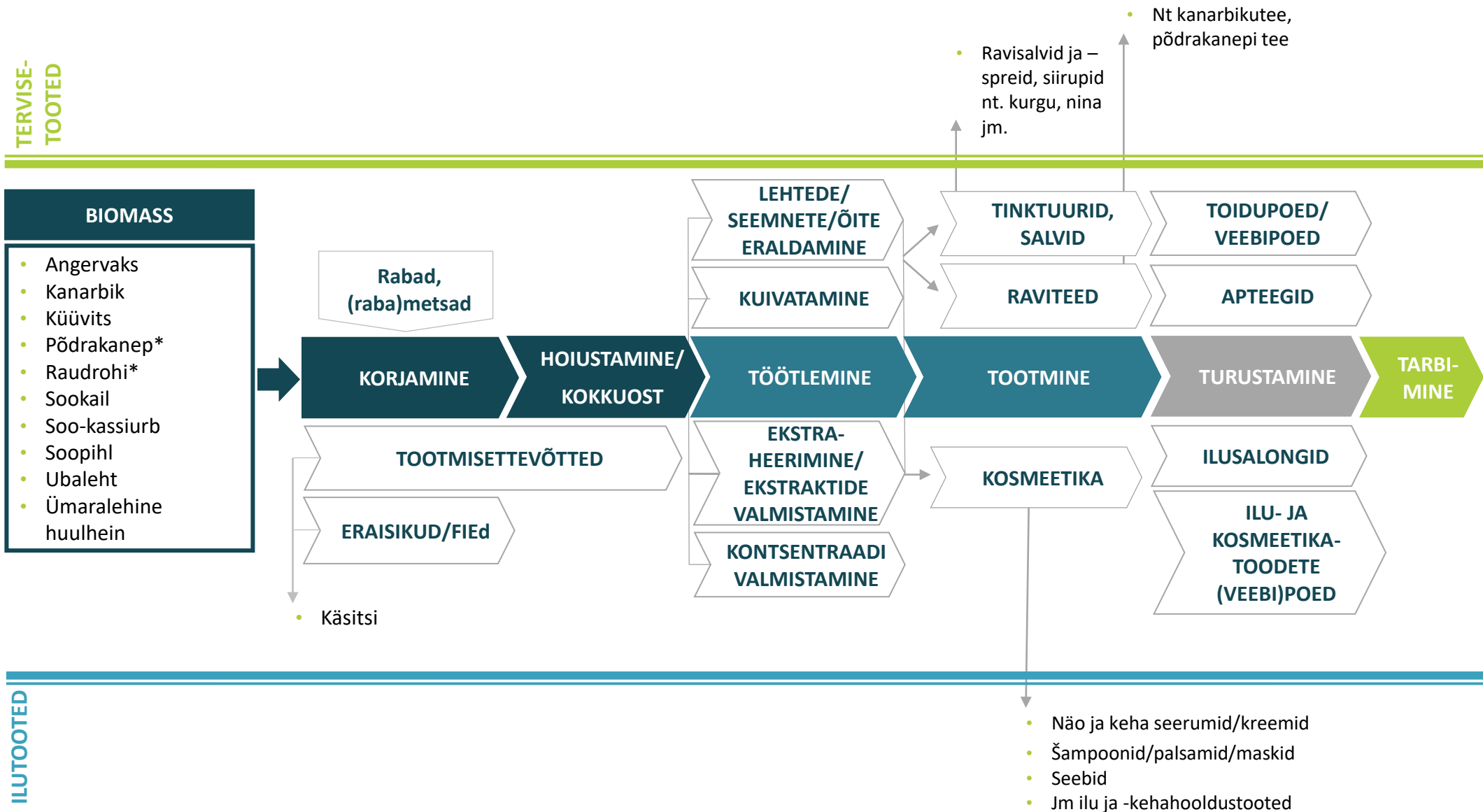
Hetkel on marjade ja marjakomponentide kasutamine Eestis toodetud ilu- ja tervisetoodetes pigem tagasihoidlik. Lisaks on võimalik ka marjade töötlemisjääkidest (nt mahla tootmine) puhastada ja eraldada komponente ja väärtuslikke molekule (antioksidante, toidukiude, valke, looduslikke värvaineid, jne), mida saaks müüa ja kasutada kõrgema lisandväärtusega toodetes, nii kosmeetika kui ka farmaatsiasektoris²⁰.

CIVITTA

2. LOODUSRESSURSSIDE VÄÄRTUSAHELATE TOIMIMINE

2.4. RABATAIMED

RABATAIMEDE VÄÄRTUSAHEL

\ RABATAIMEDE KORJAMINE, TÖÖTLEMINE JA TOOTMINE

KORJAMINE

Peamised rabades ja soodes kasvavad taimed, mida kasutatakse tervise- ja kosmeetikatoodete tootmiseks on kanarbik, sookail, angervaks, ümarlehine huulhein, soo-kassiurb, soopihl, ubaleht, küüvits, taastuvates jääksoodes aga ka raudrohi ja põdrakanep.

Sarnaselt rabamarjadele toimub rabataimede suuremahuline korje eraisikute/FIE-de poolt, kes müüvad kokkuostjatele või on kokkuostjatel/ hulgimüüjatel/tootjatel enda palgatud korjajad. Väiketootjad korjavad tihti taimed ise ja intervjuu põhjal selgus ka, et ostetakse kohalikelt korjajatelt. Kui korjeaeg langeb koolivaheajale, siis kaasatakse korjeks ka koolinoori. Korjamine toimub teadaolevalt käsitsi. Kuna looduslikult kasvavad taimed paiknevad hajutatult ei ole teadaolevalt ka välismaal kasutusel korjamiseks kasutatavaid seadmeid, masinaid.

Mahetoodete puhul on oluline, et tooraine oleks kogutud maheaaladelt. Organic Estonia kodulehel²¹ on leitav mahealade kaart, kuhu on märgitud kontrollitud mahekorjealad. Kaarti uuendatakse aastas korra.

Ptk 2.3 *Rabamarjade korjamine, hoiustamine ja töötlemine* kirjeldatud korjajate nimekiri hõlmab ka rabataimede korjega tegelejaid. Nendele lisaks on 10 ettevõtet, kes korjavad nii rabataimi kui ka –marju³. Taimede korjamisel on oluline kindel ja kokkulepitud (kui müüakse tootjale) korjamisaeg, hoiustamine, transport, korjatavad taimeosad jm vastava taime kogumise eripärad. Korjatud taimed tuleb võimalikult kiiresti kuivatada, külmutada või teostada muu ümbertöötlemine, sest juba mõne tunni jooksul peale korjamist lagunevad vitamiinid ja muud bioaktiivsed ained ning taime kasulikud omadused kaovad²².

Väljakutsed

Droogide käitlejad on nentunud, et kogujatest on puudus ja ettevõtted otsivad pidevalt inimesi, kes aitaksid metsast ravimtaimi korjata²³. Sama kitsaskoht toodi välja ka intervjuude ja seminaride käigus, kus rõhutati, et taimede korjamisel on oluline ka korjaja teadmised kuidas ja mida korjata ning kuidas hoiustada.

Täna teeb vastava koolituse tihtipeale ettevõtja korjajale ise. Puudub ka ühtne nõu korjamisvõrgustik, mis pakuks järjepidevalt piisaval hulgal kvaliteetset toorainet.

TÖÖTLEMINE

Tootjatel on oma töötlemistehnoloogia või tehakse koostööd vastavaid seadmeid omavate ettevõtetega. Näiteks väikesemahuliselt saab taimi töödelda Teadmispõhiste tervise- ja loodustoodete kompetentsikeskuses PlantValor⁹. Ka Cider Mill OÜ pakub mõningaid töötlemis-teenuseid⁸.

Tehnoloogiad

PlantValori pakub ekstraktide valmistamist, infrapuna-, pihustus- ja külmuivatust, homogeniseerimist ja segamist, bioaktiivsete ühendite ekstraheerimist⁹. Ka Cider Mill OÜ pakub kuivatamist, jahvatamist, jm töötlemis-tootmise tehnoloogiaid nii teenusena kui ka seadmete müügi näol.

Väljakutsed

Väikesemahuliselt saab töötlemist allhankida, aga suuremahulisema tootmise jaoks on vaja soetada tootmis- ja töötlemistehnoloogia, mis nõuab suurt investeringut.

TOOTMINE

Ravimtaimi kasutatakse Eestis suures enamuses ilma töötlemata, st värskelt ja kuivatatuna droogidena, nt ubalehte seedimise parandamiseks, angervaksa bronhiidi korral, sookailu põletikuvastase toime pärast ja kanarbikku neeruhaiguste ja seedehäirete leevendamiseks.

Tugevatoimelisi drooge (ravimtaimi) võib Eestis müüa ainult apteekides ning neid toodavad ravimite tootmise tegevusloaga ettevõtted. 2015 aasta andmetel tegutses Eestis seitse droogide käitlemisloaga omavat ravimtaimede käitlejat: OÜ Elujõud (Energialatu), OÜ Kubja Ürt, MK Loodusravi OÜ, Raivo Küti ettevõtte Loodusravi, Uuskaubi talu, OÜ Vadi Guild, OÜ Valentina Droog²⁴.

\ RABATAIMEDE VÄÄRTUSAHELA ÜHISTEGEVUS JA TA&I

Peale nende tegutseb veel hulk ettevõtteid/FIE-sid, kes valmistavad taimetooteid, sh ravimteed ja kosmeetikat, nt Saaremaal paiknevad Rannaniidi Loodustooted OÜ²⁵ ja Tiiu Kauberi Ürdiaed FIE²⁶, kelle valikus on mh ka angervaksa ja kanarbikutee ning E-Sahver OÜ Põlvamaal²⁷, kes lisaks metsamarjade müügile toodab ka angervaksasiirupit.

Taimedest tehakse ka ekstrakte, tinktuure ja eeterlike õlisid, mida kasutatakse kosmeetikatööstuses, hooldusvahendites (nt sookail) ja homöopaatilistes toidulisandites (nt sookail, kanarbik):

- Baasained: kanarbiku tinktuur²⁸, raudrohu ekstrakt²⁹
- Taimeteed: angervaksa õisikud (136 kg, 7000 pakendit), raudrohi (276 kg, 14 000 pakendit, põdrakanep (121 kg, 6000) pakendit*²⁴
- Kosmeetika: angervaks, põdrakanep ja raudrohi šampoonis³⁰, kanarbikuõie ekstrakt näokreemis³¹, angervaks näovees, raudrohi näovees ja –kreemis³².
- Ravitooted: angervaks ravisiirupis³³

Tehnoloogiad

Raviteede tootmiseks kasutatakse kuivatustehnoloogiaid; tervise ja kosmeetikatoodetele lisatakse taimeekstrakte, mille tootmiseks kasutatakse nt. presse, ekstraktoreid.

2019 aasta sügisel avati Saaremaal taimeekstrakti tehas (OÜ Demo Farm). Ekstraheerimistehnoloogiad on pärit Austria tehase Samtech³⁴, võimekusega 6000 kg ekstrakti aastas. Esialgu on ettevõtte eesmärgiks hakata tootma lutserni ekstrakti, kuid plaanis on toota ka teisi taimeekstrakte, eelkõige eksportturgudele, sh Põhjamaad, Aasia aga ka USA^{35,36}.

Väljakutsed

Intervjuude põhjal selgus, et kosmeetika sektoris kasutatakse tootmiseks pigem sisse ostetud komponente (nt ekstraktid taimedest), isegi kui vajalikud taimed on Eestis olemas. Peamiselt vastavate komponentide tootjate puudumise tõttu. Samuti on tooraine/komponendid tihti odavamad välismaal ning omavad sertifikaati. Mainiti ka Eesti tootjate baasainete/komponentide kehva kvaliteeti.

KOOSTÖÖ

Enamjaolt teostab väärtusahelas mitmete n-õ lülide tegevused üks ettevõtte. Näiteks korjatakse, hoiustatakse ja töödeldakse rabataimed ise ja puudub koostöö teiste ettevõtetega, sest taolisi ettevõtteid on vähe või ei eksisteeri üldse. Eriti kui loodusressursi kasutatakse väikesemahulisel.

Sarnaselt rabamarjade väärtusahelas, teevad mitmed rabataimi toorainena kasutavad ettevõtted teadus- ja tootearenduseks koostööd Tartu Ülikooli Farmaatsia Instituudi teadlastega, samuti Polli teadmispõhiste tervise- ja loodustoodete kompetentsikeskusega.

SEOSED TEISTE VALDKONDADEGA

Taimeekstrakte ja –leotisi kasutatakse ka värvainena ja naha parkimiseks (nt soopihl), lisandina taimekaitses, nt sookail. Lisaks toimub kanarbiku aladel nt mee tootmine. Kõrge antioksidantide sisalduse pärast loetakse kanarbikumett üheks tervislikumaks meeks.

TEADUS- ARENDUSTEGEVUS JA INNOVATSIOON

Välismaa teadus- ja tootearendus keskendub funktsionaalsete ja bioaktiivsete ühendite eraldamisele taimedest, et nende omadusi kasutada kosmeetika- ja farmaatsiatoodetes. Kuigi paljude ravimtaimede tervist parandavad omadused on hästi kirjeldatud, siis tihtipeale puudub taimedest valmistatud toodete teaduspõhisus. Samuti peaksid teadusuuringuid välja selgitama ka taimede koos kasutamise mõju, nt kuidas erinevate õlide/ekstraktide segud mõjuvad nahale, mis segudena võivad olla tõhusamad kui iseseisvana.

Ravimtaimedel on ka väga tugev potentsiaal farmaatsiatööstuses, nt kanarbik antimikroobsete omaduste poolest. Heaks eeskujuks on ka Läti ettevõtte Silvanols, kes kasutab taimseid komponente tervist toetavate ja looduslike ravimite valmistamiseks³⁷.

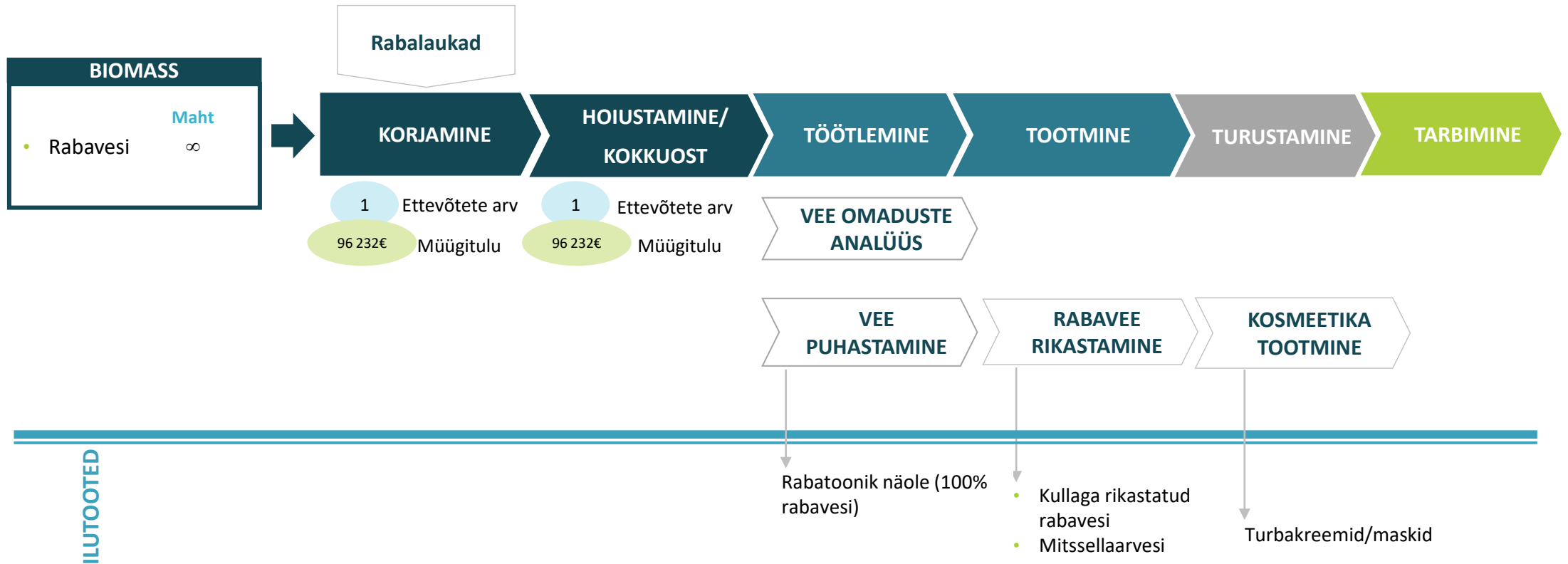
CIVITTA

2. LOODUSRESSURSSIDE VÄÄRTUSAHELATE TOIMIMINE

2.5. RABAVESI

RABAVEE VÄÄRTUSAHEL

TERVISETOOTED

\ RABAVEE VÄÄRTUSAHELA TOIMIMINE

KOGUMINE

Täna teadaolevalt kasutab ainult üks ilutoodete tootja rabavett oma toodetes ja seega on ka ainuke osapool rabavee väärtusahela kõigis etappides. Rabavee kogumine on suures osas sõltuv hooajast, sest raskendatud ilmaoludega on rabavett keerulisem koguda.

Tehnoloogiad

Rabavett korjatakse korraga suurtes kogustes ja korje toimub käsitsi kanistreid või teisi suuri anumaid kasutades.

Väljakutsed

Rabavesi kui looduslik materjal on ebaühtlase kontsentratsiooniga. Iga korjatud kogus ei pruugi sisaldada vajalikke mineraalaineid mis tähendab, et korraga tuleb vett korjata suurtes kogustes ja ebasobiva vee koostise tõttu võib esineda selle väärindamise vajadus. Suurema kontsentratsiooni tagamiseks tuleks rabavett koguda otse turba pinnasest mitte rabalaugastest.

TÖÖTLEMINE

Rabavee töötlemise protsessis toimub vee omaduste analüüs, mille käigus määratakse, kas vesi on piisavalt kvaliteetne sobimaks järgnevas tootmise etapiks. Seejärel liigub analüüsitud vesi filtreerimisse, peale mida on võimalik rabaveest kosmeetikatooteid toota.

Tehnoloogiad

Rabavee sisalduse analüüs ja vee filtreerimine toimuvad käsitsi. Kasutuses on vee filtreerimisel ja analüüsimisel kasutatavad tehnoloogiad näiteks laborifiltrid.

Väljakutsed

Töötlemisega seotud väljakutseid ei tuvastatud.

TOOTMINE

Turbliiss on ka ainus teadaolev rabaveest toodete tootja. Turbliissi näitel on võimalik töötlemise läbinud rabaveest toota erinevaid kosmeetikatooteid. Rabavett rikastades kulla tükkidega on Turbliiss loonud sära andva rabavee, mida saab piserdada juustele, riietele ja nahale. Lisaks on Turbliissi portfellis mitsellaarpiim, mille põhikoostisosad on rabavesi ja saponiinid. Seda kasutatakse meigieemaldajana.³⁸

Aastal 2017 loodi Põlvas õpilasfirma ÕF RabaVesi. RabaVesi tooteportfelli kuulus puhtast rabaveest koosnev rabatoonik, mille müüki alustati õpilasfirmade laatadel ning toode kuulutati mitmel õpilasfirma konkursil poodiumikohtade vääriliseks. Viimane postitus õpilasfirma sotsiaalmeedias tehti 2019. aasta alguses, millest võib eeldada, et tänaseks on õpilasfirma tegevus peatatud.³⁹

Tehnoloogiad

Koostisained segatakse kokku käsitsi. Täna pole Eestis tootjatel spetsiaalseid tehnoloogiaid kasutusel.

Väljakutsed

Tootmisega seotud väljakutseid ei tuvastatud.

KOOSTÖÖ

Rabavee väärtusahelas täna koostöö puudub. Rabaveest ilutoodete tootja tegeleb ise ka kogumise ja töötlemisega.

SEOSED TEISTE VALDKONDADEGA

Seoseid teiste valdkondadega ei tuvastatud. Rabavett kasutatav ilutoodete tootja kasutab loodusressursina oma toodetes ka bal. turvast.

TEADUS- ARENDUSTEGEVUS JA INNOVATSIOON

Rabavee koostisaine põhjal on veel potentsiaali TjaA ja tootearenduse tulemusel tuua turule ka veel uusi tooteid. Näiteks Soome ettevõtte Lehto Peat kasutab rabavett järgnevates toodetes:

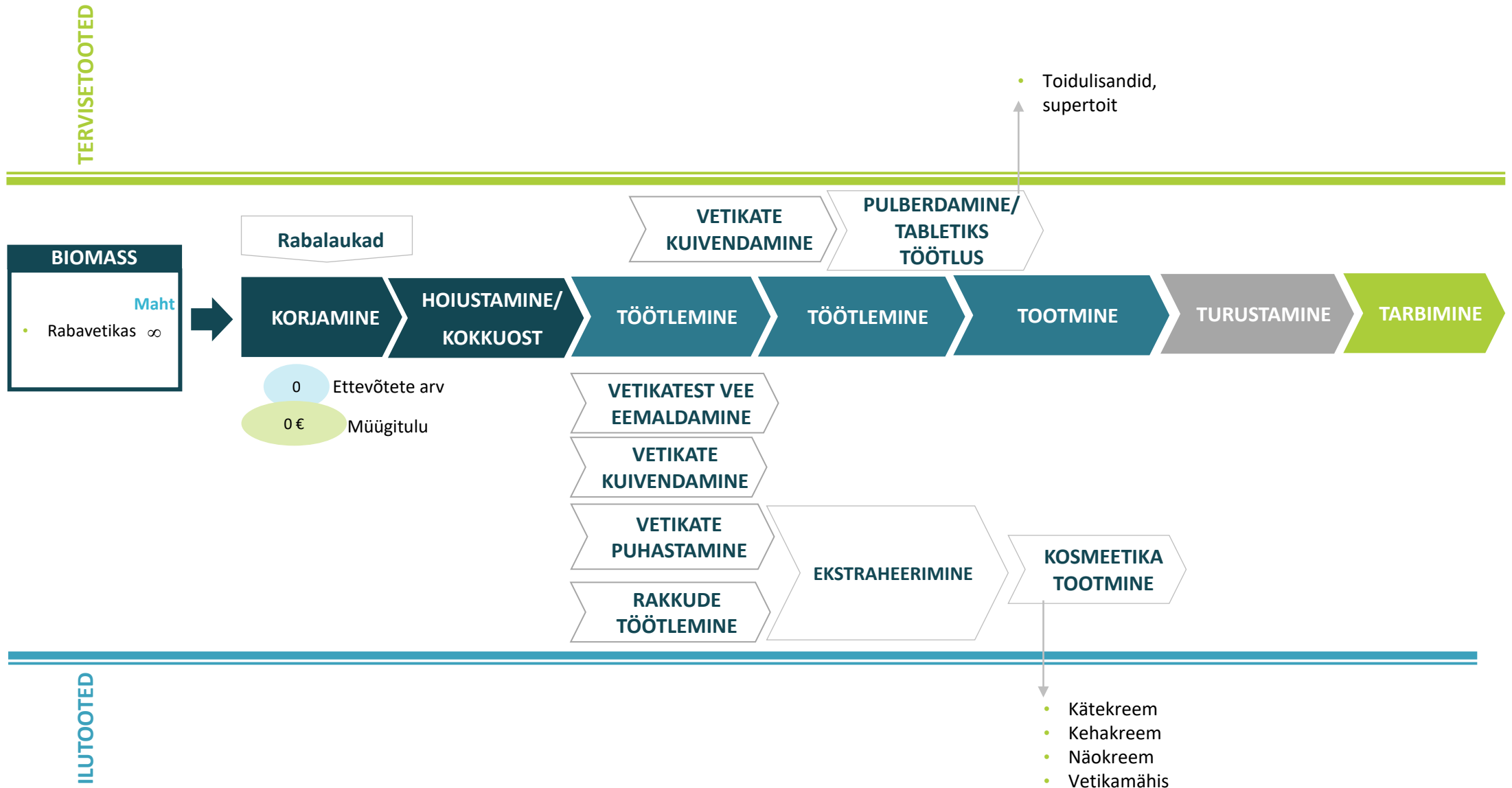
- Juuksešampoon
- Juustesprei
- Üldpuhastusvahend (klaasi, põrand, mööbli, jalanõude ja auto sisemuse pesemiseks)⁴⁰

CIVITTA

2. LOODUSRESSURSSIDE VÄÄRTUSAHELATE TOIMIMINE

2.6. RABAJÄRVEDE VETIKAD

RABAVETIKA VÄÄRTUSAHEL

\ RABAVETIKA VÄÄRTUSAHELA TOIMIMINE

KORJAMINE

Täna ei ole teadaolevalt Eestis mitte ühtegi rabavetika korjega tegelevat ettevõtet. Küll aga eksisteerib Saaremaal ettevõtte, mis tegeleb merest punavetika korje ning kokkuostuga väiksematelt korjajatelt. Lahtist punavetikat traalitakse ja tormiga kaldale triivinud kinnist vormi korjatakse rannalt.

Korjeks on vaja traalimisel kasutatavaid vahendeid näiteks võrk või võrkkott. Kinnist vormi vetikat korjatakse rannalt käsitsi.⁴¹

Väljakutsed

Väiksemate ettevõtete jaoks on väljakutseks kokkuostja poolt määratud hinna arvutamine. Korjatud vetikakogused sisaldavad tavaliselt ka teisi vetikaid, rohtu jm, mistõttu kokkuostja võtab kogutud kogustest juhuslikke proove ning tulemused keskmistatakse ja lahutatakse toodud kogusest. See võib tähendada suuri korjatud koguseid, mis lähevad praakimisele.⁴¹

TÖÖTLEMINE

Kuna teadaolevalt ei ole rabavetika korjega tegelevat ettevõtet, ei ole ka töötlemisega tegelevat. Küll aga eksisteerib punavetikast Furcellaraani tootja. Furcellaraan saadakse kui punavetikas läbib kõrgel temperatuuril toimuva ekstraheerimise, misjärel vedel saadus puhastatakse filtrimisega. Seejärel saab Furcellaraani isoleerida trummelkuivatamise või soolaga sadestamise teel. Peale trummelkuivatamist, Furcellaraan pestakse ja kuivatatakse. Soolaga sadestamise protsess jätkub geeli jahutamise, pesemise ja mehaanilise pressimisega ning seejärel granuleerimisega. Mõlemat viisi vetika töötlus lõppeb jahvatamisega ning jahvatatud produkt pakitakse ja ladustatakse. Ladustatud produkt müüakse kosmeetika või toiduainetööstuse ettevõtetele.⁴¹

Punavetikast Furcellaraani töötlemisel on vajalik punavetika kuivatamiseks ja säilitamiseks, pesemiseks ja ekstraheerimiseks tarvilikud vahendid ja tehnoloogiad.

Väljakutsed

Ilutoodete poolelt nõutavate Furcellaraani mahtude vähesus, sest töödeldud kogustest vaid väike osa on tavaliselt vajalik kosmeetiliste toodete tootmiseks.

TOOTMINE

Töödeldud rabavetikast tootjaid Eestis teadaolevalt ei leidu. Küll aga kasutavad kosmeetika tootjad by Muck ja Berrichi furcellaraani keha ja näo kreemide tootmisel vetikaid.

Tootearendus ja tootmine toimub tootjate iseseisvates laborites ning kasutuses on kosmeetikatööstuses kasutatavad tehnoloogiad ja protsessid. Lisaks, koostised on käsitsi valmistatud ning toote analüüsid tehakse koostöös analüüsikeskustega ning ohutushinnangu spetsialistidega.⁴²

Väljakutsed

Väljakutseid ei tuvastatud.

KOOSTÖÖ

Rabavetika väärtusahelas täna koostöö puudub, sest teadaolevalt ei leidu Eestis rabavetika korjajaid, töötlejaid ega tootjaid. Punavetikast tootjad teevad tihedat koostööd punavetika töötlemise ettevõttega, kes omakorda töötavad koos korjajatega.

SEOSED TEISTE VALDKONDADEGA

Seoseid teiste valdkondadega ei tuvastatud.

TEADUS- ARENDUSTE GEVUS JA INNOVATSIOON

Magavee vetikatel (nt spirulina, klorella) on kosmeetikas sama suur väärdamise potentsiaal kui praegu laialt kasutatavate merevetikate seas.⁴³

3. TERVISETOODETE TURU- OLUKORD JA POTENTSIAAL

3.1. TERVISETOODETE TURUTRENDID

3.1.1. Tervisetoodete turutrendid

KOSMEETIKA- JA HÜGIEENITOODETE TURUTRENDID

Taimseid komponente kasutatakse kosmeetikatööstuses, väetoidu ehk *superfoodi* tootmiseks, toidulisandina (selle komponendina) ja fütomeditsiinis (nt ravimtaimed). Globaalselt on kõik nimetatud sektorid miljardi-tööstused ja kasvavate turumahtudega (tabel 1).

Looduslike koostisosi kasutatakse nende funktsionaalsete (määrdeainetena, sideainetena, katteainetena, säilitusainetena, lahustina, värvainetena, emulgaatoritena, maitseainetena) ja aktiivsete omaduste poolest (organismi toetav/raviv).

Ilu- ja tervisetoodete turgu suunavad nii maailmas kui ka Eestis^{44,45,46}:

- Jätkusuutlikkuse populariseerumine;
- Eetiliselt saadud komponentide (taimsete) kasutamine suureneb;
- Vananev ühiskond ja tarbijate nõudluse kasv toidulisandite ja ravimite, sh looduslike toidulisandite ning fütomeditsiini järele;
- Mobiilirakendused ja tehnoloogia suundumused tõstavad inimeste teadlikkust keemiliste ühendite ohtlikkusest ning turu nõudlus "puhaste" komponentide järgi suureneb;
- Üha enam keskendutakse haiguste ennetamisele, mistõttu tarbitakse rohkem vitamiinide preparaate, väetoitu, jm tervist toetavaid toidulisandeid.

TABEL 1. GLOBAALSE TURU SUURUS 2018 AASTAL JA PROGNOOS 2025/2026 AASTAKS, MILJARDID, EUR

	2018/*2019	2025/*2026
Kosmeetika, sh ⁴⁷	468.46	699.76
<i>naturaalkosmeetika</i> ⁴⁸	31.45	44.32
Väetoit (<i>superfood</i>) ^{49,50}	126.34	189.32
Toidulisandid ⁵¹	115.14	194*
Ravimtaimed/Fütomeditsiin ^{52,53}	21.87*	54.8

KOSMEETIKA- JA HÜGIEENITOODED

Euroopa **kosmeetika- ja hügieenitoodete** turg on maailmas suurim 77,6 mld €, järgneb USA turg, 67,2 mld € (2017 a.)⁵⁴. Euroopa suurimad kosmeetika- ja hügieenitoodete turud on Saksamaa 13,6 mld €, Prantsusmaa 11,3 mld €, Ühendkuningriik 11,1 mld €, Itaalia 10,1 mld € ja Hispaania 6,8 mld €⁵⁴. Skandinaavias on suurim ilu- ja kehahooldustoodete turg Rootsis, ligi 2 mld €⁵⁵. Loodusliku kosmeetika tootjatele suunatud küsitluse põhjal kasvas Soome ettevõtete müügitulu 2016. aastal 13,4%, ulatudes 2017. aastal kokku 15,3 miljoni euroni⁵⁶. Suurenev nõudlus naturaalse kosmeetika järele soosib impordi, sealjuures on Soome turul kõige suurem osakaal ilu- ja kehahooldustoodete sektorist juukse- ja nahahooldustoodet⁵⁶.

Kuna kosmeetikatööstuses on „looduslik“ kasvavaks trendiks, siis on levinud ka n-ö rohepesu („*greenwashing*“) ehk tarbija eksitamine, pakkudes näiliselt keskkonnasõbralikku või looduslikku toodet.^{54,57}

Eestis ulatub hinnanguliselt looduskosmeetika segmendi müügitulu 2020. aastal 2,2 miljoni euroni. Eeldatavalt kasvab turg igal aastal 2,2% (CAGR 2020–2023)⁵⁸. Ligi 50% Eesti inimestest kasutab looduskosmeetikat iga päev (küsitlus, n=257); ligi 39% arvavad, et valik Eesti looduskosmeetika turul ei ole piisav. Tootjate seisukohast on Eestis looduskosmeetikaturg küllastumas, tootjad keskenduvad ka ekspordile^{59,60}.

Kosmeetikatööstuses levivad trendid ka komponentide osas, mis soodustavad looduslike koostisosade kasutamise tõusu: sünteetiliste kemikaalide asendamine, koostisosade jälgitavus, toiduainete kasutamine koostisosadena, uudsed koostisosad, õiglase kaubanduse koostisosade kasutamine ja kohalik tooraine eelistamine.⁵⁷

Näiteks soovivad soomlased järjest enam näha turul keskkonnasõbralikke tooteid, sh loodussõbralikku pakendit. Samuti eelistavad soomlased toodete valimisel kvaliteeti ning kuna nende seas on levinud hele ja tundlik nahk, siis eelistatakse allergiavabasis looduslike komponente sünteetiliste asemel.⁵⁴

VÄETOIDU JA TOIDULISANDITE TURUTRENDID

Sarnane „kvaliteet-üle-quantiteedi“ suhtumine toodetesse on levinud Skandinaavias tervikuna.⁶¹ Samaväärselt on oluline tootja ja tema usaldusväärsus ja et toode on tehtud värsket, kvaliteetset ja/või mahetoorainest. Lisaks peab 1 inimene 2st oluliseks ka mahemärgistust⁶¹.

VÄETOIT

Põhja-Ameerika moodustas 2018. aastal 39,4% kogu väetoidu turu tulust, millele järgnes Euroopa ja Aasia, vastavalt 27% ja 23%. Ülejäänud väetoidu turust moodustas Kesk- ja Lõuna-Ameerika ning Lähisida ja Aafrika turg. Kasvavad tervise teenuste hinnad, vananev ühiskond, elustiili muudatused ja meditsiinilised avastused on põhilisteks põhjusteks väetoidu 5,9% suuruseks aastaseks kasvutempoks. Selle tulemusel ennustatakse, et väetoidu turu väärtus kasvab 2018. aasta 126 mld eurolt 189 mln euronit aastaks 2025. Suurima osa väetoidu turust moodustavad puuviljad ja juurviljad, kuid suurimat turu kasvu nähakse teraviljade ja seemnete valdkonnas.^{62,63}

Euroopa riikidest on väetoit kõige populaarsem **Saksamaal ja Ühendkuningriikides**. Lääne-Euroopa riigid nagu Prantsusmaa ja Holland on Euroopa suurimad väetoidu tootjad⁶².

Vaikse ookeani ja Aasia riikide seas on näha kasvu toiduainete kasulikkuse ja kunstlike toiduainete negatiivse mõju teadlikkuses tervisele. Lisaks on Aasia, eriti Hiina, üks suurimaid goji marjade kasvatajaid, mis on ka üks populaarsemaid väetoidu ekspordi artikleid maailmas. Kõige suurema nõudlusega regiooniks Aasias on Kagu-Aasia, kus 95% tarbijatest eelistavad toite, mis on väetoiduga rikastatud. Euroopas on selleks osakaaluks keskmiselt 70% ja Lähis-Idas 86%.⁶⁴

TOIDULISANDID

Toidulisandite turg on suurim Põhja Ameerikas, millele järgneb Aasia ja Euroopa⁶⁵. WHO andmetel on **ravimtaimede kasutamine** ja **fütomeditsiin** laialt levinud üle maailma (85% inimestest kasutab ravimtaimi mingil kujul⁶⁶). Kõige suurema turuosa moodustavad taimeekstraktid⁶⁷.

Toidulisandina kasutatavate ravimtaimede turu väärtuseks hinnati 2017. aastal 16,35 miljardit €. Üle Euroopa varieerub toidulisandite tarbimine: Taanis (59%) ja Saksamaal (43%), aga Iirimaa 23% ja Hispaanias vaid 9% täiskasvanutest⁶⁸.

Aasias, eriti Hiinas ja Indias on ravimtaimede kasutamine, sh meditsiinis, äärmiselt pika traditsiooniga (nn traditsiooniline Hiina meditsiin ja Ajurveeda), mis on säilinud ka tänapäeval. Taimede kasutamine on levinud ka Euroopas, nt Saksamaal peetakse taimseid ravimeid üheks loodusravi osaks ning 600–700 taimsest pärit ravimit on saadaval, mida umbes 70% Saksamaa arstidest ka välja kirjutavad. 2011. aastal müüdi Saksamaal 20% taimsetest ravimitest retseptidena ja 80% käsimüügist. ELis ületas taimsete ravimite aastane tulu 2003. aastal 5,53 miljardit €.⁶⁶

Eestis on eelkõige levinud (ravim)taimeteede tarbimine. Kuigi üldisemalt on toidulisandite tarbimine ka laialt levinud (Eestis Tervise Arengu Instituudi uuringu järgi, iga viies inimene), siis palju tarbitakse nn sünteetilisi toidulisandeid⁶⁸. Eestis kuuluvad toidulisandid toiduseaduse alla, loodusravimid kuuluvad ravimiseaduse alla.

Külluslik taimekooslus pakub ka tohutut veel avastamata potentsiaali farmaatsias. Teadaolevalt on ainult 6%-l taimedest teostatud nende bioloogilise aktiivsuse osas süstemaatilised uuringud ja 15%-l on uuritud fütokeemilist koostist ning veidi alla 10%-l on tehtud uuringuid ravimite võimaliku kasutamise kohta. Arvatakse, et looduslikud ühendid ja nende derivaadid moodustavad peaaegu 60% kõigist kliinilises kasutuses olevatest ravimitest ja ravimtaimed moodustavad sellest vähemalt 25%.⁶⁶

Taimede kasutamine töötlemata kujul (lehed, seemned või teed) on rohkem levinud vähem arenenud riikides ja kommertsiaalseid taimseid preparaate (tablette või pille) kasutatakse rohkem arenenud riikides⁶⁶.

Nii sünteetiliste kui ka looduslikele komponentide kasutamiseks on olenevalt sektorist vajalik omandada **nt sertifikaat või teostada kliinilised katsetused**. Paljudele olulistele eksporditurgudele pääsemise eeldus on toodete vastavus rahvusvahelistele öko- ja looduskosmeetika standarditele (nt Ecocert, COSMOS, ISO)^{69,70}. Samas annab sertifikaat ka turunduseelise, tõendades kliendile toote vastavusest kvaliteedi standarditele. Ka intervjuudest selgus, et naturaalkosmeetika turustamisel, eriti välismaa turgudel, on oluline omandada oma toodetele sertifikaat.

\ TERVISE- JA ILUTOODETE TURG JA TRENDID

Kliiniliste katsetuste vajalikkus taimede ravimitena müügiks on vähem olulised, kui tegemist on üldtuntud taimega. Kuigi taimsetel komponentidel on väga palju raviomadusi, siis farmaatsiatööstus ei rakenda taimede täielikku potentsiaali, sest neid komponente ei ole võimalik patenteerida (küll aga tootmisprotsess).

EL on kehtestanud Euroopa direktiivi traditsiooniliste taimsete ravimite lihtsustatud registreerimise kohta. Tootjad, kes taotlevad traditsiooniliste taimsete ravimite toodete heakskiitu, peavad tõendama, et neid tooteid on meditsiiniliseks otstarbeks kasutatud vähemalt 30 aastat, sealhulgas ELis vähemalt 15 aastat⁷¹.

3. TERVISETOODETE TURU- OLUKORD JA POTENTSIAAL

3.1. TERVISETOODETE TURUTRENDID

3.1.2. Tervisetoodete ärimudelid

TERVISETOIDU NING ILU- JA KEHAHOOLDUSTOODE ÄRIMUDELI LÕUEND

INFRASTRUKTUUR			KLIENT	
VÕTMEPARTNERID <ul style="list-style-type: none"> Kasvatajad Korjajad Kaevandajad Koostisainete tootjad Analüüsikeskused Ülikoolid Edasimüüjad Koostööpartnerid samalt väärtusahela etapilt 	VÕTMETEGEVUSED <ul style="list-style-type: none"> Tarbijatele loodustoodete teadlikkuse tõstmine ning läbi selle ka toodete reklaam Reklaam ja jae/hulgimüük Eksport Tootearendus 	PAKUTAV VÄÄRTUS <ul style="list-style-type: none"> Looduslik toode tarbijatele üle maailma Eesti märgalade loodusressurssidele väärtuse lisamine Eesti märgalade potentsiaali täielik kasutamine Eestist tulnud (loodus)toodete tuntuse ja väärtuse kasvatamine 	KLIENDISUHTED <ul style="list-style-type: none"> Klientides teadlikkuse suurendamine messidel ja muude kanalite kaudu 	KLIENDISEGMENDID <ul style="list-style-type: none"> Kõik loodusliku toorainega toodete tarbijad Edasimüüjad Spaad
	VÕTMERESSURSID <ul style="list-style-type: none"> Partnerid kes pakuvad korje, tootmise või analüüsimise teenust Loodusressurss Enda tootmisüksus ja sellega kaasnev tehnoloogia Enda analüüsiüksus nt labor Veebipood 		JAOTUSKANALID <ul style="list-style-type: none"> Veebimüük Edasimüüjad Seminarid ja konverentsid Laadad 	
RAHANDUS				
KULUD <ul style="list-style-type: none"> Toote omahind Investeeringud tootmisesse Tootearendus ja analüüsid Logistilised kulud 			TULUD <ul style="list-style-type: none"> Müügitulu lõpptoote turustamisest 	

\ TERVISETOIDU NING ILU- JA KEHAHOOLDUSTOODETE PARTNERID JA RESSURSID

VÖTMEPARTNERID

Loodustoodete tootja võtmepartneriteks on tooraine kasvatajad ja korjajad, analüüsikeskused ja ülikoolid toorainete ja valmitoodete omaduste uuringuteks ja tootearenduseks ning lõpptoote edasimüüjad. Võtmepartnerid nagu TjaA asutused ning edasimüüjad on täna tootjatele kaks olulisemat partnerit. Kahjuks aga on mõlemate kasutamisest turul puudus. TjaA asutusi ei kasutata tootearenduses kogu potentsiaali vääriliselt. Rohkem tootearendust aitaks toodetele luua lisandväärtust, mis omakorda suurendaks toodete turupotentsiaali. Edasimüüjate kasutamine ja soodustamine nii Eesti kui ka välisriikidele aga annaks tootjatele võimaluse siseneda rahvusvahelistele turgudele.

NÄITEID PRAKTIKAST

Turbliss | Edasimüüjateks on (veebi)poed nt bio4you, Kaubamaja, I.L.U, Mimesis, Tradehouse, Lillrand, Mia24.ee, Rosalind, Tallinn Design House; kui ka Eesti Rahva Muuseum ning Nordica.⁷² Tootearenduse ja analüüsi poolelt oli koostööpartneriks TLÜ Loodus- ja terviseteaduste instituut.⁷³ Loodusvägi on olnud huvitav koostööpartner, kellega koos loodi detsembrikuu jõulukalender.⁷⁴

HOIA | Edasimüüjateks on (veebi)poed nt Tradehouse, Kehasalong, Kaubamaja, Mia24.ee, Purecosmetics jne, kui ka Georg Otsa Spaa.⁷⁵

Loodusvägi | Turbliss on olnud huvitav koostööpartner, kellega koos loodi detsembrikuu jõulukalender.⁷⁴ Edasimüüjatest Selver, Prisma Maxima, Coop, Rimi, ökopoed, Circle K, Amazon.⁷⁶ Ekspordipartnerid Inglismaal, Prantsusmaal, Soomes, Rootsis, Taanis ja Hongkongis.⁷⁷ Polli oli algusaastatele oluline partner tootearenduses ning tootmises.⁷⁸ AbeStock AS kes omandas Loodusväe toiduainete hulgimüügiga tegeleva ettevõtte.⁷⁹

BoostMe | Edasimüüjatest Selver, Coop, Kaubamaja, Tartu kaubamaja, Circle K.⁸⁰ BoostMe kasutab enda promomisel brändisaadikuid nt suunamudijaid, tipp sportlased ja treenerid.⁸¹

VÖTMERESSURSID

Loodustoodete tootjate võtmeressurssideks on nende toodete tootmiseks, arenduseks ja analüüsimiseks vajalikud ressursid, näiteks masinad ja tehnoloogiad. Samuti on oluline loodusressursside kättesaadavus ning seetõttu on korjajate ja kogujate info kriitilise tähtsusega. Kergem info kättesaadavus julgustaks kohalikke tootjaid kasutama Eestist pärit loodusressurssi.

Lisaks on olulisteks ressurssideks tootjatele kuuluvad müügikanalid.

NÄITEID PRAKTIKAST

Turbliss | Turbliss kaevandab/kogub oma toodetes kasutatava tooraine ise käsitsi. Turbliss kasutab enda kui ka tarnijate tootmisettevõtete analüüsi- ja tootmisressurssi.⁸² Turblissil on enda veebipood, mille kaudu käib suur osa müügist otse tarbijale.

HOIA | HOIA tooted toodetakse käsitsi Saaremaal enda tootmisressurssi kasutades.⁸³ HOIAI on ka enda veebipood, mille kaudu tuuakse toode otse tarbijateni.

Loodusvägi ja BoostME | Mõlemal ettevõttel on oma veebipood, mille kaudu müüakse oma tooteid otse tarbijatele.

VÖTMETEGEVUSED

Loodustoodete tootja võtmetegevused on tarbijate teadlikkuse kasvatamine, tootearendus, toodete promomine ning müügi suurendamine näiteks läbi ekspordi. Loodusressurssidest toodete tootmisega tegeleva ettevõttel on enne tootmisega alustamist vaja otsustada, kas neile on kasulikum tooraine ise kaevandada, koguda või korjata, või osta see töötlemata või juba töödeldud kujul, mõnelt korje või töötlemisega tegeleva ettevõttelt. Suur osa täna tegutsevatest ilu ja kehahooldustoodete tootmisega tegelevatest ettevõtetest korjavad ise või ostavad tooraine töötlemata kujul korjajatelt. Tänu sellele on ettevõttel suurem kontroll tooraine kvaliteedi üle. Sel samal põhjusel enamik ettevõtetest ka toodavad lõpptoote iseseisvalt. (Joonis XX)

TERVISETOIDU NING ILU- JA KEHAHOOLDUSTOODETE TURUSTUSKANALID JA KLIENDID

NÄITEID PRAKTIKAST

Turbliss | Ekspordib oma tooteid Taani, Ukrainasse, Kreekasse, Lõuna-Koreasse, Itaaliasse, Soome, Ühendkuningriikidesse, Saksamaale, Venemaale ja Ungarisse.^{84,85}

HOIA | HOIA blogi eesmärgiks on turundada nende tooteid kui ka kasvatada tarbijate teadlikkust looduskosmeetika kasulikkuse kohta.⁸⁶

Loodusvägi | Eksporditakse Inglismaale, Prantsusmaale, Rumeeniasse, Saksamaale, Itaaliasse, Hispaaniasse, USAsse, Soome, Rootsi, Taani ja Hongkongi.⁸⁷ Loodusväel on ka enda blogi kus, läbi tervislike eluviise ja hooaja teemaliste postitustega promotakse enda tooteid. Lisaks on Loodusvägi avaldanud e-raamatu.⁸⁸

BoostMe | BoostMe blogis antakse nõu ilu, kaalu langetamise, organismi puhastamise kui ka trenni teemadel. Läbivalt sisaldavad samateemalised postitused ka nende endi toodete kasutamist.⁸⁹ BoostMe ekspordib oma tooteid Suurbritanniasse ja ka väljapoole EÜd.⁹⁰

KANALID

Toote edasimüügiks saab kasutada jaemüügi kui ka hulgimüügi müügikanaleid. Jaemüügi kanalid lubavad ettevõttel müüa enda tooteid otse tarbijatele kas läbi veebi või füüsiliste poodide, seeläbi saavutades kõrgema kasumimarginaali, kuna saavad müüa jaemüügihindadega. Hulgimüüjate kaudu turustamine aga pakub ettevõttele võimaluse jõuda suuremate massideni kiiremini ja väiksemate müügikuludega.

Hetkel toimub enamus Eesti ilu- ja keha hooldustoodete turul toimuvast müügist just läbi jaemüügi. Üksikud ettevõtted on otsustanud kasutada hulgimüügi kanaleid, et lõpptarbijateni jõuda. Need ettevõtted on ka valdavas enamuses suure tootluse ja müüginumbritega (joonis 1).

NÄITEID PRAKTIKAST

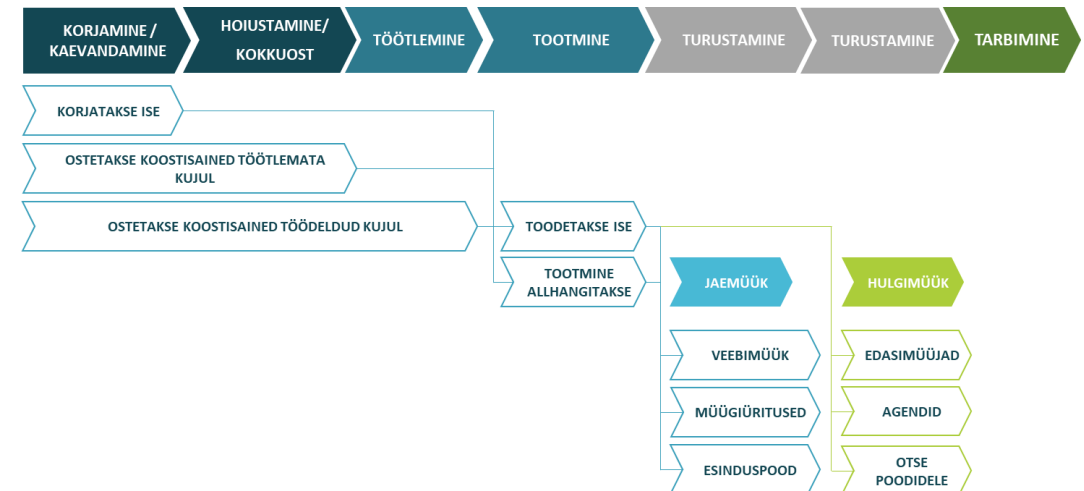
Turbliss | Turblissil on enda veebipood mille kaudu toimub suur osa müügist otse tarbijale.

HOIA | HOIA on ka enda veebipood, mille kaudu tuuakse toode otse tarbijateni.

Loodusvägi | Loodusväel on veebipood ning lisaks võib leida Loodusväe tooteid jaekettidest ning mahepoodidest.

BoostMe | BoostMel on ka veebipood ning nende loodustoodeteid võib lisaks leida ka jaekettide riulilt.

JOONIS 1. ÄRIMUDELIST TULENEV VÄÄRTUSAHEL

KLIENDISEGMENDID

Loodusressurssidest tootjate klientideks on tarbijad, edasimüüjad kui ka teenuse osutajad (näiteks spaad).

\ TERVISETOIDU NING ILU-JA KEHAHOOLDUSTOODETEGA PAKUTAV VÄÄRTUS

NÄITEID PRAKTIKAST

Turbliss | Turblissi põhilisteks kliendisegmentideks on looduskosmeetika kasutajad ja edasimüüjad.

HOIA | Lisaks HOIA tarbijatele ja edasimüüjatele võib leida HOIA tooteid kasutuses Georg Otsa Spaas Saaremaal.

Loodusvägi | Loodusvägi müüb enda tooteid otse tarbijatele kui ka poekettidest edasimüüjatele.

BoostMe | BoostMe tooted on mõeldud kõigile, kes soovivad toituda tervislikumalt.

KLIENDISUHTED

Kliendisuhted on viisid kuidas tootjad saavad klientidega suhteid hoida ja parandada. Loodustoodete tootjatel võib suhtluse ja usalduse tõstmine toimuda läbi blogi ja messide, kus saab tutvustada enda toodete kasulikkust tarbijatele.

NÄITEID PRAKTIKAST

HOIA | HOIA kasutab enda blogi lugejate mahetoodete kasulikkuse teadvuse tõstmiseks.

Loodusvägi ja BoostMe | Nii Loodusväe ja BoostMe blogi põhiohk on tervisliku eluviisi promomisel ning ka läbi selle oma toodete kasulikkuse promomisel.

PAKUTAV VÄÄRTUS

Loodustoodete tootjad pakuvad keskkonnateadlikele tarbijatele looduslikku ja mahedat alternatiivi tavatoodete kasutamisele.

NÄITEID PRAKTIKAST

Turbliss, HOIA, Loodusvägi ja Boost Me | Kõik tootjad pakuvad mahetoodete alternatiivi teadlikule tarbijale.

KULUD

Loodustoodete ettevõtte kulud on kõik kulud, mis seostuvad tootmise ja kauba müümisega.

NÄITEID PRAKTIKAST

Turbliss | Vastavalt 2018. aasta aruandele oli nende aastane kulu 121 334€. Sellest 29% moodustas kauba, toore, materjal ja teenuste kulu, 38% tööjõukulud ja 34% tegevuskulud.⁸⁵

HOIA | Vastavalt 2018. aasta aruandele oli nende aastane kulu 130 416€. Sellest 52% läks kauba, toore, materjali ja teenustele, 20% moodustasid tööjõukulud ja 26% tegevuskulud.⁹¹

Loodusvägi | 2018. aasta aruandes on näidatud nende aastast, kulu mis oli 1 868 853€. Sellest 74% oli kauba, toore, materjali ja teenuste kulu, 12% moodustas tööjõukulu ja 13% tegevuskulud.⁸⁷

BoostMe | 2018. aasta aruandele vastavalt oli nende aasta kulu 404 394€. Sellest 38% moodustasid kauba, toore, materjali ja teenuste kulud, 24% tööjõukulud ja 38% tegevuskulud.⁹⁰

TULUD

Loodusressurssidest tootmisega tegelevate ettevõtete valdav müügitulu tuleb lõpptoodete turustamisest.

NÄITEID PRAKTIKAST

Turbliss | Turblissi 2018. aasta aruande põhjal genereeriti 96 232 € müügitulu. Tulenevalt kulude suurusest lõpetati aasta 28 848 € suuruse kahjumiga.⁸⁵

HOIA | HOIA 2018. aasta müügitulu oli 219 759 €. Selle tulemusel lõpetati aasta 86 983 € kasumiga ja EBITDA marginaaliga 40,9%.⁹¹

BoostMe | BoostMe 2018. aastal oli müügitulu 349 938 €. Ärikahjumiks -50 880 € ja selle tulemusel oli nende EBITDA marginaal -12,75%.⁹⁰

SPAADE ÄRIMUDELI LÕUEND

INFRASTRUKTUUR			KLIENT	
<p>VÕTMEPARTNERID</p> <ul style="list-style-type: none"> Kasvatajad Korjajad Koostisainete tootjad Analüüsikeskused Ülikoolid Edasimüüjad Koostööpartnerid samalt väärtusahela etapilt 	<p>VÕTMEGEVUSED</p> <ul style="list-style-type: none"> Klientidele looduslike protseduuride teadlikkuse tõstmine ning läbi selle ka teenuste reklaam Reklaam 	<p>PAKUTAV VÄÄRTUS</p> <ul style="list-style-type: none"> Loodusressursse kasutavad spaa protseduurid klientidele Eesti märgalade loodusressurssidele väärtuse lisamine Eesti märgalade potentsiaali täielik kasutamine Eestist tulnud (loodus)toodete tuntuse ja väärtuse kasvatamine 	<p>KLIENDISUHTED</p> <ul style="list-style-type: none"> Klientides teadlikkuse suurendamine messidel ja muude kanalite kaudu Heade kliendikogemuste pakkumine, et külastajad tuleksid järgmine kord ka tagasi. 	<p>KLIENDISEGMENDID</p> <ul style="list-style-type: none"> Spaade külastajad
	<p>VÕTMERESSURSID</p> <ul style="list-style-type: none"> Partnerid kes pakuvad korje, tootmise või analüüsimise teenust Loodusressurss Enda tootmisüksus ja tehnoloogia Spaa protseduuride osakond ja protseduuri jaoks vaja minev tehnoloogia 		<p>JAOTUSKANALID</p> <ul style="list-style-type: none"> Spaa protseduurina 	
RAHANDUS				
<p>KULUD</p> <ul style="list-style-type: none"> Toote omahind Investeeringud tootmisesse Tootearendus ja analüüsid Logistilised kulud 			<p>TULUD</p> <ul style="list-style-type: none"> Müügitulu teenuste osutamisest 	

\ SPAADE VÕTMETEGURID

VÕTMEPARTNERID

Spaade võtmepartneriteks loodusressursside kasutamise kontekstis on need väärtusahela osapooled, kes tegelevad tooraine kogumise, analüüsimise ja sellest tootmisega. Lisaks on olulisteks partneriteks ka valmistatud spaatoodete edasimüüjad, juhul kui need ei ole samad ettevõtted, kes tegelevad kogumise või töötlemise ja tootmisega.

VÕTMETEGEVUSED

Spaade võtmetegevusteks on ravi- ja spaaprotseduuride reklaamimine ja klientides teadlikkuse tõstmine protseduuride kasulikkusest.

NÄITEID PRAKTIKAST

Tervis ravispaahotell ja Laine Spa | Mõlemad spaad kasutavad oma veebilehte enda pakutavate teenuste reklaamiks.

VÕTMERESSURSID

Spaade võtmeressursid on loodusressurss, mida kasutatakse protseduurides ning siis kas nende endi või juba eelnevalt mainitud partnerite kogumis- ja analüüside üksused. Lisaks on spaade jaoks oluliseks ressursiks nende protseduuride osakond ja selleks vajaminev tehnoloogia.

NÄITEID PRAKTIKAST

Tervis ravispaahotell ja Laine Spa | Mõlemad spaa asutused kasutavad ravimuda enda spaa protseduurides.

KLIENDISEGMENDID

Spaade kliendisegmendi alla kuuluvad kõik spaa külastajad.

KLIENDISUHTED

Spaa jaoks on nende kliendi suhted ääretult olulised, sest peale ebameeldivat kliendikogemust on väga tõenäoline, et klient pöördub järgmine kord mõne muu spaateenuse pakkuja poole.

KANALID

Ainsad kanalid teenuste müügiks, mis spaa kasutab, on veebi- või kohapealne müük.

NÄITEID PRAKTIKAST

Tervis ravispaahotell ja Laine Spa | Mõlemal spaal on olemas veebileht ja nende pakette saab osta ka teistelt veebilehtedelt.

PAKUTAV VÄÄRTUS

Spaa poolt põhiline pakutav väärtus on ilu ja tervise hoolitsused nende külastajatele.

KULUD

Spaade suurimad kulud tulevad tooraine tellimisest, töötajate palgakulust ja muudest ärikuludest.

NÄITEID PRAKTIKAST

Tervis ravispaahotell | 2018. aasta aruande järgi oli AS Sanatoorium tervise (Tervis ravispaahotell ja Terviseparadiis) aastane kulu 10 338 859€. Sellest 41,6% moodustas kaubad, toore, materjal ja teenused, 52,1% tööjõukulud ja 6,2% muud tegevuskulud.⁹²

Laine Spa | Aastal 2018 oli aastaseks kuluks 1 776 559€. Sellest moodustas ligi 37,2% kauba, toore, materjali ja teenuste kulu, ligi 56,6% tööjõukulud ja 6,1% muud tegevuskulud.⁹³

TULUD

Suurim tuluaallikas spaade jaoks on külastajatelt saadud tasu seal viibimise või pakutud protseduuride eest.

NÄITEID PRAKTIKAST

Tervis ravispaahotell | 2018. a müügitulu oli 13 636 545€ ning ärikasumiks 1 831 252€. EBITDA marginaal oli aga 24,6%.⁹²

Laine Spa | Laine Spa müügitulu oli 2018. a 2 177 718€. Selle tulemusel kujunes kasumiks 119 085€ ning EBITDA marginaali 18,5%.⁹³

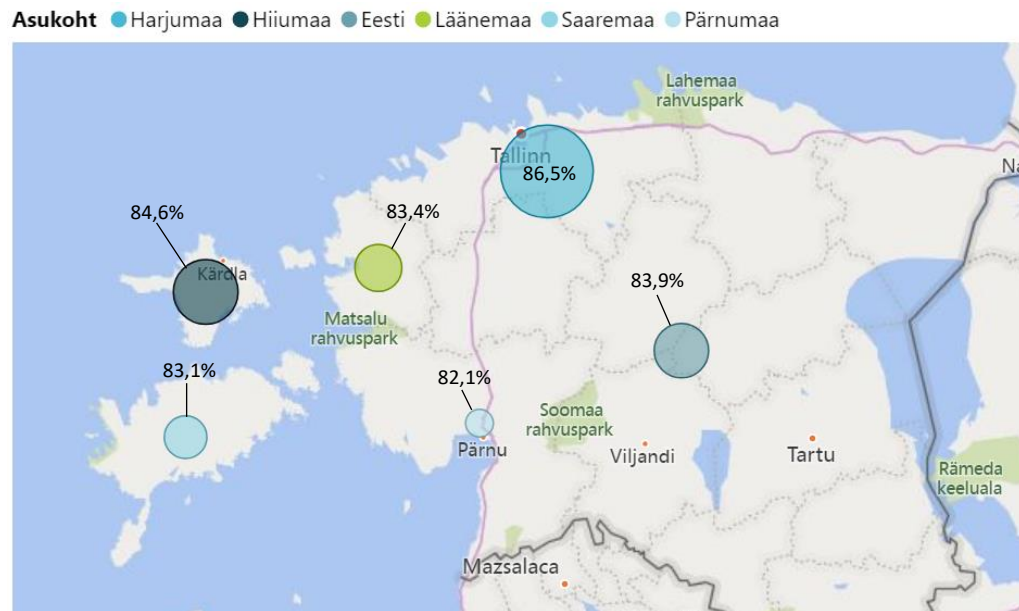
3. TERVISETOODETE TURU- OLUKORD JA POTENTSIAAL

3.2. EESTI TERVISETOODETE TOOTJAD JA NENDE
POTENTSIAAL

3.2.1. Lääne-Eesti majanduskeskkond

\ TÖÖHÕIVE LÄÄNE-EESTIS

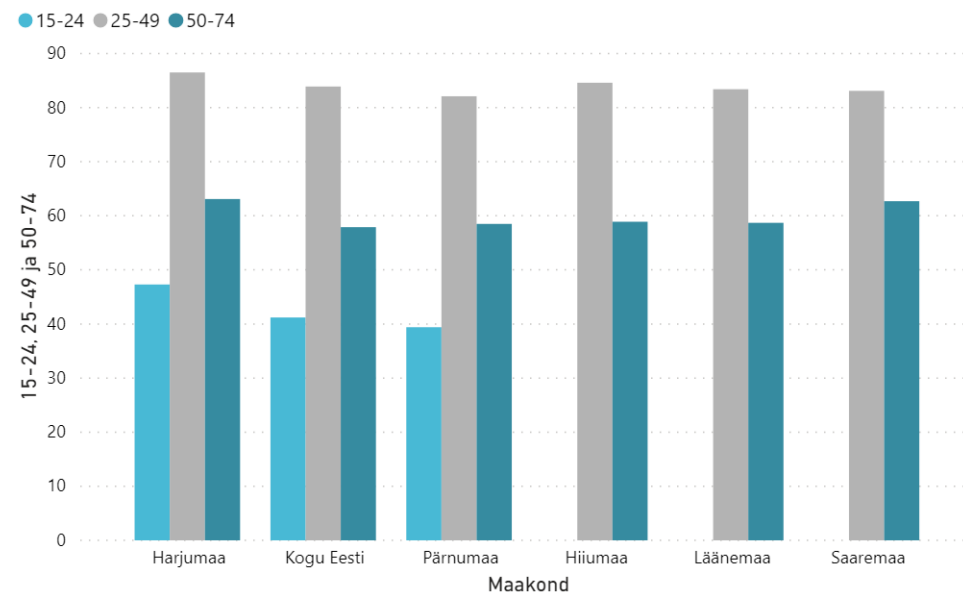
JOONIS 2. TÖÖHÕIVE MÄÄR LÄÄNE-EESTIS JA HARJUMAAL 25-49 AASTASTE SEAS

Allikas: Statistikaamet

Võrreldes maakondade vahelise tööhõive määra erinevusi on suurimaks erinevuseks 4,4% ja seda Pärnumaa ning Harjumaa vahel. Seda kinnitab ka kõrval asuv tulpdiaagramm joonisel 2. Vaatlusalusest neljast Lääne-Eesti maakonnast on kõige kõrgem tööhõive Hiiumaal 84,6%-ga ja kõige madalam Pärnumaal 82,1%-ga. Kui Harjumaal on tööhõive 86,5%, siis kogu Eestis tervikuna on see 83,9%. Seega on nii Läänemaal, Saaremaal kui ka Pärnumaal tööhõive määr madalam kui Eesti keskmine.

JOONIS 3. TÖÖHÕIVE MÄÄR 15-24, 25-49 JA 50-74 AASTASTE SEAS EESTIS, LÄÄNE-EESTIS JA HARJUMAAL, %

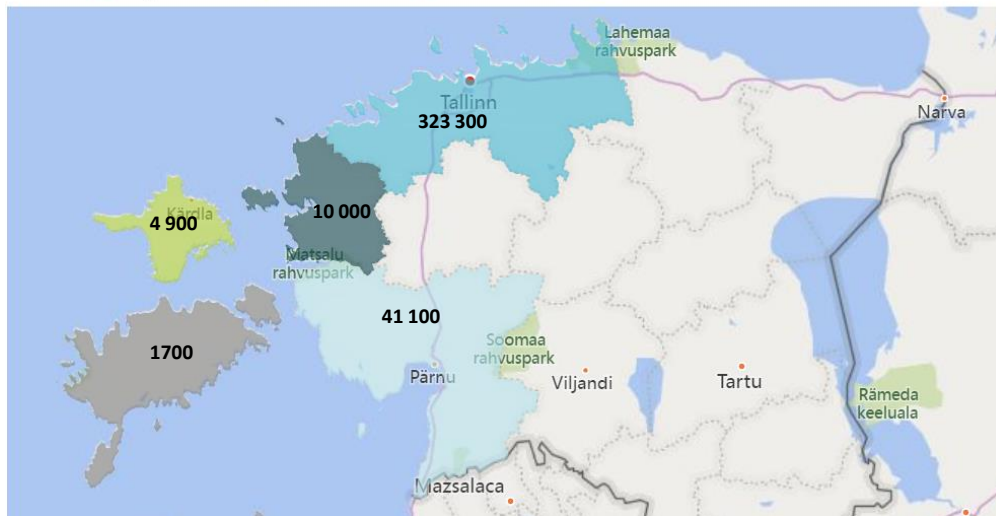

Allikas: Statistikaamet

Joonis 3 on kirjeldatud tööhõive määra kolme vanusegrupi seas nimetatud geograafilistes regioonides. Need vanusegrupid on 15-24, 25-49 ja 50-74 aastased, mis valiti selle tõttu, et need kirjeldavad kogu töövõimelist populatsiooni mh ka noorukeid ning pensionäre. Hiiumaa, Läänemaa ja Saaremaa kohta ei olnud 15-24 aastaste tööhõive määr Statistikaametis välja toodud, mille tõttu puuduvad 15-24 aastaste vanusegrupi andmed diagrammilt. Joonistelt selgub, et Eesti tööhõive määr 25-49 aastaste seas on 83,9%, Harjumaal on see 86,5%, Hiiumaal 84,6%, Läänemaal 83,4%, Saaremaal 83,1% ja Pärnumaal 82,1%.

JOONIS 4. TÖÖGA HÕIVATUTE ARV LÄÄNE-EESTIS JA HARJUMAAL

Asukoht ● Harju maakond ● Hiiumaa maakond ● Lääne maakond ● Pärnu maakond ● Saare maakond

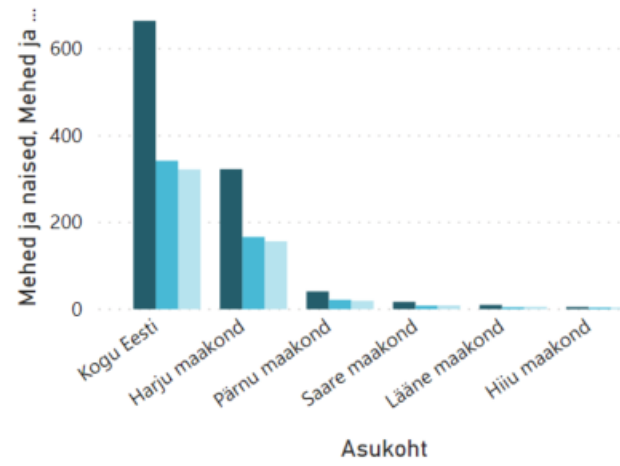

Allikas: Statistikaamet

Kogu Eesti peale oli 2018. aastal 664 700 tööga hõivatut. Nendest 51,5% olid mehed (342 400) ja ülejäänud 48,5% olid naised (322 300). Joonis 4 kirjeldab tööga hõivatute koguarvu Lääne-Eesti maakondades ja Harjumaal. Harjumaal oli tööga hõivatuid 323 300 ning suuruselt järgmine maakond oli Pärnumaa 41 100 hõivatuga. Kõige madalama tööga hõivatute arvuga oli Hiiumaa, kus tööga hõivatuid oli kõigest 4 900. Pärnumaal, kui Lääne-Eesti suurima hõivatute arvuga maakonnas olid 21 700 mehed ja 19 400 naised. Harjumaal jagunes hõivatute arv soode vahel järgnevalt: 166 700 mehed ja 156 600 naised (joonis 5).

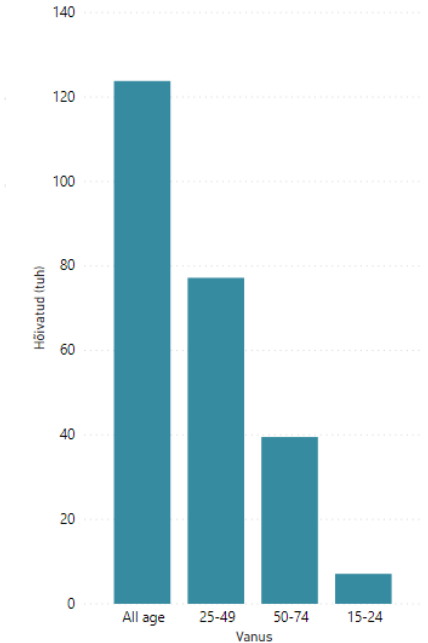
JOONIS 5. TÖÖGA HÕIVATUTE ARV MEESTE JA NAINSTE SEAS LÄÄNE-EESTIS JA HARJUMAAL, TUH

● Mehed ja naised ● Mehed ● Naised

Allikas: Statistikaamet

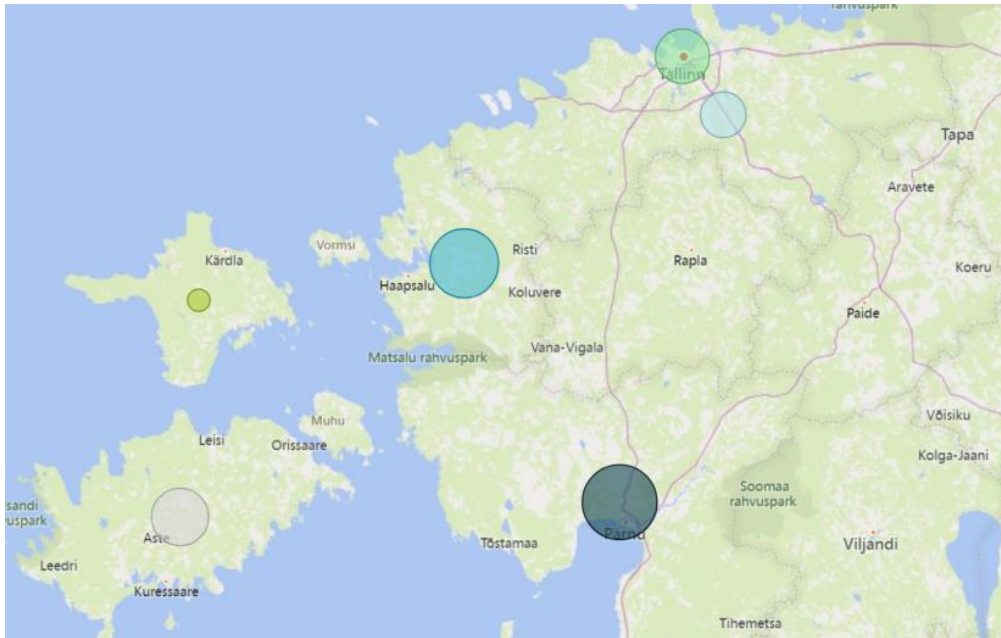
JOONIS 6. TÖÖGA HÕIVATUD VANUSEGRUPPIDE KAUPA KOGU

Allikas: Statistikaamet

Joonis 6 kujutatud tulpdiagramm kirjeldab vanusegruppide kaupa tööga hõivatute arvu töötlevas tööstuses (EMTAK kood C) Eestis. Kõige suurem tööga hõivatute arv on 25-49 aastaste seas (77 200) ja kõige väiksem 15-24 aastaste seas (7 100). 50-74 aastaste seas on töötlevas tööstuses tööga hõivatuid 39 500.

JOONIS 7. TÖÖTUSE MÄÄR EESTIS JA LÄÄNE-EESTIS

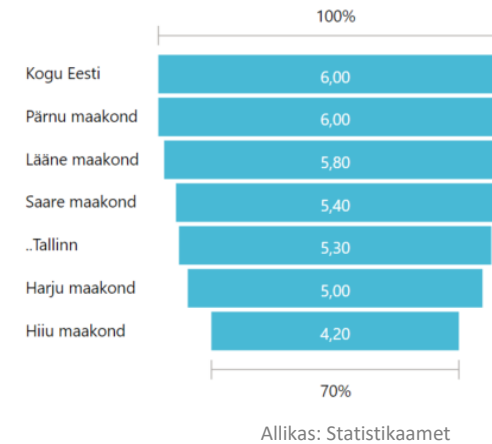

Allikas: Statistikaamet

Eesti keskmiseks töötuse määraks oli 6% ning sama töötuse määr oli ka Pärnumaal. Läänemaal oli Lääne-Eesti maakondadest suuruselt järgmine töötuse määr 5,8%-ga. Läänemaale järgnesid Saare ja Harju maakonnad. Kõige madalam töötuse määr Lääne-Eestis oli Hiiumaal, kus oli töötuse määraks 4,2% (joonis 8).

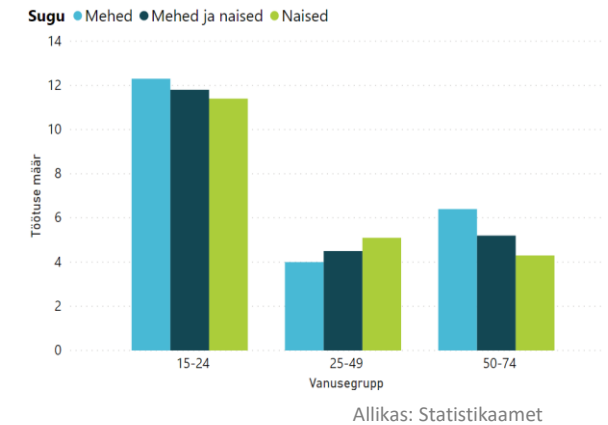
Joonis 9 kirjeldab töötuse määra Eestis kolmes juba ka eelnevalt analüüsis kasutuses olnud vanusegruppides. Jooniselt selgub, et kõige kõrgem töötuse määr on Eestis 15-24 aastaste meeste seas, kus töötuse määraks on 12,3%.

JOONIS 8. TÖÖTUSE MÄÄR AASTATEL 2016-2018 EESTIS, LÄÄNE-EESTIS JA HARJUMAAL

Allikas: Statistikaamet

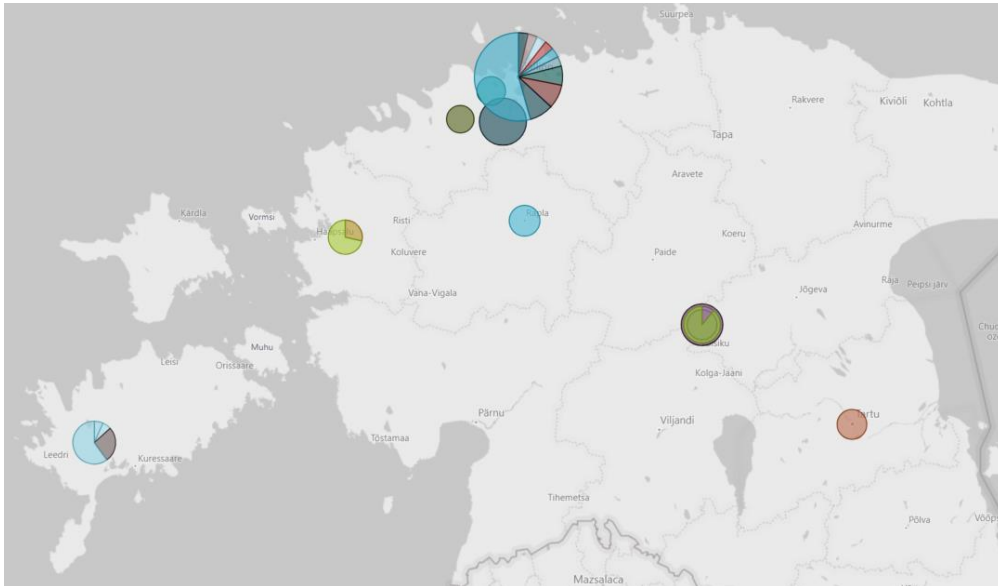
JOONIS 9. TÖÖTUSE MÄÄR VANUSEGRUPPIDES 15-24, 25-49 JA 50-74 EESTIS AASTAL 2018

Allikas: Statistikaamet

Naiste seas on määraks aga 11,4%. Ka 50-74 aastaste seas on töötuse määr kõige suurem just meeste seas 6,4%-ga ning madalaim määr on naiste seas 4,3%-ga. 25-49 aastaste vanuste seas aga on seis vastupidine ning töötuse määr on suurim just naiste seas (5,1%) ja madalaim meeste seas (4%). Vanusegruppide üldiselt on kõige kõrgem töötuse määr 15-24 aastaste seas (11,8%), sellele järgneb 50-74 aastaste vanusegrupp (5,2%) ja madalaim töötuse määr on 25-49 aastaste seas, kus määraks on 4,5%. Üks võimalus töötuse määra noorte seas vähendada oleks neid rakendada hooajalistele töödele näiteks loodusressursside korjamisel.

Joonis 10. LOODUSTOODETE TOOTJATE PAIKNEMINE EESTIS

Allikas: Statistikaamet

Joonisel 10 on näidatud kõikide Eesti loodustoodete tootjate paiknemine üle Eesti. Diagramm töötab põhimõttel, et mida suurem ring seda rohkem aktiivseid tootjad. Analüüs ei hõlma Natura Sibericat. Nagu on ka kaardilt näha on kõige rohkem loodustoodete tootjaid just Tallinnas. Sellest kõige suurem osakaal on Loodusväel, kellel on registreeritud ligi 30 töötajat. Töötajate arvu suuruselt järgmine loodustoodete tootja on JOIK ligi 20 töötajaga. Lääne-Eesti maakondades asuvatest loodustoodete tootjatest leidub neid kõige rohkem Saaremaal.

BoostMe brändi all tegutsev ettevõtte on seal töötajate arvu poolest suurim 9 töötajaga. Pärnumaale ei ole registreeritud ühtegi loodustoodete tootmisega tegelevat ettevõtet ning Hiiumaal registreeritud Vitanori kohta ei leitud töötajate arvu kohta andmeid.

Joonis 11. LOODUSRESSURSI KORJAJATE JA KAEVAJATE LEVIK LÄÄNE-EESTIS

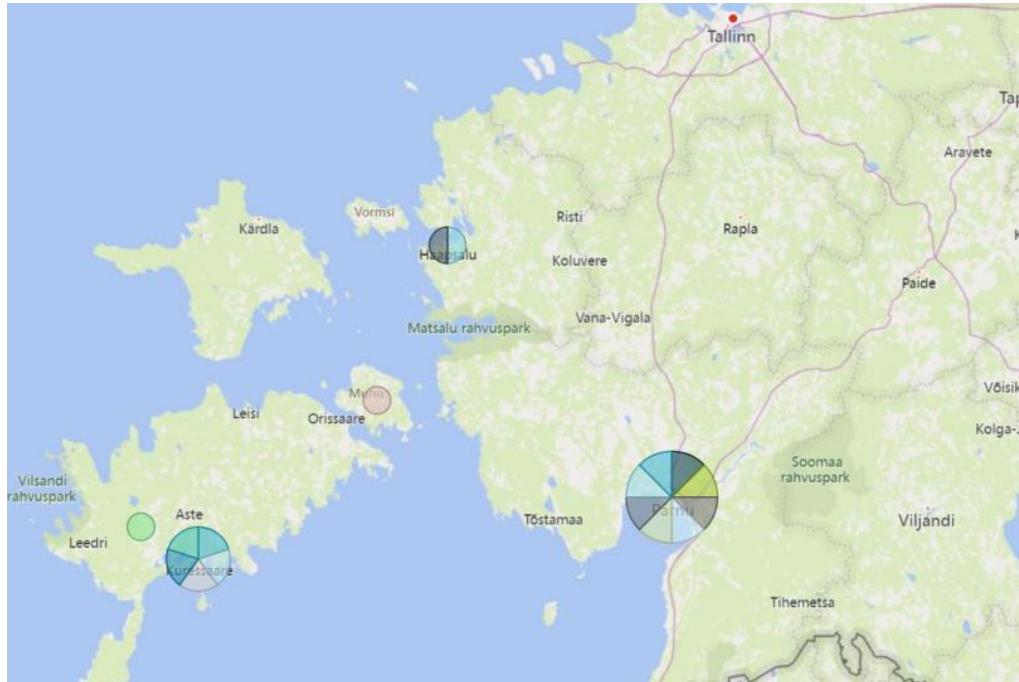

Allikas: Statistikaamet

Läänemaa suurimaks tootjaks on LUMI, kellel on registreeritud 5 töötajat.

Joonis 11 kirjeldab analüüsis leitud loodusressursi korjajate ja kaevandajate levikut Lääne-Eestis. Saaremaal statistikas on ka Saarek Productionsis töötab ligi 42 töötajat, kelle üks osa tootmisest paikneb tegelikult Tartumaal. Hiiumaal asuvad korje ja kaevamisega tegelevatest ettevõtetest Hiiu Turvas OÜ ja Pro Laspi OÜ. Hiiumaal kaevandav Leiger LK OÜ on tegelikult registreeritud Viljandimaal. Info töötajate arvu kohta on teada vaid Hiiu Turba kohta, kuhu on registreeritud 6 töötajat. Teistel ettevõtetel pole töötajaid registreeritud.

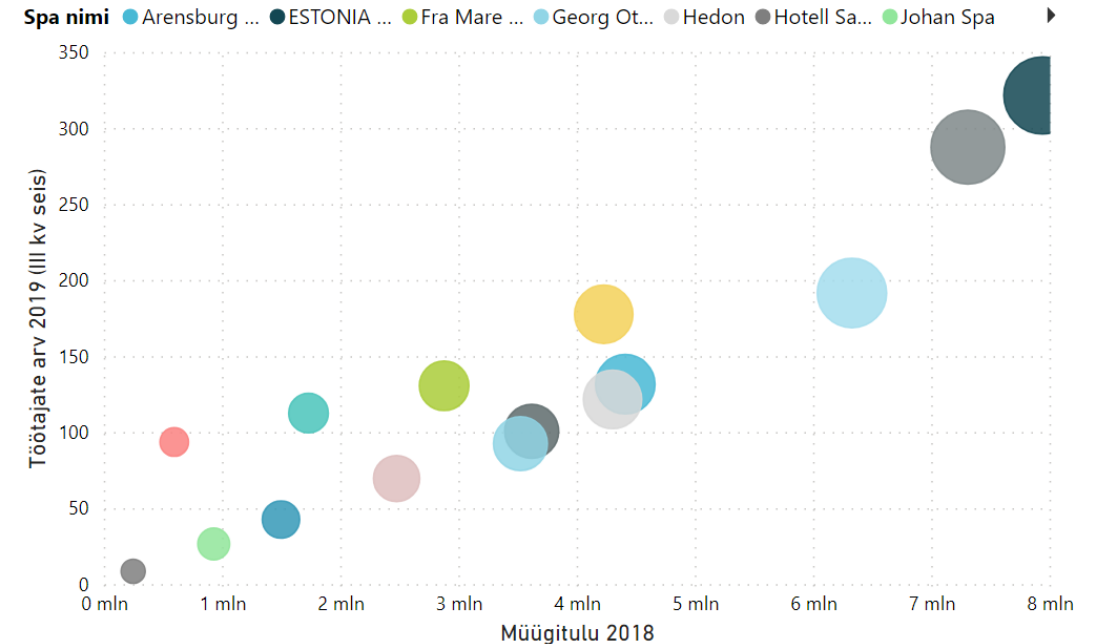
JOONIS 12. SPAADE ASUKOHAD LÄÄNE-EESTIS

Allikas: Statistikaamet

Nagu kaardilt joonisel 12 on näha, asub kõige rohkem spaasid Pärnumaal ja Saaremaal (7 tk). Saaremaal asuvatest spaadest ei asu Kuressaares vaid kaks. Ühe neist leiab Kuressaare külje alt ja teise Muhumaalt. Läänemaal asuvad kaks spaad ning Hiiumaale pole registreeritud ühtegi spaad.

JOONIS 13. LÄÄNE-EESTI SPAADE MÜÜGITULU JA TÖÖTAJATE ARV

Allikas: Statistikaamet

Kõige rohkem töötajaid on registreeritud ESTONIA Medical spa alla (320+) ning neil on ka kõige suurem müügitulu 8 mln €. Neile järgnevad müügitulu poolest Tervis ravispaa (7,3 mln €) ja Terviseparadiis (6,3 mln €). Väiksemate spaade müügitulud ulatuvad 200 000 € kuni 4,4 mln €.

3. TERVISETOODETE TURU- OLUKORD JA POTENTSIAAL

3.2. EESTI TERVISETOODETE TOOTJAD JA NENDE
POTENTSIAAL

3.2.2. Tervisetoodete tootjate majandusnäitajad

TERVISETOODETE TOOTJAD EESTIS

Analüüsi käigus tuvastati 55 loodusressurssidest lõpptoodete tootjat, kellest 75% toodavad ilutooteid (sh ravimuda või bal. turvast kasutavad) ja 25% tervisetoitu (sh raviteid). Nendest 55 tootjast 16-l puudub informatsioon majandustegevuse kohta. Seega nad kas pole majandusaasta aruandeid esitanud või neil puudub aktiivne majandustegevuse, mistõttu ka müügitulu.

Tootjate geograafilise paiknemise tõttu peab Lääne-Eesti loodusressursside sihtturuna vaatama kogu Eestit. Nimelt 51% tootjatest paikneb täna Harjumaal. Sellele järgnevad Tartumaa 13% ja Saaremaa 9%. Seega Lääne-Eesti piirkondadest on Saaremaal kõige rohkem neid, kes loodusressurssidest tooteid toodavad ja seetõttu saaksid ka lisandväärtus luua kohalikule loodusressursile.

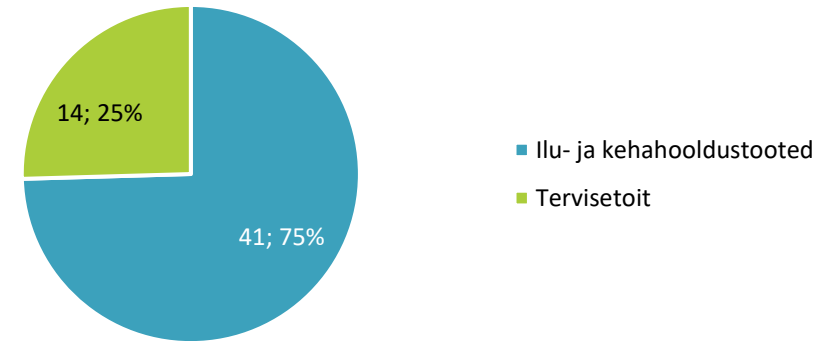
Kaardistatud ettevõtete müügitulu oli 2019. aastal **9,9 mln €** ning valdkonnas **töötajate** arv **148**. Siinkohal tuleb arvestada, et lisaks tegutseb turul Eurobio Lab OÜ, kes muude brändide hulgas toodab Natura Sibericat. Ettevõtte toodab tooteid osaliselt Eestis, nt kasutatakse ka rabamarjadest sisendina murakat, kuid täpsemat eristust vajab Eestis ja kohaliku ressursiga toodetud ilutoodete müügitulu. Natura Siberica müügitulu oli 2019. 30,3 mln € eurot ja töötajaid oli ettevõttes 276.

2018. aastal oli müügitulu kokku **7,55 mln €** ja **töötajaid** oli valdkonnas **138**. Seega on 2019. aastal müügitulu võrreldes eelmise aastaga kasvanud ca **31%**. Kui 2018. aastal oli keskmine müügitulu töötaja kohta tervisetoidu valdkonnas ca 58 000 € ja ilutoodete valdkonnas ca 55 000 €, siis 2019. aastal oli müügitulu töötaja kohta kasvanud mõlemas valdkonnas, kuid suurem kasv oli ilutoodete valdkonnas.

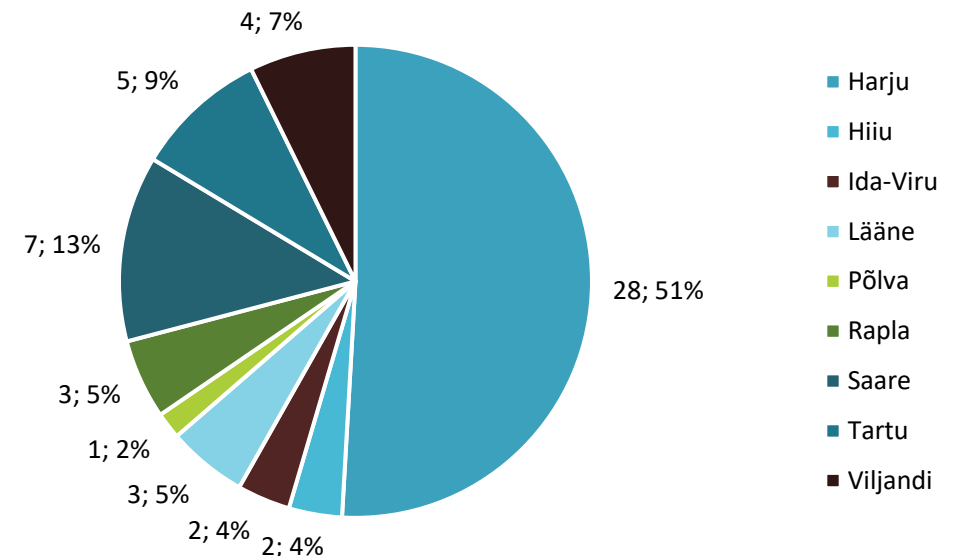
TABEL 2. TOOTJATE MAJANDUSNÄITAJAD 2019. A

	Ettevõtete arv	Töötajate arv	Müügitulu KOKKU	Müügitulu töötaja kohta	Müügitulu ettevõtte kohta
Ilutooted	41	90	6 004 115 €	66 712 €	198 813 €
Tervisetoit	14	58	3 891 225 €	67 090 €	353 748 €
KOKKU		148	9 895 341 €		

JOONIS 14. TOOTEKATEGOORIAD

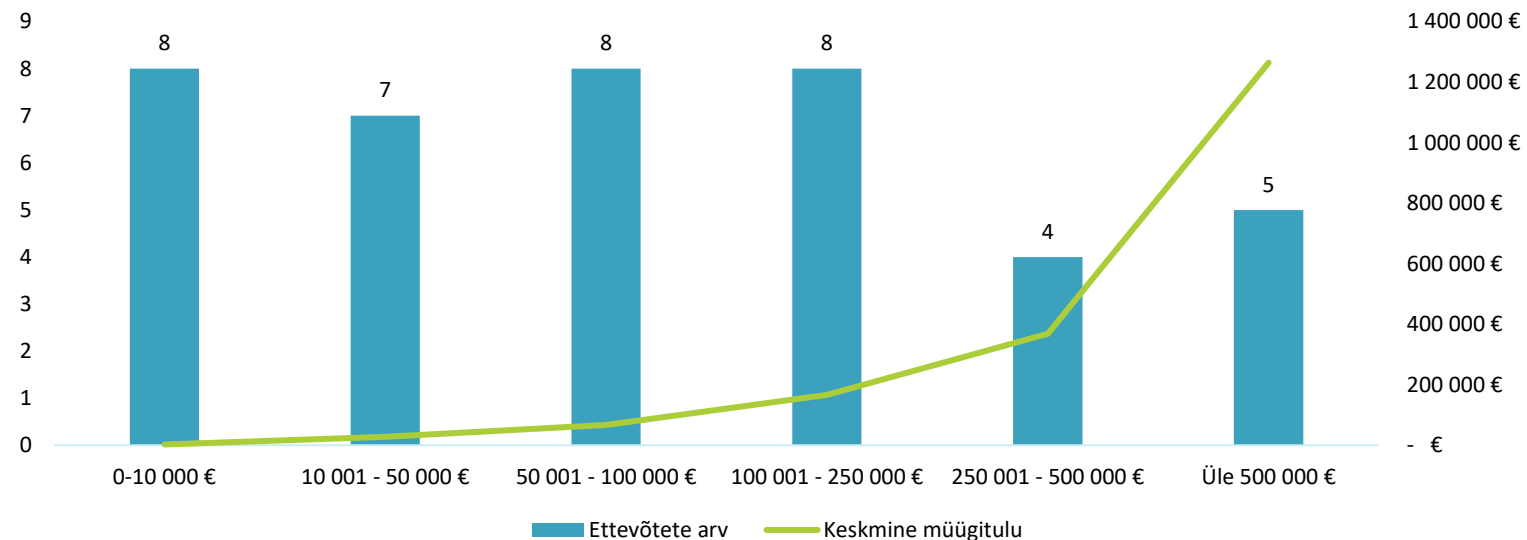
JOONIS 15. TOOTJATE GEOGRAAFILINE PAIKNEMINE

TERVISETOODETE TOOTJATE MAJANDUSNÄITAJAD

2019. aasta majandusnäitajate alusel on ca 20% tootjate müügitulu vahemikus 0 – 10 000 € (2018. aastal oli selles vahemikus 30% tootjatest). Ca 60% tootjate müügitulu on alla 100 000 € ning ainult 12% on see üle 500 000 €.

JOONIS 16. TOOTJATE JAGUNEMINE 2019. A MÜÜGITULU ALUSEL*

LÄÄNE-EESTI SPAADE MAJANDUSNÄITAJAD

Lääne-Eestis analüüsiiti **16 spaad**:

- Estonia Spa Hotels AS
- Gospa OÜ
- Haapsalu Kuurort AS
- Heal AS
- Kuressaare Sanatoorium AS
- Sanatoorium Tervis AS
- Supeluse Hotell OÜ
- AS Strand
- Taastusravikeskus Viiking AS
- AS Wasa
- Osaühing Tervise Paradiis
- OÜ Pädaste Mõis
- Saare Hotell OÜ
- OÜ Arensburg
- OÜ SPA Tours
- Johan GTJ AS

Kokku on spaade peale kokku 2019. aasta müügitulu 54,8 mln €. 2018. aastal oli antud spaade summaarne müügitulu terve aasta peale 40,2 mln €. Spaades töötas 2019. a viimase kvartali seisuga 1 844 töötajat ja nendest 72% töötavad Pärnumaal. Läänemaa ja Saaremaa jaotus on vastavalt 12% ja 16%.

TABEL 3. 2019. A SEISUGA LÄÄNE-EESTI SPAADE MAJANDUSNÄITAJAD

	Müügitulu KOKKU	Müügitulu KESKMINE	Töötajate arv	Müügitulu töötaja kohta
Läänemaa	4 802 347 €	2 401 174 €	225	21 344 €
Saaremaa	12 941 385 €	2 156 897 €	288	44 935 €
Pärnumaa	37 059 369 €	5 294 196 €	1 331	27 483 €
KOKKU	54 803 101€	-	1 844	29 720 €

Keskmiselt on müügitulu töötaja kohta ca 29 700 €. Kui üldjuhul Pärnu spaadel 2-3 korda kõrgem müügitulu kui Haapsalu ja Kuressaare spaadel, siis müügitulu töötaja kohta on Kuressaares ca 40% kõrgem kui Pärnus.

3. TERVISETOODETE TURU- OLUKORD JA POTENTSIAAL

3.2. EESTI TERVISETOODETE TOOTJAD JA NENDE
POTENTSIAAL

3.2.3. Ankeetküsitluse tulemused

ANKEETKÜSITLUSELE VASTAJATE PROFIIIL

Ankeetküsitluses osalemise kutse saadeti 64 ettevõttele, kellest vastas 22 ettevõtet. See teeb vastamismääraks ca 35%. Vastajate tegevusvaldkonnad jaotusid järgnevalt (joonis 4):

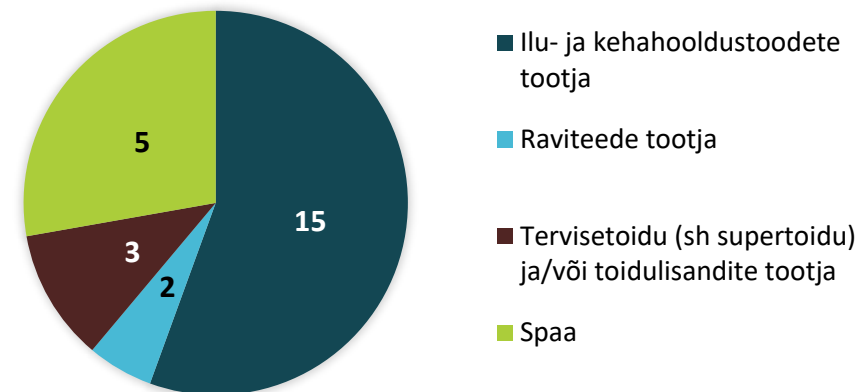
- Ilu- ja kehahooldustooted – 15 vastajat
- Tervisetoit – 5 vastajat, sh 2 raviteede tootjat
- Spaa – 5 vastajat

Nende hulgas oli üks ettevõtte, kes valis nii ilu-ja kehahooldustooted, raviteed kui ka spaa ning teine ettevõtte, kes valis nii raviteed kui ka tervisetoidu.

Ettevõtte tegevuskohaks (st asukoht, kus toimub ettevõtte tegevus (isegi, kui see erineb juriidilisest asukohast)) märgiti enim Harjumaa (13), järgnes Läänemaa (3), Saaremaa ja Viljandimaa (2), Pärnu-, Rapla- ja Tartumaa (1), nende hulgas ka ettevõtte, kes märkis tegevuskohaks nii Harjumaa kui ka Saaremaal (joonis 5).

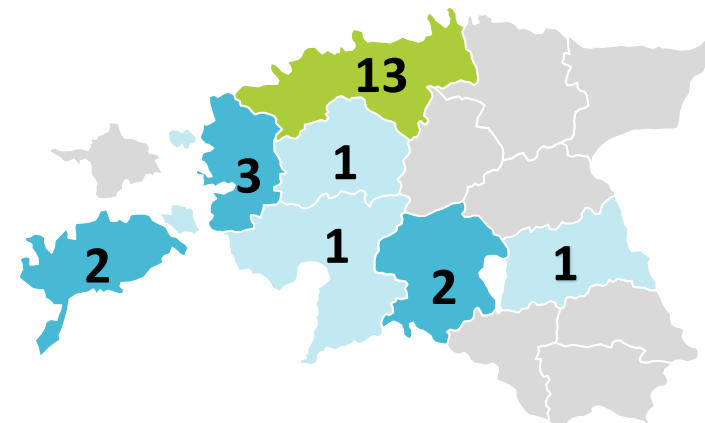
Hiiumaal paiknevaid ettevõtteid vastajate hulgas ei olnud, tõenäoliselt ka seal paiknevate uuringu huvi all olevate ettevõtte vähese arvukuse tõttu (Hiiumaal tuvastati 2 tootjat, vt lisaks lk 33).

JOONIS 17. KÜSITLUSELE VASTAJATE TEGEVUSVALDKOND (n=22)

Allikas: Civitta poolt läbiviidud ankeetküsitlus

JOONIS 18. KÜSITLUSELE VASTAJATE TEGEVUSE ASUKOHT (n=22)

Allikas: Civitta poolt läbiviidud ankeetküsitlus

LOODUSRESSURSSIDE KASUTAMINE

86% vastajatest (19 ettevõtet) kasutab Eesti loodusest pärinevat toorainet, kuid 13 nendest ainult osaliselt. Loodusressursside kasutus on suurem ilu- ja kehahooldustoodete valdkonna ettevõtete seas, mis tuleneb suuresti sellest, et enim vastajaid oli just sellest valdkonnast. Valdkondade lõikes aga kasutatakse Eestist pärinevat loodusressurssi järgnevalt:

- 80% ilu- ja kehahooldustoodete tootjatest (15 vastajat), sh täies mahus 27% (4) ja osaliselt 53% (8)
- 100% spaadest (6 vastajat), sh täies mahus 67% (4) ja osalises mahus 33% (2)
- 100% tervisetoidu tootjatest, sh kõik osalises mahus (3)

Siia hulka on arvestatud ettevõtte, kes valis oma tegevusvaldkonnaks kõik 3 valdkonda ja kes kasutab Eesti loodusressurssi täies mahus.

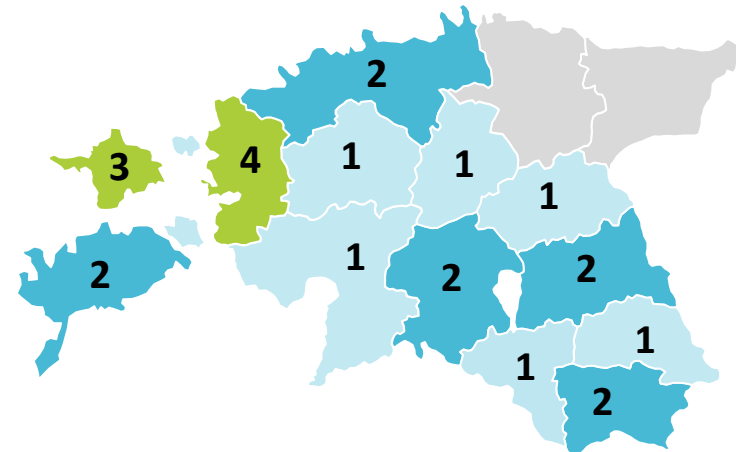
Ainult 3 vastajat ei kasuta Eesti loodusest pärinevat toorainet üldse, kes kõik kuuluvad ilu- ja kehahooldustoodete valdkonda. Põhjuseks toodi välja, et ressurss pole kättesaadav, piisavalt hea kvaliteediga või ettevõtte pole uurinud Eesti loodusressurssi kasutamise võimalusi. Nende vastajate puhul pärineb kasutatav loodusressurss Inglismaalt, Prantsusmaalt või mainiti laiemalt Euroopa Liitu.

Loodusressurssi päritolu kohaks valiti kõige sagedamini Hiiumaa ja Läänemaa (vastavalt 3 ja 4 vastajat) (joonis 19). Sellele järgnesid Harjumaa, Saaremaa, Viljandimaa, Tartumaa ja Võrumaa. Nende hulgas 3 vastajat, kes valisid 2-6 maakonda. Neli vastajat ei osanud öelda, mis maakonnast pärineb nende poolt kasutatav Eesti loodusressurss.

Loodusressurssi korje/kogumise asukohta valikus toodi peamise kahe põhjusena välja, et vastavast maakonnast on võimalik leida parima kvaliteediga loodusressurssi (keemiline koostis ja/või mahe) (11) ning geograafiline asukoht/lähedus (7). Eraldi toodi välja ka nt tootja asukoht ja kaevandamisaluba.

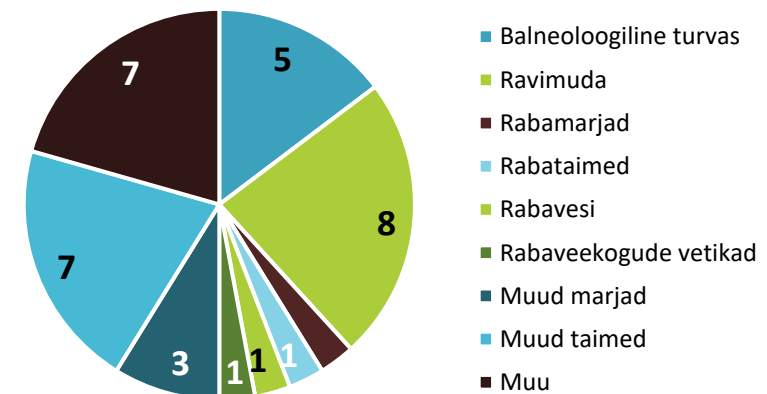
Eestist pärineva loodusressurssi kasutatakse enam ravimuda (8 vastajat) ja balneoloogilist turvast (5 vastajat). Levinud on ka muude marjade ja taimede kasutamine (7 vastajat) kui määrgaladest/rabadest pärinevad (joonis 20). Mitme variandi valimisel oli sagedam kombinatsioon balneoloogiline turvas ja ravimuda (3) ning muud marjad ja muud taimed.

JOONIS 19. LOODUSRESSURSI PÄRITOLU (n=18)

Allikas: Civitta poolt läbiviidud ankeetküsitlus

JOONIS 20. KASUTATAV LOODUSRESSURSS (n=18)

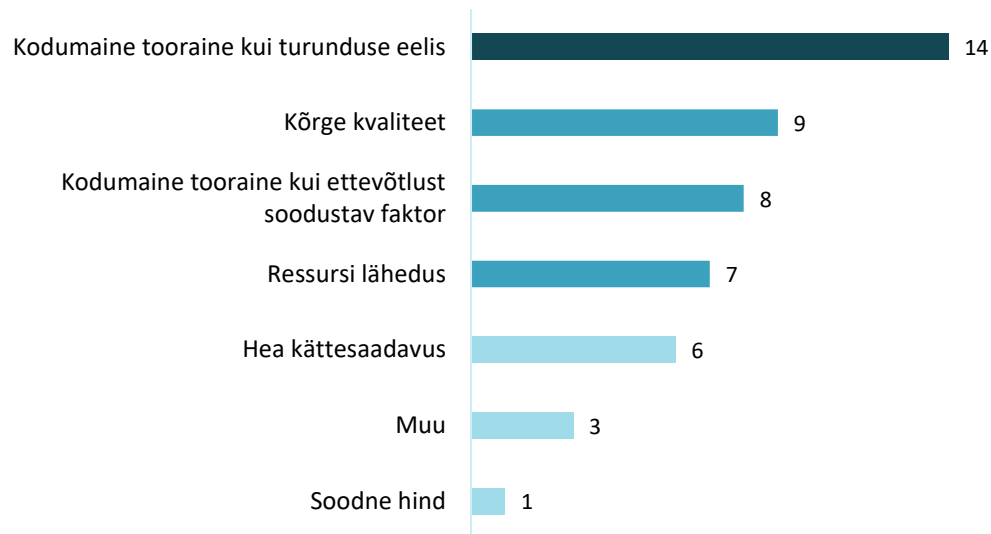

Allikas: Civitta poolt läbiviidud ankeetküsitlus

LOODUSRESSURSSIDE KASUTAMISE PÕHJUSED

Eesti loodusressursi kasutamise põhjustena toodi kõige enam välja turunduse eelist (14 vastajat), kõrget kvaliteeti (9), toorainet, kui ettevõtlust soodustav faktor (8) ja ressursi lähedust (7). Vähem valiti tooraine head kättesaadavust ja soodsat hinda (joonis 21).

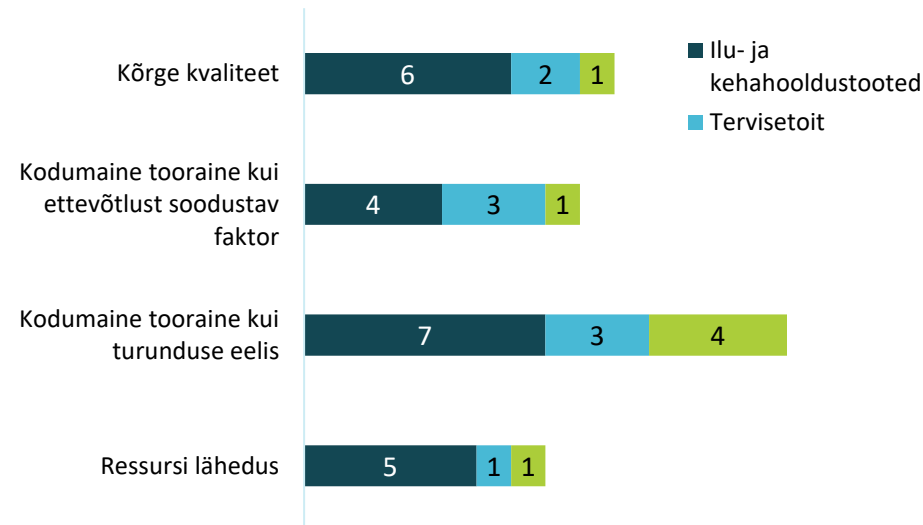
JOONIS 21. EESTI RESSURSI KASUTAMISE PÕHJUSED (n=18)

Allikas: Civitta poolt läbiviidud ankeetküsitlus

Ettevõtete tegevusalade lõikes ei tulnud välja olulisi erisusi Eesti ressursi kasutamise põhjustes (joonis 22). Rõhutamist väärib see, et spaade jaoks on teistest teguritest olulisem turunduseelis. Ilu- ja kehahooldustoodete ning tervisetoitude puhul erisused puudusid.

JOONIS 22. EESTI RESSURSI KASUTAMISE PÕHIPÕHJUSED KATEGOORIAE LÕIKES (n=18)

Allikas: Civitta poolt läbiviidud ankeetküsitlus

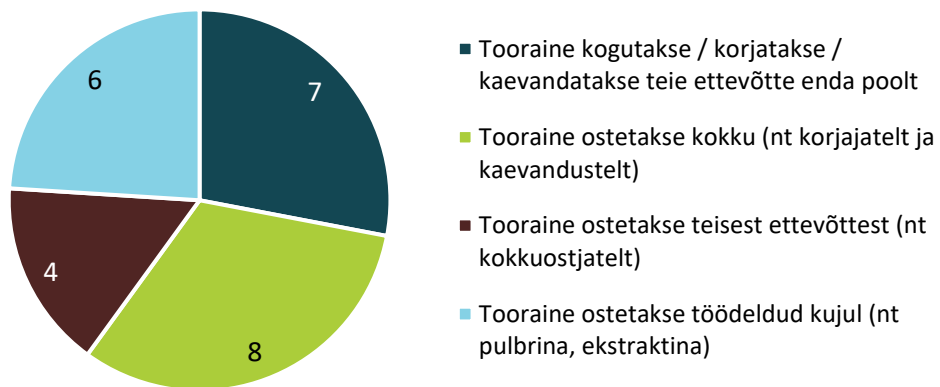
LOODUSRESSURSI HANKIMINE JA TÖÖTLEMINE

Ressurssi hankimisel on levinud kõik lähenemised ning kasutatakse ka nende kombinatsiooni (joonis 23). Mõnevõrra vähem ostetakse toorainet teistest ettevõtetest (nt kokkuostjatelt), küll aga on levinud tooraine ostmine juba töödeldud kujul (nt pulbri, ekstraktina).

Küsitluse põhjal ostavad enamus spaad toorainet kaevandustelt (4 vastajat), vähem kokkuostjatelt (1) ning ise tooraine kaevandamisega ei tegele. Ilu- ja kehahooldustoodete sektoris on levinud nii tooraine isekogumine (5 vastajat), ostmine töödeldud kujul (4), ostmine korjajatelt (3) kui ka kokkuostjatelt (2). Tervisetoodete valdkonnas on samuti levinud kõik variandid, sh enim kogutakse tooraine ise (2) või ostetakse töödeldud kujul (2), mõnevõrra vähem ostetakse korjajatelt (1) ja kokkuostjatelt (1).

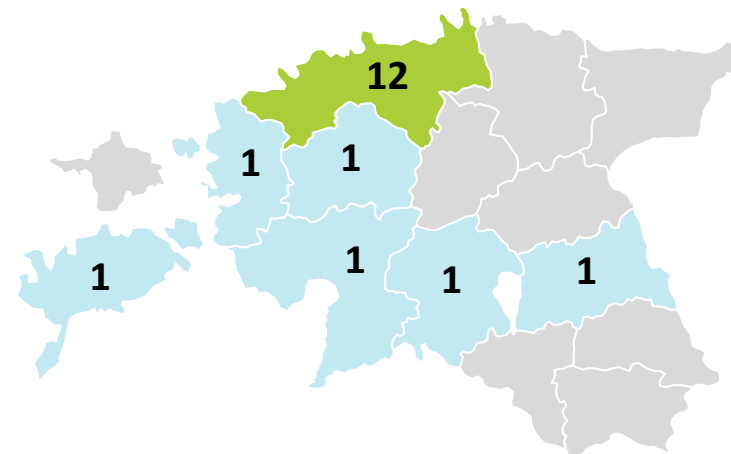
Ligi 67% ettevõtetel asub tootmine Harjumaal, sh 1 ettevõtte, kes on märkinud asukohaks nii Harjumaa kui ka Pärnumaa. Koos sellega asub uuringu huvi all olevates maakondades 3 ettevõtte tootmine (joonis 24). 76% vastajatest toodavad ise ettevõttes, ainult 1 ettevõtte allhangib tootmist teenusena (joonis 25).

JOONIS 23. RESSURSI HANKIMINE (n=18)

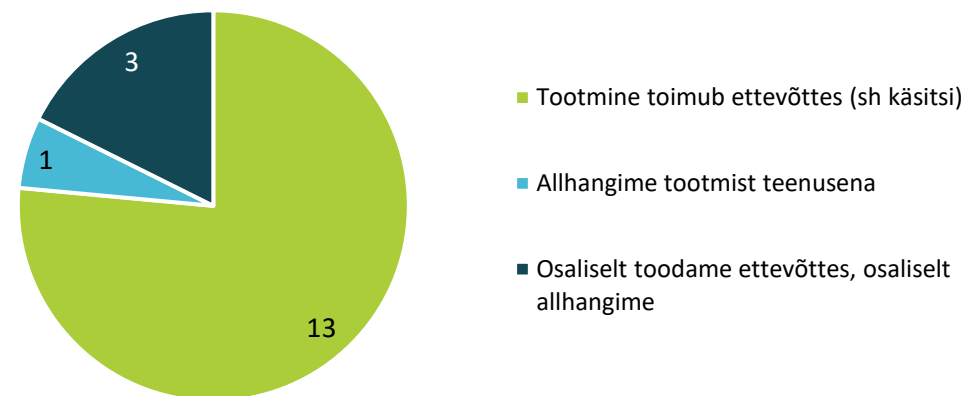
Allikas: Civitta poolt läbiviidud ankeetküsitlus

JOONIS 24. TOOTMISE ASUKOHT (n=17)

Allikas: Civitta poolt läbiviidud ankeetküsitlus

JOONIS 25. TOOTMINE (n=17)

Allikas: Civitta poolt läbiviidud ankeetküsitlus

TURG JA KASVUPOTENTSIAAL

75% vastajatest prognoosivad, et ettevõtte müügitulu kahel järgneval aastal kasvab (joonis 26). Keskmiseks kasvuks prognoositakse 40%, kuid kuna mõned ettevõtted prognoosivad rohkem kui 80%--list kasvu, siis viib see keskmise näitaja ülesse. Kõige sagedamini prognoositav kasv on nimelt 10%.

40% KESKMINE PROGNOOSITAV KASV

10% KÕIGE SAGEDAMINI PROGNOOSITAV KASV

24% KESKMINE EKSPORDI OSAKAAL

10 vastajat ekspordivad oma tooteid, sh peamiselt ilu- ja kehahooldustoodete ning enamik tervisetoidu tootjaid. Lisaks plaanivad kolm ilu- ja kehahooldustoodete ettevõtet hakata lähiaastatel ekspordima (joonis 27).

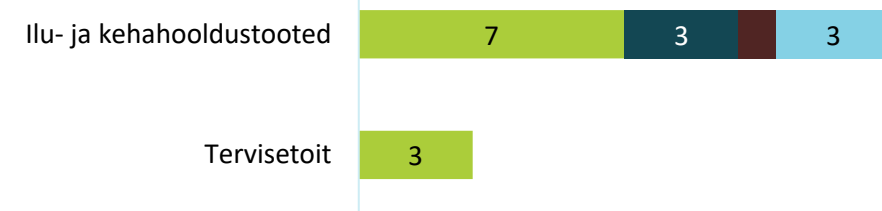
Ekspord (siht) piirkondadest, -riikidest toodi enim välja Põhjamaad (8), Balti riike (4), Lääne-(3) ja Kesk-Euroopa riigid (3).

JOONIS 26. MÜÜGITULU KASVU PROGNOOS JÄRGNEVAL 2 AASTAL (n=17)

Allikas: Civitta poolt läbiviidud ankeetküsitlus

JOONIS 27. EKSPORDIKOGEMUS (n=12)

■ Jah

■ Ei, aga plaanime ekspordima hakata lähiaastatel (kuni 2 a. jooksul)

■ Ei, aga oleme varasemalt eksportinud

■ Ei

Allikas: Civitta poolt läbiviidud ankeetküsitlus

SPAADES LOODUSRESSURSSIDEL PÕHINEVAD TEENUSED

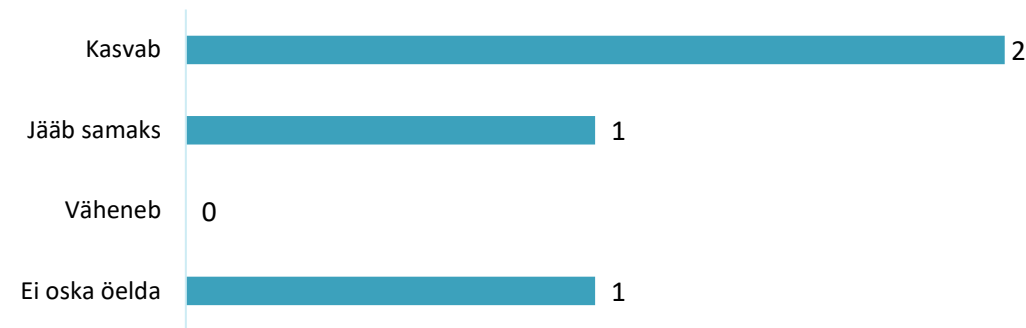
50% spaadest prognoosib järgneviks kaheks aastaks müügitulu kasvu (joonis 28). Täna pakuvad vastajad (spaad) enim kehahooldusi, massaaže, aga ka mudaravi (joonis 29). Pooled vastajatest plaanivad järgmisel 2 aastal alustada **uute loodusressurssidel tuginevate teenuste osutamist**. Pakutavate teenustena mainiti:

- Iluteenuseid
- Raviprotseduure
- Massaaže
- Kehahooldusi

Väljakutsetest hindasid spaad olulisemaks (kaalutud keskmine 3,25 punkti 4-palli skaalal):

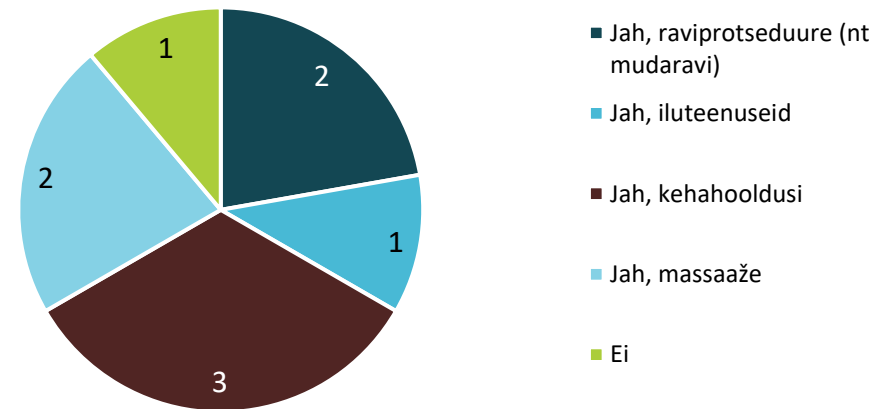
- Eesti loodustoodete tootjad ei paku piisavas valikus tootesarju
- Eesti loodustoodete tootjad ei suuda tagada piisavas mahus tooteid
- Eesti loodustoodete tootjad ei suuda tagada toodetele stabiilset kvaliteeti

JOONIS 28. MÜÜGITULU KASVU PROGNOOS JÄRGNEVAL 2 AASTAL (n=4)

Allikas: Civitta poolt läbiviidud ankeetküsitlus

JOONIS 29. LOODUSRESSURSSIDEST OSUTATAVAD TEENUSED

Allikas: Civitta poolt läbiviidud ankeetküsitlus

\ VÄLJAKUTSED LOODUSRESSURSSIDEST TOODETE TOOTMISEL JA TURUSTAMISEL

Loodusressursside kasutamisel üldisemalt peeti peamiseks kitsaskohaks ebahühtlast saagikust ning väga väikesel määral ka ebapiisavat loodusressursi kogust (joonis 30). Väärib rõhutamist, et vastavalt 65% ja ~82% vastajatest ei leidnud, et need kitsaskohad oleksid olulised.

70% vastajat märkisid **töötlemise ja tootmise** kitsaskohana laborianalüüside kalliduse. Peaaegu samaväärse kitsaskohana märgiti tehnoloogia ja spetsialistide puudust. Samuti arvasid ~41% vastajatest, et olulised kitsaskohad on ka tootmispartnerite puudus ja tootearenduse kompetentsi puudumine. Kõige vähemoluliseks peeti kitsaskohana tootmispartnerite koostöö valmidust, alla 30% vastajatest.

Toodete eksportimise kitsaskohtadena märgiti kõige olulisemana ekspordi toetuse puudumist, 58% vastajatest. Sealjuures lisati ka, et probleem ei ole eksporditoetuste meetmete puudumine, kuivõrd nende eelduseks olevatele tingimustele vastamine ja järelaruandlus. Toetuse puudumisele järgnesid peaaegu samaväärse kaaluga valdkonna spetsiifilise turunduse ja müügi kompetentsi puudumine ning tarbijate teadlikkuse tõstmise vajadust. Mõnevõrra vähem vastajaid märkis oluliseks ka ebaefektiivsed turustamiskanalid - 41% ja ekspordi sihtriikide kohta info saamist – 35% vastajatest. Kõige vähem märgiti kitsaskohtadena seadusandlusest tulenevaid piiranguid ja väikest nõudlust.

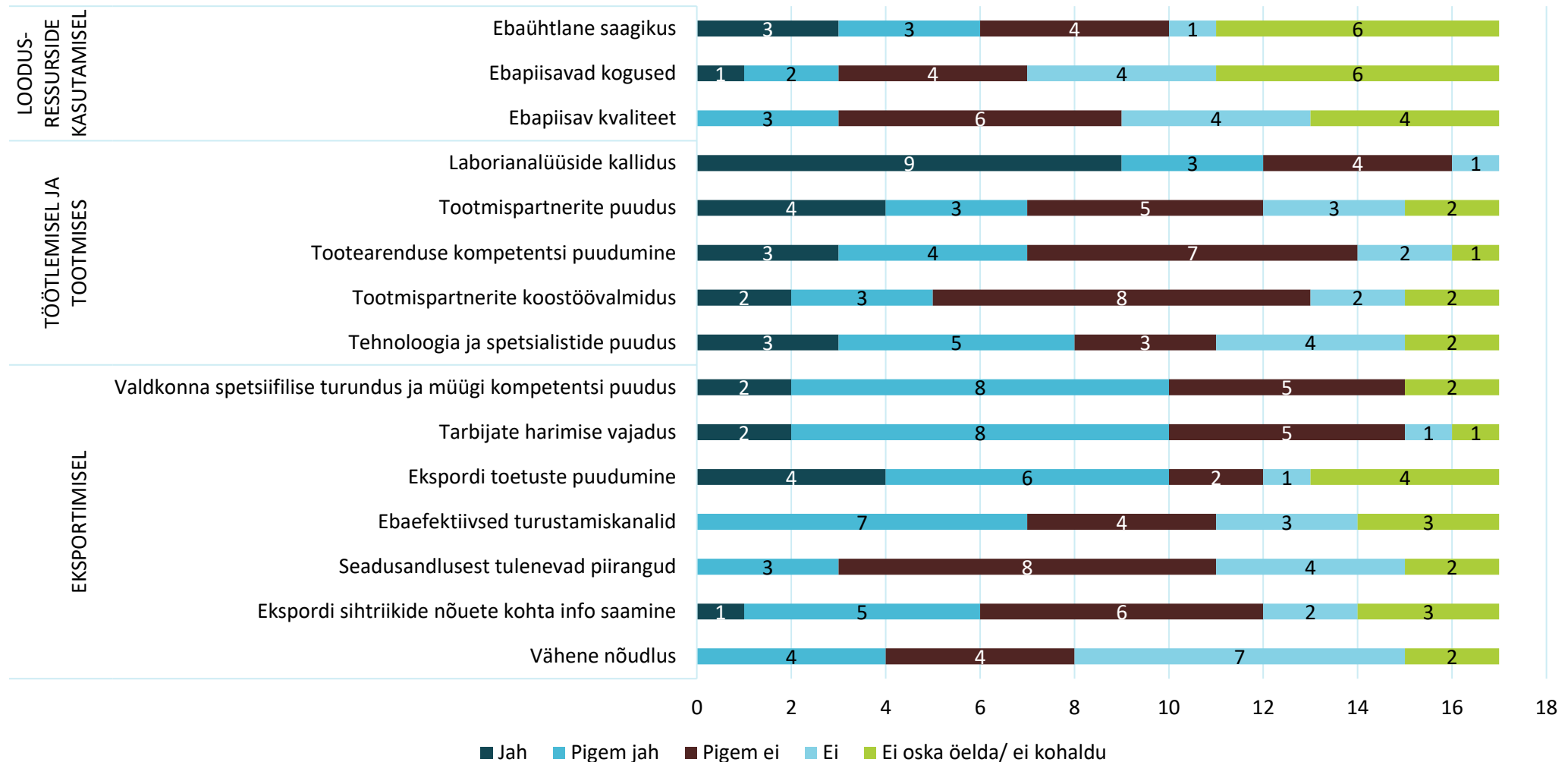
Loodusressursside kasutamise ja nendel põhinevate toodete turustamise soodustamiseks märgiti oluliste **lahendustena** (85% vastajatest) kontaktreiside korraldamist Eestist välismaistele edasimüüjatele Eesti toodete tutvustamiseks ja kontaktreiside korraldamise Eesti tootjatele välismaiste sihtturgudele. Samaväärselt oluliseks peeti ka (80% vastajatest) eksporditoetust (joonis 31).

Väga oluliseks peeti ka koostöövõrgustiku loomist loodusressursside tarneahela osapoolte ühendamiseks (70% vastajatest) ning 60% vastajatest märkis oluliseks ka loodusressurssidest toodete turustamise ja müügi koolitusi rahvusvaheliste ekspertide poolt.

Samuti peetakse oluliseks tootearenduse kompetentsikeskuse loomist (60% vastajatest) ja korjeteenuse osutajate andmebaaside loomist (55% vastajatest). Kõige vähem märgiti võimaliku lahendusena seadusandluse muudatust (10% jah, 20% pigem jah).

VÄLJAKUTSED LOODUSRESSURSSIDEST TOODETE TOOTMISEL JA TURUSTAMISEL

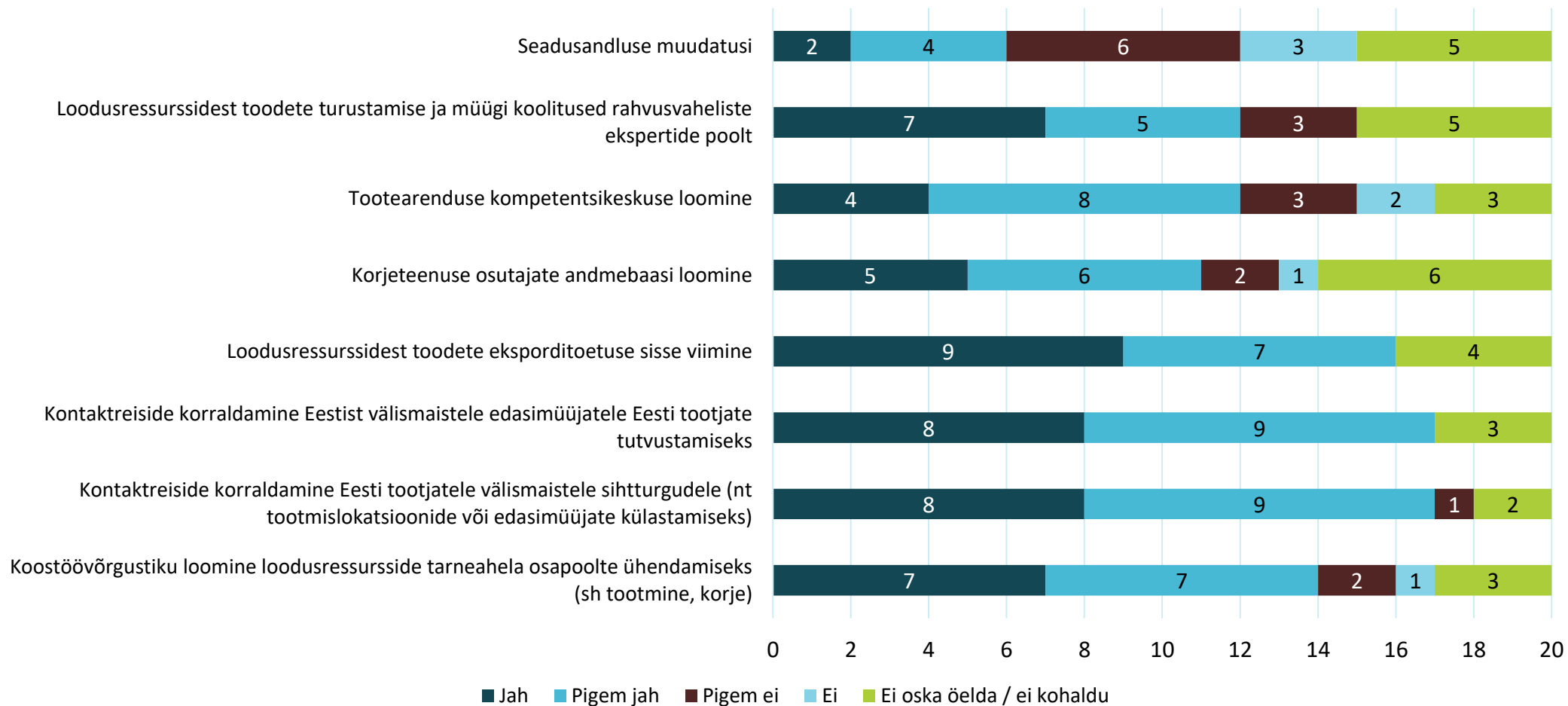
JOONIS 30. KITSASKOHAD LOODUSRESSURSSIDEST TOODETE TOOTMISEL JA TURUSTAMISEL (n=17)

Allikas: Civitta poolt läbiviidud ankeetküsitlus

VÕIMALIKUD TEGEVUSED LOODUSRESSURSSIDE KASUTAMISE SOODUSTAMISEKS

JOONIS 31. LAHENDUSED LOODUSRESSURSSIDE KASUTAMISE SOODUSTAMISEKS (n=20)

Allikas: Civitta poolt läbiviidud ankeetküsitlus

CIVITTA

\ 4. JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

VÄLJAKUTSED JA KITSASKOHAD

Töö käigus läbiviidud andmekogumise ja -analüüsi käigus tuvastati **üheksa kitsaskohta ja väljakutset** (joonis 32), mis takistavad loodusressurssidest tervisetoodete turule toomist.

Hoiustamine, töötlemine, tootmisega ning turustamisega seotud väljakutsed on ühised kõikidele tervisetoodetele sõltumata kasutatavast loodusressurssidest. Näiteks on nii balneoloogilise turba kui rabataimede puhul kriitilise tähtsusega tagada õiged **hoiustamistingimused** koheselt peale korjet, et vältida mikrobioloogia rikkumist ning tagada toime säilimine. Tulenevalt aga ressursi omadustest peavad hoiustamistingimused olema vastavad loodusressursile.

Teised suuremad tuvastatud valdkondadeülesed kitsaskohad on seotud töötlemise ja tootmise ning turustamisega. **Töötlemiseks ja tootmiseks** vajalikud seeded ning tehnoloogia nõuavad üldjuhul suuri investeeringuid, mis ennast väikeste tootmismahude juures ära ei tasu. Teisalt on keeruline leida ka väikestele kogustele tootmispartnereid, seda eriti mahetoodete puhul. Samuti on madal ettevõtjate **tootearendusvõimekus**, kuna tootearendus on kapitalimahukas. Nii näiteks ei toodeta täna teadaolevalt Eestis loodusressurssidest funktsionaalsete omadustega tervisetooteid. Tervisetoodete **turustamine eksporditurgudel** on pärsitud nii eksporditegevuste kulukusest kui ka vähesest teadlikkusest ja kontaktvõrgustikust.

Loodusressursside spetsiifikast tulenevad kitsaskohad avalduvad **ennekõike korjamise ja kaevandamise** etapis. Nii näiteks tuleb ravimuda puhul võivad piiravaks osutada **kaevandamisloast** tulenevad nõuded. Balneoloogilise turba valdkonnas on see-eest kaevandamine reguleerimata, mis võib kujuneda probleemiks kui kommerts-eesmärkidel hakatakse suurtes kogustes riigimaalt kaevandatavat loodusressurssi kasutama. Mõlema loodusressursi kaevandamisel ei kasutata ka täna parimat võimalikku kaasaegset tehnoloogiat.

Ka rabamarjade ja -taimede korjel puhul tuleks läbi analüüsida, et kas kommertseesmärgil riigimetsadest korjatavad ressurside kasutus tuleks reguleerida, et vältida hilisemaid vaidlusi või ülekorjet.

Teisest küljest takistab täna Eesti märgaladelt pärinevate marjade ja taimede kasutamist ka **nende kättesaadavus. Kuigi saagikus võib-olla hea, siis puudub** korjajate võrgustik, mistõttu tegelevad täna tootjad osaliselt ise korjega või protsessi lihtsustamiseks ostavad koostisaineid teistest riikidest või juba töödeldud komponentidena sisse.

Projekti käigus toimunud turuosaliste valideerimisseminari tulemusel hinnati kirjeldatud üheksast väljakutsest ja kitsaskohast **kõige prioriteetsemaks neli valdkonda**:

1. Loodusressursside kaevandamist ja korjamist reguleeriva keskkonna kujundamine
2. Loodusressurssidest tervisetoodete tootjate tootearendusvõimekuse tõstmine
3. Hoiustamine, töötlemise ja tootmise tehnoloogilise võimekuse suurendamine
4. Lõpptoodete tootjate ekspordimüügi- ja turunduse soodustamine

Nendele prioriteetsetele arenguvaldkondadele tuvastati arutelude ja turuosaliste tagasiside põhjal võimalikud lahendused.

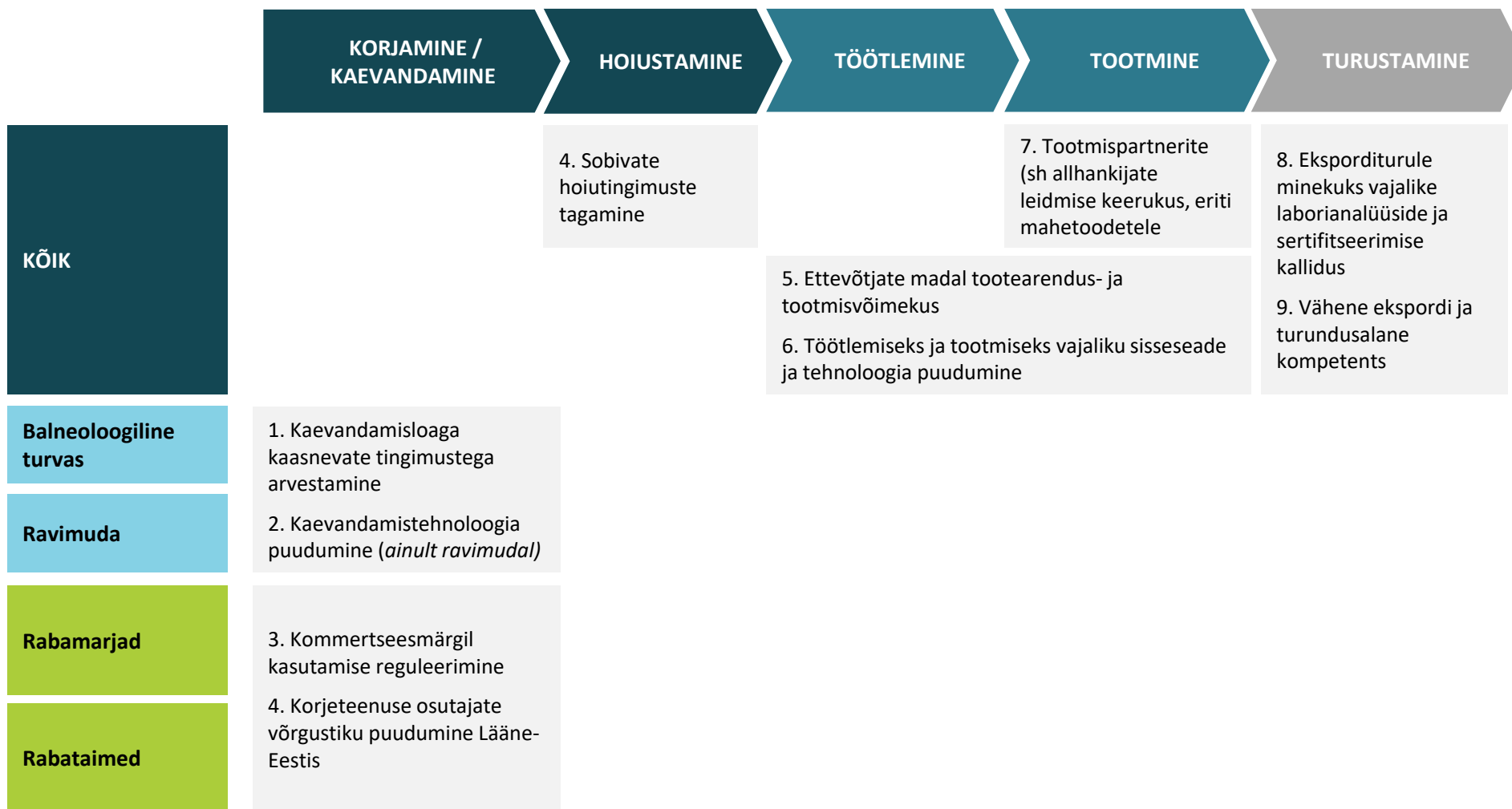
Loodusressurssidest kaevandamist ja korjamist reguleeriva keskkonna kujundamine

Vastutaja: KOV, riik – regulatiivse keskkonna kujundamise algataja ja läbiviijana
Osalejad: esindusorganisatsioonid – regulatiivse keskkonna muutmise vajaduse tõstatatajad

Ravimuda kaevandamine on juba reguleeritud ning seda ümbritseva keskkonna reostumise vältimise küsimused on sätestamisel Rahvatervise seaduse ravimuda määrusega. Sarnaselt ravimudaga tuleks ka balneoloogilise turba puhul sisse viia kaevandamisega seotud põhimõtted, et tagada kvaliteedinõuded, vältida ülekaevandamist ning keskkonna säilimist.

VÄLJAKUTSED JA KITSASKOHAD VÄÄRTUSAHELA VAATES

JOONIS 32. ÜLEVAADE TUTVASTATUD VÄLJAKUTSETEST JA KITSASKOHTADEST

LAHENDUSETTEPANEKUD

Rabamarjade ja –taimede puhul tuleks osapoolte vahel arutada ja kokku leppida, et kas esineb vajadus ka kommertseesmärgil riigimetsast loodusressursside korje reguleerimisele, et vältida ülekorjet ja kaitsta mahealasid.

Loodusressurssidest tervisetoodete tootjate tootearendusevõimekuse tõstmine

Vastutaja: ettevõtted – tootearenduse algatajad

Osalejad: KOV, riik – tooterenduse toetamine, TjaA asutused, kompetentsikeskused – valdkondlike analüüside ja uuringute läbiviimine

Ettevõtted otsivad täna juba uusi võimalusi tootearenduseks, kuid seda pärsivad vähene TjaA tegevus erinevate loodusressursside funktsionaalsete omanduste uurimiseks kui ka ebapiisavad rahalised vahendid. Nimelt ei sobi turul olevad tootearendusele suunatud toetuste tingimused (NUTIKAS, töötleva tööstuse tootearendustoetus) tegevuse algusjärgus väikeettevõtetele, mis loodustoodete lõpptootjad just on enamjaolt. Seega panustaks tootearendusevõimekuse kasvu:

- Tervistoodete tootjatele sobivate tingimustega tootearendustoetuste sisse viimine
- TjaA asutuste ning kompetentsikeskustele sihtfinantseeringu võimaldamine Lääne-Eesti loodusressursside funktsionaalsete omaduste uurimiseks koostöös erinevate teiste koostisainetega ning erinevates toodetest ning nende tulemuste kättesaadavaks tegemiseks tervisetoodete tootjatele

Hoistamine, töötlemise ja tootmise tehnoloogilise võimekuse suurendamine

Vastutaja: ettevõtted, esindusorganisatsioonid – tehnoloogia soetajad, koostöö algatajad

Osalejad: KOV, riik – tehnoloogia soetamise toetamine

Tehnoloogilise võimekuse tõstmine jääb täna selle taha, et ettevõtetel puuduvad vajalikud rahalised vahendid tehnoloogiasse investeerimiseks. Samuti pole väikeste toodangumahtude puhul mõistlik oma tootmistehnoloogiat soetada, mistõttu oleks vajalik soodustada lõpptoodete tootjate ja töötlemisteenust pakkuvate ettevõtete vahelist koostööd. Seega oleks võimalik tehnoloogilist võimekust tõsta:

- Tervistoodete tootjatele sobivate tingimustega tehnoloogia soetamise toetuse sisse viimine
- Esindusorganisatsiooni või KOVi eestvedamisel maakondade tasemel võimalike tootmispartnerite kaardistamine
- Tervisetoodete tootjate poolt ühiselt kasutatava tootmistehnoloogia soetamine kompetentsikeskuse vms võrgustikku ühendava organisatsiooni alla

Lõpptoodete tootjate ekspordimüügi- ja turunduse soodustamine

Vastutaja: KOV, riik, esindusorganisatsioonid – kontaktreiside ja koolituste korraldamine

Osalejad: ettevõtted – eksportijad

Täna on loodusressurssidest tervisetoodete eksporditegevus pärsitud ennekõike tootjate madalast finantssuutlikkusest ning ekspordimüügikogemusest tulenevalt. Kuna ettevõtted on erinevas arengustaadiumis oma ekspordimüügiga, siis vajatakse ka erinevas stiilis abi ja tuge. Võimalikud lahendused ettevõtete ekspordisuutlikkuse tõstmiseks oleks:

- Eksportimüügi toetuse sisseviimine loodusressurssidest tervisetoodete tootjatele
- Kontaktreiside korraldamine Eesti tootjatele ekspordi sihtturgudele ja välismaistel edasimüüjatele Eestisse tervisetoodete tootjate tutvustamiseks
- Ekspordialane mentorlus

Eelnevatest lahendusettepanekutest joonistub välja, et loodusressurssidest tervisetoodete valdkonnas oleks vajalik luua väärtusahela osapooli ühendav koostöövõrgustik, sest ühistegevuse kaudu oleks võimalik kulusid optimeerida kui ka valdkonda terviklikult arendada. Mitmed tootjad on täna juba Organic Estonia liikmed, kuid see on keskendunud ennekõike mahetootjatele. Lääne-Eesti maakonnad saaksid ettevõtete arengut soodustada valdkonnaspetsiifilise arenguprogrammi loomise näol, kus sarnaselt EASI ettevõtete arenguprogrammile saaksid ettevõtted toetuse abil tegeleda tootearendusega, tehnoloogia uuendamisega kui ka ekspordivalmiduse tõstmisega. EASI arenguprogramm täna tervisetoodete valdkonna ettevõtetele ei sobi rakendatavate tingimuste tõttu. Samas terviklik programm soodustaks ettevõtete mitmekülgsemat arengut ning oleks lihtsam administreerida.

CIVITTA

\ KOKKUVÕTE

\ KOKKUVÕTE (1/2)

Uuringu eesmärgiks oli anda ülevaade Lääne-Eesti märgalade loodusressursside kasutamisest, tootmise ja turustamise väljakutsetest ning kasutamise potentsiaalset tervisetoodete tootmiseks ning võimalustest kasutamise soodustamiseks suurema lisandväärtusega toodete tootmiseks. Uuringus käsitletud loodusressursid olid:

- Ravimuda
- Balneoloogiline turvas
- Rabamarjad
- Rabataimed
- Rabavesi
- Rabajärvede vetikad

Analüüs teostati Civitta Eesti AS poolt 2020. aasta jaanuari ja veebruari jooksul. Lisaks Civittale andis oma panuse uuringusse Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskus (TERE KK) kui oluline koostööpartner, kelle kompetentsi kasutati ravimuda ja balneoloogilise turba analüüsimisel, sh ka nende väärtusahelate koostamisel.

Väärtusahela kirjeldused loodi iga märgalalt saadava loodusressursi kohta eraldi ning analüüsi tulemusel selgus, et erinevad loodusressursid jagavad väärtusahelate lülides ühiseid etappe nagu kaevandamine/korje, töötlemine, tootmine ja turustamine. Väärtusahelate sarnasuste tõttu on ka sealsed nõuded ja probleemid erinevate loodusressursside puhul sarnased. Nimelt vajavad kõik nimetatud loodusressursid puhast saadust ning kiiret töötlemist, et tooraine säiliks pikemat aega ja oleks piisava kvaliteediga. Lisaks on üldiselt esinevaks probleemiks ka raskendatud ligipääs loodusressurssidele, mis tuleneb puudulikust korje või kaevandamise võrgustikust.

Ka väärtusahela töötamise etapis esineb loodusressursside vahel sarnane probleem. Töötamiseks vajalik tehnoloogia on kallis ning ettevõtetel pole mõistlik tehnoloogiasse investeerida. Seda probleemi saaks lahendada ettevõttele tootmispartnerite leidmisega mis on samuti keeruline.

Vaatamata üldistele sarnasustele leidub erinevate loodusressursside väärtusahelates erinevusi väärtusahelate esimese etapi, so korje või kaevandamise regulatsioonides. Loodusressursside nagu ravimuda ja turvas kaevandamine on reguleeritud kaevandamislubadega. Teistel loodusressurssidel pole selliseid piiranguid kehtestatud.

Kokku käsitleti analüüsis 71 ettevõtet, millest enamuse moodustas loodusressurssidest tootmisega tegelevad ettevõtted (51). Ülejäänud kahekümnest ettevõttest neli olid kaevandamise ja korjega tegelevad ettevõtted ning valimist 16 ettevõtet pakkusid spaa ja terviseteenuseid. Loodusressurssidest tootja ettevõtetete alla kuuluvad 41 ilu- ja kehahooldustoodete tootmisega ja 10 tervisetoidu tootmisega tegelevat ettevõtet. 2018. aastal oli ilu- ja kehahooldustoodete müügituluks kokku 3,77 mln € ning see tähendas, et keskmiselt teenisid valdkonna ettevõtted müügitulu 92 033 € ettevõtte kohta. Tervisetoidu valdkonna ettevõtetete müügitulu oli natuke vähem (3,74 mln €) kuid ühe ettevõtte kohta tähendas see 377 451 € müügitulu.

71st ettevõttest 64-le saadeti ka ankeetküsitlus millele vastas 22 ettevõtet. Nagu eeldatud oli ka vastajate seas kõige populaarsemaks tegevusvaldkonnaks ilu- ja kehahooldustooted (15). 5 vastajat valisid enda tegevusvaldkonnaks tervisetoidud ja samuti 5 vastasid, et on tegevad spaade valdkonnas. Siinkohal peab meeles pidama, et kaks ettevõtet valisid mitu tegevusvaldkonda. Vastajate vastuseid analüüsid selgus, et enim kasutatavaks märgalalt saadud loodusressursiks on ravimuda (8 vastajat) ja balneoloogiline turvas (5). Lisaks selgus, et mujal kasvatatud marju ja taimi kasutavad 7 vastajat.

Küsitlusest selgus ka, et kõige populaarsemaks Eestist pärit loodusressursi hankimise viisiks on tooraine kokkuost korjajatelt või kaevandajatelt. Nii vastasid 8 osalejat ning 7 tk töid hankimise viisiks ka enda ettevõtte poolt läbi viidud tooraine kogumise, korjamise või kaevandamise. Lisaks sellele vastati ka kõige enim, et tootmine toimub ettevõttes (13 vastajat). Ainult kolm ettevõtet tõdesid, et osa nende tootmisprotsessist on allhangitud.

\ KOKKUVÕTE (2/2)

Ning üks küsitlusele vastanud ettevõtte allhangib kogu oma tootmise teenusena mõnelt teiselt ettevõttelt.

Küsitlusele vastanud töid Eesti loodusressursi kasutamise peamise põhjusena välja Eestist pärit loodusressurssi on turunduse eelise. Kõige vähem mainiti kodumaise tooraine kasutamise põhjuseks soodsat hinda. Ainult üks vastaja arvas, et Eesti loodusressurss on soodsa hinnaga.

Kõige olulisemaks väljakutseks loodusressursside kasutamisel peetakse ankeetküsitluse põhjal ebaühtlast saagikust ja tooraine koguste puudust. Töötlemise ja tootmise suurimaks väljakutseks peetakse laborianalüüside kallist hinda ja selleks vajaminevate tehnoloogia ja spetsialistide puudust. Ekspordimise kitsaskohaks märgiti toetuste puudumist ja müügiks vajamineva kompetentsi puudumist.

Väljakutsete lahendamiseks pakuti ankeetküsitluses enim välja kontaktreiside korraldamist Eestist välismaistele edasimüüjatele ja sihtturgudele. Samaväärselt oluliseks peeti ka eksporditoetuste alustamist.

Nii ekspertintervjuude, ankeetküsitluse kui seminari tulemusel tuvastati **üheksa keskset väljakutset ja kitsaskohta**, mille adresseerimisel oleks võimalik soodustada loodusressursside kasutamist ja nendest kõrgema lisandväärtusega tervisetoodete turule toomist.

Nendeks väljakutseteks ja kitsaskohtadeks olid:

1. Kaevandamisloaga kaasnevate tingimustega arvestamine
2. Kaevandamistehnoloogia puudumine
3. Rabamarjade- ja taimede kommertseesmärgil kasutamiseks korje reguleerimine
4. Korjeteenuse osutajate võrgustiku puudumine Lääne-Eestis
5. Sobivate hoiutingimuste tagamine

1. Ettevõtjate madal tootearendus- ja tootmisvõimekus
2. Töötlemiseks ja tootmiseks vajaliku sisseseade ja tehnoloogia puudumine
3. Tootmispartnerite (sh allhankijate leidmise keerukus, eriti mahetoodetele)
4. Eksporditurule minekuks vajalike laborianalüüside ja sertifitseerimise kallidus
5. Vähene ekspordi- ja turundusalane kompetents

Valideerimiseminari tulemusel formuleeriti nendest neli prioriteetset valdkonda, millele sõnastati lahendusettepanekud:

1. Loodusressursside kaevandamist ja korjamist reguleeriva keskkonna kujundamine
2. Loodusressurssidest tervisetoodete tootjate tootearendusevõimekuse tõstmine
3. Hoiustamise, töötlemise ja tootmise tehnoloogilise võimekuse suurendamine
4. Lõpptoodete tootjate ekspordimüügi- ja turunduse soodustamine

Lahendused hõlmasid nii sobiva regulatiivse keskkonna kujundamist kui lõpptoodete tootjate rahalist toetamist ning TjaA suutlikkuse tõstmist. Mitmeid teemavaldkondi hõlmavaks lahenduseks oleks aga tervikliku loodusressurssidest tervisetoodete tootjate arenguprogrammi sisse viimine, kus nii läbi rahaliste toetuste tehnoloogiasse, TjaAsse ning ekspordi kui läbi mentorluse panustataks terviklikult ettevõtete arengusse. Samuti ilmneb vajadus väärtusahela osapooli ühendava koostöövõrgustiku loomise järele, et soodustada valdkonnasisest koostööd.

Järgmise sammuna tuleb nende lahenduste rakendamise strateegiline olulisus otsustada Lääne-Eesti maakondade esindajate poolt. Enne lahenduste rakendamist on soovitatav iga lahenduse osas viia läbi eraldiseisvad konsultatsioonid väärtusahela osapooltega.

CIVITTA

\ LISAD

LISA 1. ANALÜÜSI METOODIKA

Analüüsi viidi läbi neljas etapis. Analüüsi esimeses etapis viidi läbi ekspertintervjuud loodus-ressurssidest tootjate, esindusorganisatsioonide ja kompetentsikeskustega, kes kõik esindasid väärtusahela erinevaid osapooli (vt Lisa 2. *Intervjueeritud väärtusahela osapooled*). Intervjuud põhinesid poolstruktureeritud ankeedil, kus intervjuueerijatel oli küsimuste kava etteantud, kuid küsiti edasiviivaid küsimusi tulenevalt intervjuueeritava vastustest. Intervjuudest tulnud infot ja sisendit kasutati muuhulgas ka veebiküsitluse ankeedi koostamisel, mis saadeti emaili teel nii loodusressurssidest tootjate kui ka spaade esindajatele. Saadud veebiküsitluse tulemused koguti kokku ja analüüsiti. Lisaks viidi analüüsi käigus läbi sekundaarandmete analüüs eesmärgiga leida täiendavat avalikult kättesaadavat statistikat ja turuinformatsiooni. Kõikide eelnevates analüüsi etappides leitud andmete valideerimiseks viidi viimases etapis läbi valideerimiseminar, kuhu oli kutsutud loodustoodete tootjaid, nende esindusorganisatsioonid ning kompetentsikeskuseid (täpsem osalejate nimekiri Lisa 3. *Valideerimiseminar osalejad*).

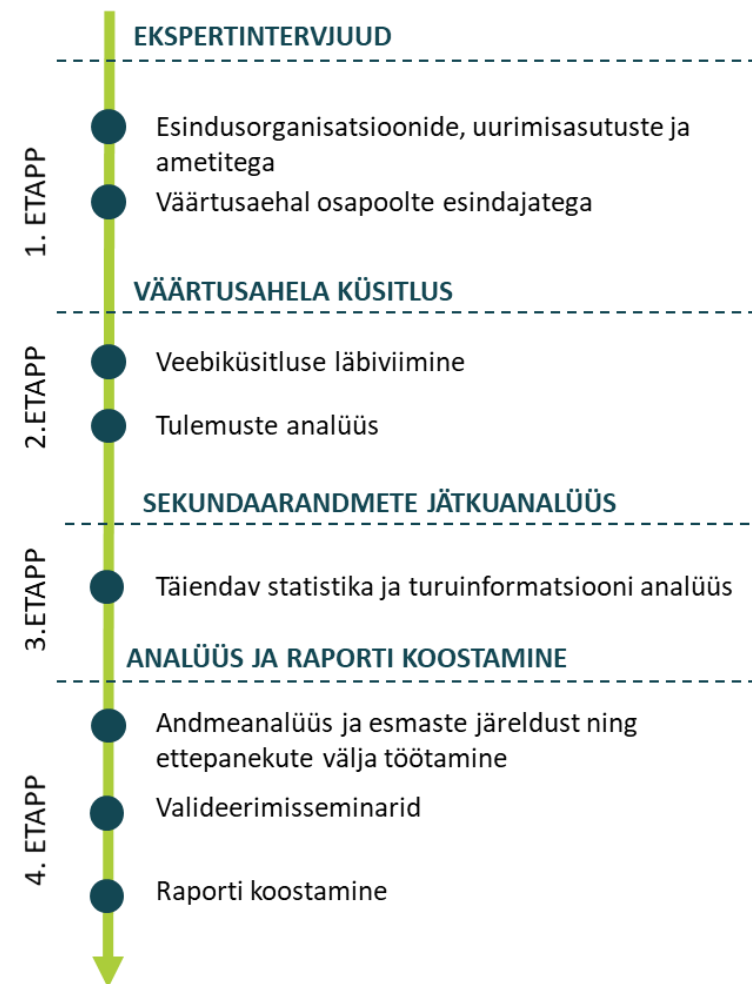
ÄRIMODELI LÕUEND

Osterwalderi ärimudeli lõuend (*business model canvas*) on kasutatud kirjeldamiseks tervisetoodete erinevates kategooriates kasutusel olevaid ärimudeleid. Ärimudeli kategooriad hõlmavad järgmist:

- Võtmepartnerid on osapooled, kes omavad kesksel rollil toote turule toomisel.
- Võtmetgevused on äritegevused mille kaudu luuakse ettevõttele väärtust.
- Võtmeressursid on ettevõtte jaoks äritegevuse toimumiseks vajalikud ressursid.
- Kanalite alla kuuluvad ettevõtte müügikanalid mille kaudu jõutakse klientideni.
- Ettevõtte kliendisegmendi alla kuuluvad kõik nende kliendid kui ka potentsiaalsed kliendid.
- Kliendisuhed on viisid kuidas tootjad saavad klientidega suhteid hoida ja parandada ning kui oluline on ettevõtte jaoks tugev kliendisuhe.
- Pakutav väärtus on ettevõtte poolt pakutav väärtus kas siis üksikliendile või kogu ühiskonnale.
- Kulude alla kuuluvad kõik ettevõtte jaoks esinevad kulud.
- Tulude alla kuuluvad kõik ettevõtte tuluallikad.

LÄÄNE-EESTI MAJANDUSKESKKONNA ANALÜÜS

Loodusressursside baasil majandustegevuse analüüsimiseks ja ka tervisetoodete tootjate keskkonnast parema ülevaate saamiseks on analüüsis vaadatud ka Lääne-Eesti maakondade üldist majanduskeskkonda, sh tööhõivet, tööga hõivatuid ja töötust. Nii on kirjeldatud näiteks tööhõive määra Eestis ja neljas Lääne-Eesti maakonnas ning võrdluseks ka Harjumaal. Teine põhjus miks Harjumaal on võrdlusesse lisatud on põhjusel, et peaaegu pooled analüüsis kaardistatud tootmisettevõtetest on registreeritud Harjumaale.

\ INTERVJUEERITUD VÄÄRTUSAHELA OSAPOOLED

Nr	Organisatsioon	Valdkond	Esindaja(d)	Intervjuu aeg
1	Tilk	Ilu- ja kehahoodustooted	Pille Lengi	T, 14.01
2	Turbliss	Ilu- ja kehahoodustooted	Margit Naptal	N, 16.01
3	Loodusvägi	Tervisetoit	Ahto Vegmann	N, 16.01
4	EstVita	Tervisetoit	Natalia Yakovleva	K, 22.01
5	Eesti Spaaliit	Liit	Aire Toffer	E, 27.01
6	Organic Estonia	Esindusorganisatsioon	Krista Kulderknup	R, 31.01
7	Pollu aiandusuuringute keskus	Teaduse ja arenduskeskus/kompetentsikeskus	Reelika Rätsep, Hedi Kaldmäe	E, 03.02
8	Eesti Looduskosmeetika Liit	Liit/MTÜ	Helen Orav	T, 04.02
9	Tervis ravispahotell	Terviseteenused	Aivar Koppas	N, 06.02
10	Loodusmark OÜ	Kaevandamine	Mall Orru	n/a

VALIDEERIMISSEMINARI OSALEJAD

Nr	Organisatsioon	Valdkond	Esindaja(d)
1	Berrichi OÜ	Ilu- ja kehahooldustooted	Berit Joosep, Mari-Liis Jaik
2	Loodusmark OÜ	Kaevandus	Mall Orru
3	Magusameistrid OÜ	Tervisetoit	Kristel Uiibo
4	Millennium Invest (Oryaku)	Kaevandus	Martin Toon
5	Organic Estonia	Mahetootjate esindusorganisatsioon	Krista Kulderknup
6	<i>Vabakutseline</i>		Kristiina Tarvis
7	MTÜ Hiidlaste Koostöökogu	MTÜ	Ilmi Aksli
8	Ravimuda OÜ	Kaevandus	Helen Palm
9	Leiger LK OÜ	Ilu- ja kehahooldustooted, kaevandus, tervisetenus	Kristina Kivistik
10	SA SAK	Arenduskeskus	Rainer Paenurk, Sulev Alajõe, Meelis Orgla
11	TERE KK	Kompetentsikeskus	Eva Makienko, Talis Vare

\ KASUTATUD ALLIKAD

1. Analüüs „BioClim: Kliimamuutuste mõjuanalüüs, kohanemisstrateegia ja rakenduskava looduskeskkonna ja biomajanduse teemavaldkondade“
https://www.envir.ee/sites/default/files/bioclim_lopparuanne.pdf
2. Sümbio OÜ veebileht <https://marjasoo.ee/>
3. Põllumajandusameti veebileht
<https://www.pma.agri.ee/index.php?id=104&sub=128&sub2=296&sub3=367>
4. Paul's Machine & Tool, Inc. Veebileht
<http://www.cranberrymachinery.com/harvest.html>
5. AS Saarek Productions veebileht <https://www.saarek.ee/kylmutatud-marjad>
6. Martella OÜ veebileht <http://www.martella.ee/et/>
7. Marjaveski OÜ veebileht <http://www.marjaveski.ee/tooted/>
8. Cider Mill OÜ veebileht <https://www.cidermill.eu/et/c/teenused>
9. Teadmistepõhiste tervise- ja loodustoodete kompetentsikeskuse veebileht <http://www.plantvalor.ee/index.php/esileht/teenused/>
10. Be More Superfoods OÜ veebileht <https://bemore.ee/toode/detox-supertoidusegu/>
11. Arctic Power Ltd. veebileht <https://www.arcticpowerberries.com/shop-here/>
12. SILVANOLS" Ltd. veebileht, toote kirjeldus
<https://lv.silvanols.com/produkti/vitamini-un-mineralvielas/ferrovital-silvanols/>
13. UAB New Nordic veebileht <https://www.newnordic.ee/all-products/blue-berry/blue-berrytm-eye-stress>
14. UAB New Nordic veebileht <https://www.newnordic.ee/all-products/cran-berry/lady-comfort-20>
15. Lumene Oy veebileht <https://www.lumene.com/ingredients-page.html>
16. OÜ Turbliss veebileht, toote kirjeldus <https://turbliiss.eu/et/toode/maagiline-marjaoli-10ml>
17. JOIK OÜ veebileht https://joik.ee/et/joik-organic/409-siidine-naoseerum.html?search_query=siidine&results=12
18. Artikkel „Berries extracts as natural antioxidants in meat products: A review.“ Lorenzo, JM, 2018 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/29579903>
19. Artikkel „Bioactive Compounds and Antioxidant Activity in Different Types of Berries“ Skrovankova, S. 2015
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4632771/>
20. Artikkel „Antioxidant Compounds Recovered from Food Wastes“ Socaci, SA. 2017
<https://www.intechopen.com/books/functional-food-improve-health-through-adequate-food/antioxidant-compounds-recovered-from-food-wastes>
21. MTÜ Organic Estonia veebileht <https://www.organicestonia.ee/eesti-mahealade-kaart/>
22. Natura Siberica veebileht <https://naturasiberica.ee/metsataimedekorjamine/>
23. Maaelu artikkel „Raiesmik võib metsaomanikule lisatulu tuua“ Aitsam, V. 2017
<https://maaelu.postimees.ee/4169313/raiesmik-voib-metsaomanikule-lisatulu-tuua>
24. Eesti Rohuteadlane artikkel „Ravimtaimede turustamisest Eestis aastal 2015“ Sepp, J., Raal, A. 2017 <https://www.ravimiamet.ee/ravimtaimede-turustamisest-eestis-aastal-2015>
25. Rannaniidi Loodustooted OÜ Facebooki lk
<https://www.facebook.com/Rannaniidi-loodustooted-552120658483604/>
26. Saarte Sahver veebipood
https://www.saartesahver.ee/index.php?route=product/manufacturer/info&manufacturer_id=60
27. E-Sahver OÜ veebileht <https://www.e-sahver.ee/>
28. Herbal Terra LLC veebipood <https://herbalterra.com/heather-aex>
29. iHerb, LLC veebipood <https://www.iherb.com/pr/Nature-s-Answer-Yarrow-Alcohol-Free-2-000-mg-1-fl-oz-30-ml/5438>
30. Laminto OÜ veebileht <https://naturasiberica.ee/koostisosa/angervaks>
31. Lumene Oy koostisosade nimekiri <https://www.lumene.com/ingredients-page.html>

32. Bonobo Native OÜ veebileht <https://bonobo.ee/taimed/>
33. OÜ Tervix veebileht <https://tervix.ee/toode/laste-kulmasiirup-timmu/>
34. Samtech Extraktionstechnik GmbH veebileht <http://www.samtech.at/>
35. Maaelu artikkel „Saaremaal avatakse ainulaadne taimeekstrakti tehas“ 2019 <https://maaelu.postimees.ee/6782701/saaremaal-avatakse-ainulaadne-taimeekstrakti-tehas>
36. Meie Maa artikkel „Metskülas hakatakse tootma lutserniekstrakti“ Tooming, S. 2018 <https://www.meiemaa.ee/index.php?content=artiklid&sub=1&artid=84660>
37. SILVANOLS" Ltd. veebileht <https://lv.silvanols.com/>
38. OÜ Turbliss veebileht <https://turbliss.eu/>
39. Aastaruanne „Õf RabaVesi“ <https://docplayer.ee/167365764-P%C3%B5lva-g%C3%BCmnaasium-%C3%B5f-rabavesi-aastaruanne-%C3%B5pilasfirma-liikmed-hanna-maria-laane-katrin-piirimaa-evar-valentin-pereseld.html>
40. LehtoPeat Oy veebileht <https://peatcare.com/>
41. Est-Agar AS veebileht <http://estagar.ee/ee/>
42. Mukk Cosmetics OÜ veebileht <https://www.bymukk.com/?lang=et>
43. Raamat „Algae Biomass: Characteristics and Applications: Towards Algae-based Products“ https://books.google.ee/books?id=7IZjDwAAQBAJ&pg=PA90&lpg=PA90&dq=algae+from+a+bog+products&source=bl&ots=RaBly9DhQu&sig=ACfU3U1emefnG2St3khTcMTuQddfcB3MVg&hl=et&sa=X&ved=2ahUKewjirau9hrjnAhUCyaYKHWQ_CRsQ6AEwFnoECACQAQ#v=onepage&q=algae%20from%20a%20bog%20products&f=false
44. CBI artikkel „Which trends offer opportunities or pose threats on the European natural ingredients for cosmetics market?“ <https://www.cbi.eu/market-information/natural-ingredients-cosmetics/trends/>
45. Premium Beauty News artikkel „Six avenues towards sustainable cosmetics“ 2019. <https://www.premiumbeautynews.com/en/six-avenues-towards-sustainable,15583>
46. Premiumbeautynews.com, Natural and organic cosmetics: A booming market and a legal fight about "free from claims," <https://www.premiumbeautynews.com/en/natural-and-organic-cosmetics-a,15606>
47. Businesswire.com, Global Cosmetics Market 2018-2025: Analysis by Product Type, Ingredient and Region <https://www.businesswire.com/news/home/20181005005158/en/Global-Cosmetics-Market-2018-2025-Analysis-Product-Type>
48. Bloomberg.com, Natural Cosmetics Market Worth \$48.04 Billion by 2025 | CAGR 5.01%: Grand View Research, Inc. <https://www.bloomberg.com/press-releases/2019-06-11/natural-cosmetics-market-worth-48-04-billion-by-2025-cagr-5-01-grand-view-research-inc>
49. Grandviewresearch.com, Superfoods Market Size, Share & Trends Analysis Report By Type (Fruits, Vegetables, Grains & Seeds), By Application (Bakery & Confectionery, Snacks, Beverages), By Region, And Segment Forecasts, 2019 – 2025 <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/superfood-market>
50. Grandviewresearch.com, Superfoods Market Size Worth \$205.2 Billion By 2025 | CAGR: 5.9% <https://www.grandviewresearch.com/press-release/global-superfoods-market>
51. Globenewswire.com, Dietary Supplements Market To Reach USD 210.3 Billion By 2026 | Reports And Data <https://www.globenewswire.com/news-release/2019/03/25/1760423/0/en/Dietary-Supplements-Market-To-Reach-USD-210-3-Billion-By-2026-Reports-And-Data.html>
52. Prnewswire.com, Worldwide Plant Extracts Market, 2019 to 2025: Phytomedicines & Herbal Extracts Segment Projected to Witness the Fastest Growth, Driven by Growth of the Pharmaceutical Industry & Healthy Eating Trends <https://www.prnewswire.com/news-releases/worldwide-plant-extracts-market-2019-to-2025-phytomedicines--herbal-extracts-segment-projected-to-witness-the-fastest-growth-driven-by-growth-of-the-pharmaceutical-industry--healthy-eating-trends-300893313.html>

53. Marketwatch.com, Herbal Medicine Market Research Reports 2019 | Global Industry Size, Share, Emerging Trends, Growth Boosted By Demand and Advanced Technology till 2023 <https://www.marketwatch.com/press-release/herbal-medicine-market-research-reports-2019-global-industry-size-share-emerging-trends-growth-boosted-by-demand-and-advanced-technology-till-2023-2019-10-02>
54. Finnpartnership.fi, Organic and natural cosmetics in Finland https://finnpartnership.fi/wp-content/uploads/2018/11/Organic-and-natural-cosmetics-in-Finland_FINAL.pdf
55. Statista.com, Beauty & Personal Care <https://www.statista.com/outlook/70000000/154/beauty-personal-care/Sweden>
56. Luonnonkometika.fi, Luonnonkosmetiikka-ala kasvaa vahvana <http://www.luonnonkosmetiikka.fi/luonnonkosmetiikka-ala-kasvaa-vahvana/>
57. In-cosmetics.com, Global Market for Natural & Organic Cosmetics https://www.in-cosmetics.com/RXUK/RXUK_InCosmetics/2016-website/Marketing%20Trends%20Presentations/Amarjit%20Sahota_Organic%20Monitor_InC%20website%200416.pdf?v=635973598661628816
58. Statista.com, Natural cosmetics Estonia <https://www.statista.com/outlook/70010500/134/natural-cosmetics/estonia?currency=eur>
59. Pille Pilter, LOODUSKOSMEETIKAT TOOTVAD VÄIKEETTEVÕTTED EESTIS – HETKEOLUKORD JA ARENGUSUUNAD http://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/41593/pilter_pille.pdf
60. Äripäev, Loodusmeigiturul saab ruum otsa <https://www.aripaev.ee/uudised/2015/04/01/looduskosmeetika-turg-hakkab-tais-saama>
61. Kosmeticaworld.com, Natural cosmetics in Scandinavia: an overview <https://www.kosmeticaworld.com/2018/11/01/natural-cosmetics-in-scandinavia-an-overview/>
62. Grandviewresearch, Superfoods Market Size, Share & Trends Analysis Report By Type (Fruits, Vegetables, Grains & Seeds), By Application (Bakery & Confectionery, Snacks, Beverages), By Region, And Segment Forecasts, 2019 – 2025 <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/superfood-market>
63. Mordorintelligence.com, SUPERFOODS MARKET - GROWTH, TRENDS AND FORECAST (2020 - 2025) <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/superfoods-market>
64. Vegconomist.com, Superfoods Outlook – USA Dominates Market <https://vegconomist.com/market-and-trends/superfoods-outlook-usa-dominates-market/>
65. Globenewswire.com, Dietary Supplements Market To Reach USD 210.3 Billion By 2026 | Reports And Data <https://www.globenewswire.com/news-release/2019/03/25/1760423/0/en/Dietary-Supplements-Market-To-Rreach-USD-210-3-Billion-By-2026-Reports-And-Data.html>
66. Intechopen.com, Introductory Chapter: Traditional and Complementary Medicine <https://www.intechopen.com/books/traditional-and-complementary-medicine/introductory-chapter-traditional-and-complementary-medicine>
67. WHO, WHO GLOBAL REPORT ON TRADITIONAL AND COMPLEMENTARY MEDICINE 2019 <https://www.who.int/traditional-complementary-integrative-medicine/WhoGlobalReportOnTraditionalAndComplementaryMedicine2019.pdf?ua=1>
68. Tõnu Püssa, Toidulisandid – kasulikud, kasutud või ohtlikud http://konverents2017.toiduteave.ee/wp-content/uploads/2017/12/P%C3%BCssa_Toidulisandid.pdf
69. Maaeluministeerium, Eesti mahemajanduse tervikprogramm 2018–2021 <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/tervikprogramm-mahemajandus-2018-2021.pdf>
70. Organic and natural cosmetics in Finland https://finnpartnership.fi/wp-content/uploads/2018/11/Organic-and-natural-cosmetics-in-Finland_FINAL.pdf

\ KASUTATUD ALLIKAD

71. Euroopakomisjon, Traditsioonilised taimsed ravimid: ELi turule viidavad tooted varasemast ohutumad
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/IP_11_510
72. Turbliss.eu <https://turbliss.eu/et/muugikohad>
73. Tlu.ee <https://www.tlu.ee/LTIteenused>
74. Turbliss.eu <https://turbliss.eu/et/turbliss-teeb-koostood-loodusvaega>
75. Hoia.bio <https://www.hoia.bio/edasimuujad/>
76. Loodusvagi.ee <https://loodusvagi.ee/kontakt/>
77. Tööstusuudised.ee, Eesti mahetootja alustas müüki Hongkongi
<https://www.toostusuudised.ee/uudised/2016/03/17/eesti-mahetootja-alustas-muuki-hongkongi>
78. Pikk.ee, Eesti mahetootja OÜ Loodusvägi peab ekspordimahu suurendamise osas taanlastega läbirääkimisi <https://www.pikk.ee/eesti-mahetootja-ou-loodusvagi-peab-ekspordimahu-suurendamise-osas-taanlastega-labiraakimisi/>
79. Konkurentsiamet, Koondumisele nr 41/2019 AbeStock AS / OÜ Loodusvägi ettevõtja osa loa andmine
https://www.konkurentsiamet.ee/sites/default/files/27.11.2019_otsuse_5-5-2019-064_arakiri.pdf
80. Boostyourself.com <https://boostyourself.ee/>
81. Boostyourself.com <https://boostyourself.ee/brandisaadikud/>
82. Maaelu.postimees.ee, Turbliss väärindab Eesti turvast
<https://maaelu.postimees.ee/4475162/turbliss-vaarindab-eesti-turvast>
83. Hoia.bio, <https://www.hoia.bio/>
84. Maaelu.postimees.ee, Turbliss väärindab Eesti turvast
<https://maaelu.postimees.ee/4475162/turbliss-vaarindab-eesti-turvast>
85. Turbliss MAA 2018
86. Hoia.bio <https://www.hoia.bio/blogi/>
87. Loodusvägi MAA 2018
88. Loodusvagi.ee <https://loodusvagi.ee/blogi/>
89. Boostyourself.ee <https://boostyourself.ee/blogi/>
90. BoostMe MAA 2018
91. HOIA MAA 2018
92. AS Sanatoorium tervis MAA 2018
93. Laine Spa MAA 2018

CIVITTA

A person is silhouetted against a vast, mountainous landscape at sunset. The person stands on a rock in the foreground, looking out over a valley. The sun is low on the horizon, casting a warm, golden glow over the scene. The sky is a mix of blue and orange. The overall mood is serene and majestic.

ESTONIA \ LATVIA \ LITHUANIA \ FINLAND \ POLAND \ UKRAINE \ ROMANIA \ MOLDOVA \ RUSSIA \ BELARUS \ SERBIA \ SLOVAKIA \ BULGARIA \ NORTH MACEDONIA

www.civitta.com

info@civitta.com